

Kleur in sport

*Op zoek naar goede praktijken in multiculturele
sportverenigingen*

Henk Jan van Daal
Met medewerking van Raymond Keur

Februari 2006

Inhoud

Samenvatting	5
1 Probleemstelling en werkwijze	17
2 Een aantal etnisch en cultureel diverser wordende sportclubs in vogelvlucht	23
3 Perspectieven vanuit de Nederlandse sportwereld op integratie in en door de sport	31
4 Participatiepraktijken	43
5 Multiculturaliteit en organisatiecompetenties	53
6 Actieve inbreng en vrijwilligerswerk	73
7 Visie – en Strategieontwikkeling	89
8 Conclusies en aanbevelingen	101
Literatuur	117

Bijlage 1	Informanten	123
Bijlage 2	Integreren in de sportwereld; theoretisch kader	127
Bijlage 3	Kansen en bedreigingen voor algemene en etnische clubs	139
Bijlage 4	Samenvatting bijeenkomst klankbordgroep	141

Samenvatting

Probleemstelling

Dit onderzoek wil ontwikkelingen, bedreigingen en kansen in de multiculturele sportwereld verkennen. In opdracht van Fonds 1818 is getracht goede integratiepraktijken in de sportwereld, via zowel algemene als etnische clubs, in kaart te brengen. We zochten naar een diversiteit van praktijken waarbij nieuwkomers worden betrokken bij de sportwereld. We zochten antwoord op verschillende vragen:

Op welke wijze wordt in sportclubs omgegaan met de uitdagingen in verband met het etnisch en cultureel diverser worden van de omgeving en het ledenbestand van de eigen organisatie? Zijn er verschillende benaderingen aanwezig? Welke visies, wensen, opvattingen over de omgang met het etnisch en cultureel diverser worden zijn te onderkennen binnen uitvoerende en ondersteunende organisaties?

Welke bedreigingen en kansen zijn er in de omgang met het etnisch en cultureel diverser worden te bespeuren? Zowel in de georganiseerde sport, als binnen algemene als etnische clubs? Welke goede praktijken zijn aanwezig rond de omgang met de toenemende etnische en culturele diversiteit?

Onderzoeksresultaten

Algemene clubs

- Verschillende algemene verenigingen hebben stappen gezet om tot een diverse clubsamenstelling en clubcultuur te komen en zijn daar door een projectmatige aanpak voor een deel in geslaagd.
- Vaak waren clubs gedwongen om zo'n stap te nemen en was er intern weerstand tegen interculturalisatie, omdat men de vertrouwde clubcultuur moest prijsgeven. Het ontstaan van de etnisch en cultureel diverse samenleving is maar een van de omgevingsveranderingen waarmee clubs werden geconfronteerd. Clubs zijn niet gewend om strategisch op de veranderingen te reageren.
- Knelpunten waaraan moest worden gewerkt waren: gebrek aan gezamenlijke visie op de gewenste club, weerstanden van een kern van oude vrijwilligers die hun oude clubsfeertje lede missen en geen nieuwkomers in hun midden duldden, witte vlucht, gebrekkige clubbinding nieuwkomers, moeizaam rekruteren allochtone vrijwilligers en bestuursleden, discipline.
- Aan goede praktijken wordt, met vallen en opstaan, gewerkt. Om de knelpunten te overwinnen lijkt een projectmatige aanpak noodzakelijk; daarbij wordt met andere organisaties samengewerkt.
- Enkele veelbelovende praktijken zijn: werken met geïntegreerde allochtonen (brugfunctie, adviseur etc); ondersteuning van gespecialiseerde organisaties (bijvoorbeeld voor het stimuleren van vrijwilligerswerk); inschakelen actieve clubleden als buddy's voor nieuwkomers; innovatie waar het om het functioneren van de organisatie gaat (bijvoorbeeld het creëren van nieuwe vrijwillige functies waardoor allochtonen kunnen oefenen; andere manieren van rekruteren vrijwilligers). De werkwijzen worden in het rapport gedetailleerd beschreven.
- Goede interculturele voorbeeldpraktijken voor sportverenigingen waarin mensen met verschillende achtergronden met elkaar in contact komen zijn nog slechts mondjesmaat aanwezig en vertonen een grote kwetsbaarheid.

Etnische clubs

- Veel etnische clubs richten zich vooral op sport en gezelligheid. Ze fungeren dan ook als ontmoetingsplaats voor mensen met dezelfde etnische achtergrond (ook niet-sporters). Tegelijkertijd verbreden ze zich vooral door het opnemen van allochtonen met een andere achtergrond, waarbij de clubidentiteit in zekere zin wordt gehandhaafd. Ook doordat men via de vereniging in contact komt met de Nederlandse samenleving wordt ook een bijdrage geleverd aan het bouwen van bruggen.
- Beginnende etnische clubs slagen er vaak niet goed in de organisatie-knowhow onder de knie te krijgen, en hebben steun van gespecialiseerde instanties hard nodig. Veel allochtonen hebben etnische clubs verlaten omdat ze hun zaakjes niet goed op orde hebben. Al langer bestaande clubs functioneren goed. De leiding van de goed functionerende organisaties is geïntegreerd, beschikt over relevante knowhow en slaagt erin knelpunten rond bijvoorbeeld vrijwillige inzet, betalen van contributie, discipline, omgang met andere clubs en instanties goed aan te pakken.
- Veel etnische clubs zijn aan de kleine kant en denken erover om met andere clubs samen te gaan. Ze hebben een voorkeur voor clubs met een verwante cultuur, maar samengaan gaat moeilijk omdat de identiteit zo belangrijk is voor de leden.
- In etnische clubs raken de allochtone leden eerder dan in algemene clubs betrokken bij de organisatie en vervullen ook alle functies, bijvoorbeeld in het bestuur. De etnische clubs lijken veel allochtonen betere ontplooiingsmogelijkheden te bieden.
- Het vallen en opstaan van etnische clubs is vergelijkbaar met de emancipatiestrijd binnen sportverenigingen van arbeiders in de vorige eeuw en verdient daarom zeker begrip en ondersteuning. De aanwezigheid van etnische sportverenigingen biedt bovendien nieuwkomers een eigen niche binnen de multiculturele samenleving; dit kan ondersteuning bieden voor emancipatie en integratie van nieuwkomers.

Vergelijking tussen algemene en etnische clubs

Het lijkt erop dat algemene clubs die willen interculturaliseren moeilijk over bepaalde obstakels heen komen. Het blijft moeilijk om tot een eenheid in verscheidenheid te komen. Een pluriforme insteek lijkt voorlopig het meeste perspectief te bieden, maar

succesvolle voorbeelden zijn nog moeilijk te vinden. Het probleem is dat etnische en culturele diversiteit in de leiding meestal afwezig is. Etnische clubs hebben dienaangaande veel minder problemen. Ze willen de eigen sfeer blijven bewaren, maar zijn niet vies van enige diversiteit. Etnische clubs hebben een bestuur waarin allochtonen goed vertegenwoordigd zijn en daarin verschillen ze van algemene clubs. Etnische clubs bieden allochtonen die een eigen inbreng willen leveren daarmee de beste ontplooiingsmogelijkheden. Algemene clubs zouden gebaat zijn bij een voortzetting van de samenwerking met andere werk-vormen, zoals het buurtwerk of het onderwijs. Hiermee gaan ze onvermijdelijk de richting in van een zekere professionalisering, en nemen ze afstand van de aloude clubs gebaseerd op saam-horigheid. Wellicht biedt deze aanpak voorlopig de beste mogelijkheden om een zekere pluriformiteit te ontwikkelen, waarbinnen zich bonding, bridging en linking sociaal kapitaal kan ontwikkelen. Dat betekent zeker wel dat zich binnen die clubs ook afzonderlijke gemeenschapjes kunnen ontwikkelen, en mogelijk ook een – zij het wat minder samenhangende – verenigingsgemeenschap. Deze benadering sluit overigens aan bij de maatschappelijke trend om sporten minder te zien als het ontwikkelen van een sterke betrokkenheid bij verenigingen. Etnische clubs zouden zich voorlopig meer kunnen richten op het creëren van vrij hechte gemeenschappen en daarmee een belangrijke toe-vluchtsfunctie kunnen vervullen. Maar ook de van oorsprong etnische clubs kunnen op de duur toegroeien naar meer pluri-forme organisatievormen. In een post-etnische samenleving zullen veel verschillen op basis van etnische herkomst lang- zamerhand vervagen, maar daar gaat wel enige tijd overheen.

Goede praktijken

Onderzoekspraktijken rond kansen en bedreigingen

- Sportverenigingen die worden geconfronteerd met grote omgevingsveranderingen wordt gevraagd zich te bezinnen op verschillende feitelijke vragen: in welke omgeving zitten we? Wat is onze clubidentiteit? Wat zijn onze capaciteiten? Welke steun kunnen we krijgen vanuit de omgeving?

- Er moet explicieter worden nagedacht dan voorheen gebruikelijk was; ongeschreven regels en werkwijzen werken niet meer.
- Er is hier eerst een soort marktverkenning. Daarbij kan steun worden gevraagd van (bijvoorbeeld) een bureau onderzoek en statistiek van de gemeente of een lokale, regionale of provinciale ondersteuningsorganisatie.
- Vervolgens is een sterkte-zwakte-analyse of een analyse van bedreigingen en kansen aangewezen, waarbij al mogelijke richtingen voor de vereniging worden aangegeven: wat kunnen we beter niet doen? Waar liggen onze kansen?

Praktijken van visieontwikkeling rond multiculturaliteit

- De keuzemogelijkheden voor visies worden bepaald door de eigen capaciteiten en omgevingsfactoren. Er zijn keuzen te over, maar niet steeds is alles mogelijk.
- Vervolgens is de vraag aan de orde naar wenselijke toekomstvisies: Wat zijn de keuzemogelijkheden voor een clubidentiteit? Welke consequenties heeft een bepaalde keuze voor de vereniging? Kunnen we voor die identiteit kiezen? Hebben we de capaciteit? Bestaat er draagvlak? Welke ondersteuning van buiten zouden we dan moeten vragen?
- Deze vraag kan worden beantwoord binnen de vereniging zelf. Hierbij is het nodig dat adequaat wordt omgegaan met groepsprocessen en democratie binnen de vereniging.
- Wanneer men een multiculturele club wil worden moet daarvoor draagvlak bestaan onder de leden. Het kan dan niet louter een bestuursaangelegenheid zijn. Per verandering moet draagvlak worden gezocht.
- Eventueel kan steun worden gezocht bij bureaus die organisaties begeleiden bij het maken van keuzen.

Keuzemogelijkheden visies

- Kiezen voor informaliteit of kwaliteit: een club kan er voor kiezen een groepje mensen te zijn die samen plezier willen beleven of een sportvereniging heel serieus onder de loep willen nemen om er het beste van te maken;
- Gezelligheid of prestaties: de nadruk kan liggen op het samenzijn of op de sportieve prestaties.
- Blijven bij één sport of kiezen voor een multifunctionele sportvereniging: hierbij gaat het vooral om de schaal van de

verenigingen en de keuze zal consequenties hebben voor de intimiteit et cetera.

- Monocultuur of diversiteit: wil men een hechte gemeenschap vormen waarin de leden erg veel op elkaar lijken of zoekt men naar een minder samenhangende vereniging met geringere onderlinge affiniteit.
- Vrijwilligerswerk of professionalisering: wil men als leden zelf de vereniging draaiende houden of laat men betaalde en opgeleide krachten toe.
- Afspiegeling van multiculturele gemeenschap of niet: wil men qua bevolkingssamenstelling op de buurt lijken of maakt men geen bezwaar tegen een soort eiland in de wijk
- Verhouding aantal autochtonen en allochtonen.
- Hechten aan eigen identiteit of bereid daar iets van op te geven.
- Vriendenclub of qua affectiviteit neutralere organisatie: wil men een club hebben waarin mensen als zeer goede vrienden met elkaar omgaan of is dat minder van belang.
- Wel of niet maatschappelijk geëngageerd: wil men zich richten op actuele maatschappelijke kwesties, zoals de opvang van vluchtelingen.
- Behoud van verenigingscultuur of vernieuwing: streeft men naar behoud van oude tradities of zoekt men naar een nieuwe stijl.
- Eén- of meersporenbeleid: zoekt men het in één richting of wil men keuzen combineren, bijvoorbeeld door de accommodatie in ruimten te verdelen met verschillende clubstijlen.

Strategische praktijken rond multiculturaliteit

- De strategieën komen idealiter voort uit de voorgaande analyse van kansen en bedreigingen en ontwikkelde visies.
- Wanneer strategieën niet werken kan men alsnog terugkomen op de ontwikkelde visie voor de vereniging.
- Strategieën volgen op keuzen voor een verenigingsstrategie, maar ook hier zijn er vaak verschillende keuzemogelijkheden.
- Een club kan kiezen voor een professionele en projectmatige aanpak.
- Nieuwe doelgroepen moeten bij strategieontwikkeling worden betrokken (bijvoorbeeld sleutelfiguren).
- Een club moet een lange adem hebben; beschikken over mensen die het niet te gauw opgeven.

Voorbeeldpraktijken van verenigingsstrategieën

- Clubs die een vrijwilligersorganisatie willen zijn kunnen bewust selectiebeleid voeren wanneer het om aannemen van nieuwe leden gaat. Als voorwaarde voor toetreden zou actieve inzet kunnen worden gevraagd.
- Het gekozen type vereniging is van invloed op de vraag of men etnische teams toelaat. Ziet men een hechte gemeenschap als ideaal, dan zal men minder snel etnische teams accepteren. Vriendenteams lijken eerder te passen in een recreatieve dan in een prestatiegerichte club. Een vereniging die clubhomogeniteit minder centraal stelt zal vriendenteams eerder toestaan, maar zal zich wel moeten blijven afvragen hoeveel de club er kan hebben.
- Roodenburg: diversiteit combineren met het behoud van oude achterban. Benutten van mogelijkheden met nieuwe accommodatie en bestaande diversiteit; doelen project: verhogen van de kwaliteit van jeugdbegeleiders, betrokkenheid van autochtone en allochtone ouders, werving en scholing van allochtoon kader, participatie vanuit de wijk in nevenactiviteiten, wijkbetrokkenheid, en – last but not least – het tot stand brengen van een multi-etnische vereniging waarbinnen zeker 50% van de leden autochtoon is, en waar een multi-culturele gedragscode wordt gerespecteerd.
- Korfbalvereniging Blauw-Wit: terugloop van het aantal leden tot staan brengen door combinatie van strategieën en samenwerkingspartners. Kwaliteit van de vereniging vergroten en daardoor nieuwe leden aan trekken. Verbetering van imago van de korfbalsport bij de jeugd. Creëren van een ‘vereniging nieuwe stijl’, waarbij de accommodatie door meer partijen wordt benut en beheerd. Geografische schaal club staat ter discussie.
- VVOO in Utrecht: ledenstop van allochtonen om de verhouding allochtone-autochtone leden te bewaken; de club vraagt verder nieuwe leden akkoord te gaan met het reglement wat ook betekent dat men vrijwilligerswerk doet.

Zoek eventueel naar samenwerkingspartners in verband met interculturalisering

- Gemeenten en diensten: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam ondersteunt clubs bij een systematische aanpak van visie- en strategieontwikkeling.
- Lokale politiek: lobbyen in verband met aandacht voor de rol van de sport in de samenleving.
- Bedrijfsleven: sponsoring; steun door bestuursleden en vrijwilligers uit bedrijven.
- Diverse serviceorganisaties op lokaal niveau: servicebureaus; Multicultureel Centrum voor Participatie in Rotterdam, bijvoorbeeld om interculturele competenties te ontwikkelen.
- Andere bestuurslagen of koepels: Het is vaak mogelijk gebruik te maken van landelijke en lokale subsidieregelingen en programma's in het kader van het sportbeleid of het welzijnsbeleid. Op provinciaal niveau bestaan sportraden en specifieke steunfunctie-instellingen. Op landelijk niveau gaat het om het NISB of de KNVB.
- Welzijnsinstellingen: bijvoorbeeld in verband met huiswerkbegeleiding, bevordering ouderparticipatie, organiseren van activiteiten.
- Scholen: bijvoorbeeld om leden te rekruteren en informatie over sport in verenigingsverband te verspreiden of een satellietvereniging op te richten.

Praktijken om allochtone leden te rekruteren

- Ga als club na waarom weinig allochtonen lid zijn: is het de onaantrekkelijkheid van de club ('uitsluiting') of hebben allochtonen geen behoeften aan lidmaatschap?
- Zorg, in het geval van uitsluiting, voor een aantrekkelijk aanbod (zie volgende punten).
- Zorg voor imagoverbetering van de sport (bijvoorbeeld via scholen)
- Creëer sfeerverandering in de club, bijvoorbeeld door op bepaalde tijden of in speciale ruimten een eigen plaats voor groepen in te ruimen.
- Biedt een breder kantineassortiment aan: halal, etnische hapjes en drankjes.
- Organiseer laagdrempelige activiteiten, bijvoorbeeld sport en spel voor de jeugd.

- Organiseer etnische activiteiten, bijvoorbeeld een Turks feest of een Caraïbische modeshow.
- Zoek contact met zelforganisaties in de buurt; soms wordt hierbinnen aan sport gedaan.
- Zoek contact met scholen; creëer eventueel een satellietvereniging bij de school.
- Probeer via kinderen ook ouderen te bereiken.
- Biedt een kennismakingsproject voor vluchtelingen aan zoals GVAV-Rapiditas in Groningen doet, met clubvrijwilligers als buddy.

Praktijken multiculturele organisatiecompetenties

- Om multicultureel beleid en strategieën te ontwikkelen is het nodig dat mensen met verschillende achtergronden deel uitmaken van bestuur en kader; daarbij zal enerzijds moeite moeten worden gedaan om allochtone bestuursleden te vinden en anderzijds om draagvlak voor de komst van allochtonen te vinden onder de autochtonen.
- De organisatie zal een nieuwe clubcultuur moeten creëren, die er uit ziet als een combinatie/vermenging ('creolisering') van oude en nieuwe, autochtone en allochtone culturen.
- Een adequate fysieke infrastructuur kan behulpzaam zijn om meer diversiteit ('pluriforme integratie') ruimtelijk mogelijk te maken.
- Daarbij is het nuttig om elementen van allochtone culturen toe te voegen: festiviteiten, culinair, omgangsvormen.
- Clubs doen er goed aan om nauwgezet te volgen ('monitoren') hoe de relatie tussen autochtone en allochtone clubleden zich ontwikkelt; Ze kunnen goed uit hun ogen kijken, mensen ondervragen, bijeenkomsten houden met verschillende groeperingen, of enquêtes houden.
- Gespecialiseerde organisaties kunnen steun bieden bij interculturalisatie van beleid.
- Etnische clubs kunnen steun krijgen bij hun inpassing binnen de Nederlandse sportwereld ('papiercultuur').
- Gedegen aandacht voor disciplineren helpt algemene en etnische clubs het hoofd boven water te houden en de integratie te doen slagen; mogelijkheden: het op schrift stellen van huisregels (al dan niet democratisch opgesteld); bewaking van regels; Nederlands als voertaal; deelname aan KNVB-project Normen en Waarden; inning van contributie vooraf.

Praktijken ter bevorderen van vrijwillige inzet van allochtonen

- Zet een vrijwilligersbeleid op dat verschillende (van onderstaande) onderdelen heeft.
- Neem als vereniging deel aan cursussen of speciale projecten gericht op participatiebevordering (van allochtonen of autochtonen).
- Werk samen met programma's in andere organisaties, gericht op participatiebevordering van allochtonen (bijvoorbeeld onderwijs; Brede School)
- Vrijwilligerswerk verplichten (voorwaarde voor lidmaatschap); contract met nieuwe leden en ouders sluiten.
- Privileges bieden aan vrijwilligers, zoals interessante (kader-)cursussen; eventueel eerst nagaan welke privileges gewaardeerd worden.
- Vrijstellingen bieden vanwege deelname aan vrijwilligerswerk.
- Creëren van de functie van kadercoördinator die het vrijwilligersbeleid helpt opzetten en de uitvoering coördineert.
- Expliciet vrijwilligers rekruteren. Gedegen nagaan wie in aanmerking zou komen en die benaderen.
- Leden provoceren ('we hebben de jongens naar huis gestuurd omdat er geen auto en geen chauffeur aanwezig was om naar de uitwedstrijd te rijden.')
- Speciale doelgroepen, zoals jeugdleden aanzetten tot deelname aan vrijwilligerswerk (bijvoorbeeld oudere jeugd traint kinderen: inspelen op model 'oudere broer'.
- Bezoeken thuis of langs de lijn aanspreken van (allochtone) ouders.
- Vrijwilligerswerk op maat aanbieden; goed mensen binnen en buiten de club observeren om talenten te ontdekken en daarna adequate werkzaamheden aanbieden.
- Tussenfuncties creëren in het vrijwilligerswerk ('assistent-trainer'), om mensen met minder competenties te helpen ingroeien.
- Vrijwilligers van buiten halen; bijvoorbeeld een databank en boeken met kandidaten ('smoelenboek') benutten.
- Voorlichting geven aan leden en ouders: vragen wat belemmeringen zijn en hier serieus op in gaan; eventueel aanpassingen van de gevraagde vrijwillige inzet mogelijk maken.
- Potentiële kandidaten goed uitleggen, bijvoorbeeld op ledenvergaderingen of ouderavonden wat vrijwilligerswerk in

Nederlandse (ook etnische) clubs inhoudt en waarom het nodig is; eventueel kijkdagen organiseren.

Voorbeeld praktijk: MCP-project Nieuw Kader in de Sport

- Vanuit het project 'Nieuw Kader in de Sport' gaat men bij een beperkt aantal sportverenigingen met allochtone leden die 'stevig in de schoenen staan' een jaar aan de slag. De vereniging moet zelf de omslag willen maken naar intercultureel werken, op alle niveaus van de organisatie, zeker op dat van het bestuur en de vrijwilligers. Die laatste groepen moeten ook actief willen meewerken aan het veranderingsproces. "In een werkgroep zijn twee mensen vanuit de sportvereniging vertegenwoordigd en verder mensen vanuit het MCP en de gemeentelijke dienst Recreatie en Sport. Veel aandacht wordt besteed aan het betrekken van ouders van allochtone jeugdleden bij de organisatie. In een jaar tijd wordt een basis gelegd voor communicatie tussen de vereniging en allochtone ouders: voor ouders wordt een informatieavond georganiseerd waarop allerlei thema's, ook door hen zelf aangedragen, worden behandeld, ook in de eigen taal. Nogal wat allochtonen zijn van huis uit niet of nauwelijks bekend met het begrip sportverenigingen daarom wordt gedegen uitleg gegeven over wat dit inhoudt, ook qua contributie en vrijwillige inzet. Daarbij worden kijkdagen georganiseerd. Gevraagd wordt of ouders tijd en of een auto hebben en of ze mee willen helpen.

1 Probleemstelling en werkwijze

De sportwereld wordt, net als de bredere samenleving, in toenemende mate in etnisch en cultureel opzicht diverser. Het Griekse woord 'ethnos' betekent volk, wat duidt op een hoeveelheid mensen die zich op grond van kenmerken als gemeenschappelijke identiteit of historische wortels als groepering zien. Met etnische diversiteit wordt bedoeld op de aanwezigheid in elkaars omgeving van mensen die zich rekenen of gerekend worden tot verschillende groepen. Met cultuur wordt bedoeld op de binnen een grotere groepering gedeelde waarden, normen en opvattingen. Wanneer deze door de bevolking binnen een gebied worden gedeeld wordt van culturele homogeniteit gesproken. Er bestaat meer culturele diversiteit naargelang de mate van verschillen waarin bevolkingsgroepen te onderscheiden zijn. Met multiculturaliteit doelen we op het streven om culturele diversiteit te accepteren of positief te benutten. Er kan overigens sprake zijn van etnische diversiteit zonder dat er sprake is van culturele diversiteit en andersom.

Voetbalclubs in de grotere steden zien de etnische en culturele diversiteit onder, vooral het jeugdige ledenbestand zienderogen toenemen. Die verkleuring baart de oude garde zorgen. Ouders van allochtone jeugdleden laten het bij het rijden naar uitwedstrijden afweten en ontbreken in het bestuur en onder het vrijwillig kader. Volledig etnische teams melden zich aan bij algemene clubs die niet weten of ze er goed aan doen om deze integraal in de eigen gelederen op te nemen. In de loop van enige decennia is intussen een groot aantal etnische clubs opgericht, maar dit heeft geen brede instemming van het publiek en lokale

overheden. Dat de media graag gewag maken van botsingen waarbij etniciteit een rol speelt kan in dat licht gezien worden als olie op het vuur gooien.

De toegenomen etnische en culturele diversiteit heeft ook de sportwereld danig in beroering gebracht. Met integreren wordt bedoeld op het proces waarbij individuen of groepen betrokken worden bij een georganiseerd verband, maatschappelijk veld of de samenleving als geheel. In het geval van een succesvolle integratie ontstaat er vanuit de diversiteit toch een zekere eenheid. De afgelopen decennia zijn hierbij door nieuwkomers en gevestigden verschillende integratiestrategieën gehanteerd, met verschillend succes. Zo wilde de verkleurende Leidse arbeidersclub Roodenburg door interculturalisatie 'nog completer' worden. Om de maatschappelijke functie van de sport te versterken is daarbij samenwerking gezocht met het welzijnswerk. Het Groningse Gvav-Rapiditas vraagt actieve leden om buddy te worden voor vluchtelingen, die kennis willen maken met een Nederlandse voetbalclub en daar vrijwilligerswerk willen doen. Ook zijn veel sportclubs voor mensen met eenzelfde etnische achtergrond opgericht. Intussen stellen niet alleen algemene maar ook deze 'etnische clubs' zich open voor multiculturaliteit.

Dit onderzoek wil ontwikkelingen, bedreigingen en kansen in de multiculturele sportwereld verkennen. In opdracht van Fonds 1818 is getracht goede integratiepraktijken in de sportwereld, via zowel algemene als etnische clubs, in kaart te brengen. We zochten naar een diversiteit van praktijken waarbij nieuwkomers worden betrokken bij de sportwereld. We gingen ook na of dit betrokken en geïntegreerd raken in de sportwereld een betekenis heeft voor integratie in de bredere samenleving. Dat zou op twee manieren mogelijk zijn. Ten eerste maakt de sportwereld deel uit van de bredere samenleving. Ze vertoont zeker tegenwoordig overlap met maatschappelijke velden zoals het welzijnswerk. Ten tweede kan de betrokkenheid in de sportwereld bijvoorbeeld helpen geïntegreerd te raken in andere velden doordat competenties worden verkregen en contacten worden gelegd die elders

We zoeken antwoord op de vragen:

- Op welke wijze wordt in sportclubs omgegaan met de uitdagingen in het etnisch en cultureel diverser worden van de omgeving alsook het ledenbestand van de eigen organisatie? Zijn er verschillende benaderingen aanwezig?

- Welke visies, wensen, opvattingen over de omgang met het etnisch en cultureel diverser worden zijn te onderkennen binnen uitvoerende en ondersteunende organisaties?
- Welke bedreigingen en kansen in de omgang met de toenemende etnische en culturele diversiteit zijn te bespeuren in de georganiseerde sport, zowel binnen algemene als etnische clubs?
- Welke goede praktijken zijn aanwezig in de omgang met de toenemende etnische en culturele diversiteit?

Theoretische concepten

We verrichten het onderzoek vanuit theoretische invalshoeken die bruikbaar zijn om 'integreren in de wereld van de sport' te begrijpen. In bijlage 2 wordt het conceptueel perspectief uitgebreid beschreven. Hierna geven we de voornaamste concepten weer. Allereerst gaan we er van uit dat 'wij-zij' tegenstellingen behoren bij de menselijke natuur en zeker in de sportwereld manifest kunnen worden: Mensen zijn geneigd om in groepen samen te werken en de confrontatie met andere groepen aan te gaan. Zonder een zekere civilisering kan dat uit de hand lopen. We volgen een (Elias en Dunning, 1986) waarbij de omgangsvormen binnen de huidige sportwereld worden gezien als resultaat van langer lopende civilisatieprocessen. Voetbal bijvoorbeeld is voortgekomen uit een ruwe sport waarbij in het verleden meestal veel gewonden vielen. Dat leden van sportvereniging zich kunnen beheersen en zich als sportieve speler kunnen gedragen is dus niet vanzelfsprekend. Er is beschavingsarbeid nodig om (aspirant-) leden van een sportvereniging de bij moderne beheerste sportbeoefening (en verenigingslidmaatschap) behorende habitus te helpen ontwikkelen. Aan het bewaken van door civilisatie verkregen organisaties en gedragingen moet dus de nodige aandacht worden besteed, zeker wanneer betrekkelijke nieuwkomers toetreden.

We hanteren verder een perspectief (Bourdieu) waarmee begrijpelijk gemaakt wordt waarom een maatschappelijk veld moeilijk toegankelijk is voor buitenstaanders, of het nu autochtonen of allochtonen zijn. Om een positie in een maatschappelijk veld als de sportwereld (ook wel als 'arena' omschreven) te verwerven moet sociaal en cultureel kapitaal worden opgebouwd, maar bij algemene clubs zullen vooral allochtonen hier een tekort aan hebben. Machtstructuren zijn in deze benadering vrij stug en

hinderen de inpassing van nieuwkomers, autochtonen en allochtonen, binnen de sportwereld. Sommige gevestigden zullen zich inzetten voor het buitensluiten van nieuwkomers.

Waar het gaat om de inpassing van nieuwkomers, of liever de wederzijdse aanpassing van nieuwkomers en gevestigden aan elkaar, maken we onderscheid tussen verschillende facetten van integratie. Bij het structurele facet gaat het om feitelijke participatie binnen de sportwereld en vervolgens ook om het verwerven van invloed daarbinnen. Bij het culturele facet gaat het om inpassing van gewoonten, normen of opvattingen. Integreren heeft vervolgens ook een sociaal-psychologische kant: immigranten dienen zich in een moderne samenleving thuis te voelen en zo mogelijk een eigen identiteit te ontwikkelen.

Ten slotte zien we het ontstaan van vormen van sociaal kapitaal, met name netwerken en vertrouwen, als belangrijk kenmerk van integratie binnen de sportwereld. We maken onderscheid tussen 'bonding' sociaal kapitaal (netwerken en vertrouwen tussen mensen met eenzelfde achtergrond), 'bridging' sociaal kapitaal (waar het om overbruggen van de afstand tussen mensen met verschillende achtergronden gaat) en 'linking' sociaal kapitaal (waarbij de relatie tussen burgers en instanties aan de orde is).

Werkwijze

De onderzoekers hebben aan de hand van de onderzoeksvragen een aantal face to face en telefonische interviews gehouden met experts op het gebied van sport en multiculturaliteit, functionarissen van sportkoepels (voetbal, cricket, badmintonbond, volleybal) en vertegenwoordigers van algemene allochtonen en etnische sportclubs, vooral voetbalclubs (zie bijlage 1). We gebruikten fragmenten van de gespreksverslagen om een beeld te schetsen van enerzijds de problematiek rond integratie binnen de sportwereld en anderzijds van goede strategieën en praktijken om met de uitdagingen om te gaan. Lezers kunnen zelf nagaan of door informanten naar voren gebrachte ideeën voor henzelf in aanmerking komen als goede praktijk. De verschillende integratiethema's komen hoofdstuksgewijs aan de orde (zie de leeswijzer hieronder).

Informanten waren afkomstig van ondersteuningsorganisaties als de Sportraad Zuid-Holland, het Nederlands Instituut voor Sport

en Bewegen, het Multicultureel Centrum voor Participatie, de Vereniging Sportbelang Utrecht en de Universiteit van Utrecht.

In het onderzoek maken we verder onderscheid tussen algemene en etnische sportverenigingen. In het eerste geval doelen we op verenigingen die opgericht zijn door autochtone Nederlanders en waarbinnen zich allochtone leden hebben aangemeld. Met etnische verenigingen doelen we op clubs die zijn opgericht door allochtonen met eenzelfde etnische achtergrond, ook al hebben ze zich later qua samenstelling van het ledenbestand verbreed.

We spraken informanten bij algemene voetbalverenigingen die speciale praktijken ontwikkelen. Dit zijn Roodenburg uit Leiden-Noord, VVOO uit de Utrechtse wijk Overvecht, RVV Hillesluis uit Rotterdam, GVAV-Rapiditas uit Groningen en Lens uit Den Haag, DVO uit Vlaardingen, en DWS uit Amsterdam. Van de algemene voetbalclub BMT uit Den Haag hebben de meeste leden, en ook bestuursleden, een Turkse achtergrond. Hoewel de etnische clubs die we bezochten zich als multiculturele verenigingen opstelden was de identiteit etnisch gekleurd. In de Utrechtse club Faja Lobi werd de sfeer mede bepaald door de aanwezigheid van Creools-Surinaamse leden en in het Utrechtse Kismet vooral door de Hindostaanse. Het Antwerpse Turksport had een overwegend Turkse identiteit. Omdat naar ons idee weinig excellente voorbeeldpraktijken te vinden waren zijn we enigszins van het oorspronkelijke plan afgeweken om een diepteverkenning bij enkele succesvolle clubs te doen. Wel zijn binnen de Leidse voetbalclub Roodenburg met verschillende betrokkenen gesprekken gevoerd.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staat een introductie van verschillende sportclubs in het onderzoek, en hun eventuele multiculturele projecten. In hoofdstuk 3 wordt een beeld gegeven van de etnisch en cultureel diverser wordende sportwereld. Daarbij wordt stil gestaan bij de vraag in welke mate met bonding en bridging sociaal kapitaal is opgebouwd in de verschillende contexten. In hoofdstuk 4 wordt aandacht besteed aan het structurele facet van integratie, feitelijke participatie en invloed, en wordt nagegaan hoe het in de praktijk werkt (bijvoorbeeld participatiebevordering). Antwoorden worden gezocht op vragen als: hoe kan de participatie van allochtonen worden bevorderd? Hoe kunnen belemmeringen voor deelname aan vrijwilligerswerk worden weggenomen?

In hoofdstuk 5 wordt besproken hoe het is om een vereniging in de etnisch en cultureel diverser wordende sportwereld draaiende te houden en welke competenties daarbij komen kijken. Nagegaan wordt welke organisationele competenties nodig zijn binnen algemene en etnische sportclubs, onder meer om de omgang tussen groepen met verschillende achtergronden of disciplineren te realiseren. In hoofdstuk 6 wordt het vraagstuk van de vrijwillige inzet besproken en worden strategieën en goede praktijken beschreven. Hoofdstuk 7 laat zien waarom vraagstukken rond multiculturaliteit een bezinning op visie en strategie van sportverenigingen vragen. Daarbij komt ook de mogelijkheid om steun van buiten te krijgen aan de orde. Goede praktijken blijken niet los van de gekozen missie en strategie gezien te kunnen worden. In hoofdstuk 8 worden conclusies gegeven.

2 In vogelvlucht: etnische en culturele diversiteit bij sportclubs

Bij de algemene clubs uit het onderzoek was al een aantal jaren een verkleuringsproces aan de gang, vooral onder de jeugd. Botsingen tussen groepen zijn niet uitgebleven. In een geval was er sprake van een drastische wijziging van de samenstelling van de club. In het algemeen was het nodig zich binnen de club terdege strategisch te bezinnen op de ontstane situatie en perspectieven voor de toekomst. Ook de van oorsprong etnische clubs lijken te verkleuren, vooral omdat allochtonen met een andere etnische achtergrond toetreden. Deze clubs zijn daardoor niet alleen bezig met een vestigingsproces in de Nederlandse samenleving, maar ook met een interculturalisatieproces. Vooral bij de volkssport nummer één, voetbal, doen zich de gevolgen van het etnisch en cultureel diverser worden van de samenleving gevoelen. Ontwikkelingen bij voetbalverenigingen staan daarom centraal in onze verkenning. Omdat we beperkingen oplegden gezien de schaal van het onderzoek zijn we slechts voor een deel ingegaan op ontwikkelingen bij andere sporten .

Roodenburg

De in het stadsdeel Leiden Noord gelegen 'arbeidersvoetbalclub' Roodenburg heeft enige jaren geleden de uitdaging aangenomen om te komen tot een multiculturele sportvereniging. In feite was ze daartoe, wilde ze overleven, genoodzaakt. In de afgelopen jaren traden steeds meer allochtone jeugdleden toe, en als reactie daarop dreigde een leegloop onder vooral oudere autochtone

leden. Een aantal mensen heeft toen getracht het voortbestaan van de vereniging te bevorderen door de kansen die een dergelijke crisis biedt aan te grijpen. Toenadering is gezocht tot andere organisaties en instanties, met als resultaat het project 'Roodenburg nog completer; 1999-2002'. Inmiddels is de projectorganisatie, met een stuur- en projectgroep, al weer enige tijd bezig om verschillende concrete 'mijlpalen' te bereiken, zodat Roodenburg daadwerkelijk 'nog completer' wordt. Concrete doelen worden nagestreefd rond zaken als het verhogen van de kwaliteit van jeugdbegeleiders, de betrokkenheid van allochtone ouders, de werving en scholing van allochtoon kader, de participatie vanuit de wijk in nevenactiviteiten, wijkbetrokkenheid, en - last but not least - het tot stand brengen van een multi-etnische vereniging waarbinnen zeker 50% autochtonen aanwezig zijn, en waar een multiculturele gedragscode wordt gerespecteerd.

VVOO

Het Utrechtse VVOO (Voetbalvereniging Onder Ons) is in 1948 als Zaterdagvereniging opgericht. De velden lagen aan de rand van de stad. In de jaren 90 liep het aantal leden sterk terug en dreigde de vereniging langzaam 'dood te bloeden'. Als 'geschenk uit de hemel' kwamen rond 1995 in sportpark De Dreef, midden in de wijk Overvecht, enkele aan de gemeente behorende sportvelden vrij voor de club. Voor VVOO betekende dit een goede kans om te overleven en men besloot opnieuw een jeugdafdeling op te richten. Men vond dat ook sportieve successen van de club bijdragen aan de kans om te overleven en hoopte dat het eerste team van de 5^e klasse naar de 4^e zou promoveren. De laatste jaren is er een grote toestroom van allochtone jeugd geweest en is van de seniorleden 30% en van de jeugdleden 90% allochtoon geworden, vooral Marokkaans. Turken in de wijk zijn vaak lid van Turkse clubs. VVOO wil graag meehelpen de integratie in en door de sport te bevorderen.

RVV Hillesluis

De Rotterdamse voetbalvereniging Hillesluis uit de gelijknamige wijk in Rotterdam-Zuid is in 1932 opgericht door een aantal 'jongens uit de Friesestraat'. Sinds 1968 speelt Hillesluis op de huidige locatie aan de Sportlaan. In de loop der jaren hebben in het clubgebouw vele festiviteiten, zoals Sint Nicolaas-feesten, klaverjas- en dansavonden, plaatsgevonden. De vereniging telt zo'n 400 leden en heeft 20 in competitieverband spelende teams.

Naast acht seniorenteams bestaat er sinds 30 jaar een damesteam, en zijn er twee gehandicapenteams en twee zaalvoetbalteams. Van de jeugdleden is 80% allochtoon. In de bestuurskamer hangt nog steeds een lijst met de foto's van de - Hollandse - spelers uit een van de succesvolle teams uit het verleden. RVV Hillesluis is nu al een tijdje een betrekkelijk multiculturele club. De veranderingen voltrokken zich zonder veel rumoer. Het tweede seniorenteam bestaat geheel uit Turkse spelers, die zich enige jaren geleden collectief hebben aangemeld: "In de buurt bestaat er een volledig Turkse club, Birlik, maar de jongens uit ons tweede team spelen liever bij Hillesluis omdat wij onze organisatie beter op poten hebben. De Turkse jongens zonderen zich wel af en praten vooral met elkaar. Maar een van hen, die ook in het eerste seniorenteam - met vooral autochtonen - heeft gespeeld, is nu op ons verzoek sinds een paar maanden tweede voorzitter." Er was bij Hillesluis geen sprake van een 'witte vlucht' zoals elders het geval was. Er zijn trouwens geen witte clubs meer in de wijk aanwezig waarheen men zou kunnen 'vluchten'.

GVAV-Rapiditas

Het Groningse GVAV-Rapiditas is in 1921 uit een fusie ontstaan. Naast voetbal wordt in breder verenigingsverband ook atletiek, triatlon en gymnastiek beoefend. In de jaren 50 werd in de eredivisie gespeeld, maar kort daarna, in 1965 werd het betaald voetbal afgesplitst (later als FC Groningen aangeduid). Sinds 1999 wordt door ongeveer 850 leden en donateurs gespeeld op het nieuwe sportpark Kardinge dat aan de buitenkant van de stad ligt maar waar men wel beschikt over een modern clubgebouw. De vereniging heeft een naam hoog te houden waar het gaat om kwaliteit en sportieve ontplooiingsmogelijkheden. Er is voldoende plaats voor prestatiegerichte spelers. Er is aandacht voor kwaliteit van trainers en nogal wat talentvolle jeugdleden stromen door naar clubs in het betaald voetbal, waaronder FC Groningen. Ook het sociale aspect van de voetbalclub wordt niet verwaarloosd en de betrokkenheid onder de leden bij de club wordt als hoog omschreven. Van de jeugd is 15% allochtoon, maar ook bij de senioren zijn er asielzoekers uit een van de vier stedelijke AZC's aanwezig. De aanwezigheid van allochtonen geeft 'geen problemen' en wordt gezien als 'een uitstekende manier van integratie in onze samenleving'. Vooral voor asielzoekers lijkt de hoge contributie en het ontbreken van eigen vervoersmiddelen een belemmering te zijn om lid te worden. Enkele speerpunten in

het beleidsplan voor de jaren 2000 tot 2005 zijn: het op peil brengen en houden van het vrijwilligerskader; het vergroten van sponsorinkomsten; sfeerverbetering door het opvoeren van verenigingsactiviteiten; en de verdere instroming van allochtonen en asielzoekers in de vereniging en het kader. Verschillende asielzoekers doen via een taalstage ervaring op bij de vereniging. In samenwerking met Stichting Humanitas wordt verder jaarlijks een toernooi voor allochtonen in de omgeving, waaronder veel Antilliaanse jongeren, georganiseerd. In 2002 meldde een groep Algerijnen zich aan en zij konden zich binnen de club als team voorbereiden op de seniorencompetitie. In samenwerking met de vrijwilligerscentrale werden al enkele nieuwkomers, die de taal nog niet goed beheersten, ingezet als barvrijwilliger of jeugdtrainer. Omdat GVAV-Rapiditas uitdrukkelijk een bijdrage wil leveren aan de integratie van nieuwkomers heeft men in 2003 een project in het leven geroepen om gericht nieuwkomers, vooral AMA's, bij de club en het vrijwilligerswerk te betrekken.

BMT

De Haagse voetbalvereniging Biedt Moedig Tegenstand (BMT) is opgericht in 1911. Tot 1991 was BMT een betrekkelijk blanke arbeidersvereniging in de wijk Escamp. In de loop der jaren liep het aantal leden terug en in het begin van de jaren 90 dreigde de gemeente de vereniging speelvelden aan de Hengelolaan te ontnemen omdat op zaterdag geen competitie meer werd gespeeld. Nadat bekend was geworden dat de vereniging voetballers zocht die op zaterdag competitie wilden spelen stak men binnen de Turkse gemeenschap de koppen bij elkaar. Voor veel Turkse Nederlanders hadden de sportvelden een gunstige ligging. Turkse spelers van andere clubs bleken bij BMT te willen gaan spelen en binnen enkele maanden waren zo'n 60 geïnteresseerden voor zaterdagvoetbal gevonden, genoeg om er drie zaterdagteams mee te vormen. Het toenmalige bestuur stemde in met de vorming van drie teams met alleen Turkse voetballers. Door de komst van de Turkse spelers verliet wel een aantal autochtonen de club. Hoewel men bij BMT tevoren weinig vertrouwen had in het avontuur waren de prestaties van de Turkse spelers boven verwachting goed. Binnen de club was men trots op de prestaties en al snel kwam een deel van de weggelopen autochtone leden terug. Nadat de verdwenen jeugdafdeling van de club weer tot leven was gebracht werden veel Turkse jeugdleden aangemeld. Dit leidde tot een witte vlucht. De secretaris: "Doordat Turkse

jeugdleden onderling Turks spraken voelden Hollandse kinderen zich buitengesloten. Daarom laten sommige Hollandse senioren van BMT hun eigen kinderen bij een andere club spelen." Enige jaren geleden vond overigens een bestuurswisseling plaats waarbij de autochtonen, op één na, plaats maakten voor Turkse bestuursleden.

Turksport

Rond 1973 gingen in Antwerpen migranten uit de Turkse plaats Emirda samen voetballen. Ze noemden hun clubje naar hun plaats van herkomst en deden mee aan de informele cafévoetbalcompetitie. Het clubje trok andere Turkse mensen uit de omgeving aan en vanaf 1991 nam men als vereniging zonder winstoogmerk (VZW) Turksport deel aan de formele provinciale competitie. De laatste twee jaar is de vereniging sterk gegroeid en telt nu 250 leden waaronder veel jeugdspelers. Naast het algemeen bestuur is er ook een jeugdbestuur aanwezig. Dit jaar spelen 16 teams in de competitie en volgend jaar zullen dat er 25 zijn. De contributie voor sportleden bedraagt 125 euro per jaar 'maar daarvoor krijgt men ook een sporttas en een bal'. Wanneer men moeilijk de contributie kan betalen kan korting worden gegeven. In sommige gevallen wordt vrijstelling van contributiebetaling geboden. De vereniging heeft twee ambities: hoge sportieve prestaties neerzetten en een multiculturele vereniging worden. Het eerste team speelt nu derde klasse provinciaal, en men hoopt op promotie naar de tweede klasse.

Faja Lobi

De Utrechtse voetbalclub Faja Lobi is in 1963 door Surinamers opgericht en is daarmee een van de oudste etnische clubs in Nederland. Rond 1980 is een aantal Hindostaanse leden naar de later opgerichte voetbalclub Kismet vertrokken. Voorzitter Bainathsah van Faja Lobi: "Ik ben ook van Hindostaanse afkomst en ik vind dat je in Utrecht eigenlijk één Surinaamse club zouden moeten hebben. Maar het ging ook wel een beetje moeilijk samen. Dat creolen wat meer aanleg voor voetbal hebben bemoeilijkt samengaan. Onze leden komen uit de hele regio, bijvoorbeeld uit plaatsen als Culemborg en Zeist. Humphrey Mijnaals is een van onze leden. We hebben 110 spelende leden en nog 40 donateurleden, en spelen met vijf seniorenelftallen in de competitie. Vroeger hadden we veel jeugdleden. We hebben toen ook aan huiswerkbegeleiding gedaan. We willen nog steeds dolgraag meer

jeugd in de vereniging binnenkrijgen. We hebben nog steeds wat jeugdleden spelend in de A1 en C1. Van de 20 spelers in het A1 is verder 60% niet van Surinaamse afkomst. We proberen Turkse en Marokkaanse jeugdleden uit het A1 uitdrukkelijk bij de vereniging te betrekken, bijvoorbeeld bij het maken van het clubblad. We helpen hen hun schroom om mee te schrijven te laten overwinnen. We zijn wat voorzichtig geworden met het aannemen van nieuwe Marokkaanse en Turkse jeugdleden omdat we niet zitten te wachten op ouders die niet naar uitwedstrijden willen rijden. Eerder kwam op ouderavonden soms maar één ouder opdagen. We proberen bewust te kijken of er onder de jongens van 17 tot 20 jaar oud potentiële kaderleden zijn waar we later uit kunnen putten.”

Kismet

Aan het eind van de jaren 70 deed een aantal Hindostaans-Surinaamse mensen uit Utrecht en omgeving ‘voor de gezelligheid’ mee aan de zomeravondcompetitie in die stad. Sommigen hadden daarvoor al gespeeld in Faja Lobi. Voorzitter Kalka: “Er was enorm veel belangstelling uit Hindostaanse kring. Het Julianapark, waar we speelden, liep helemaal vol. Iedereen wilde meedoen, maar we hadden maar één elftal. We meenden dat we er, gezien die belangstelling, goed aan zouden doen om een vereniging op te richten. We hebben toen contact gezocht met de KNVB en de gemeente Utrecht. Het werd Kismet, wat in verschillende talen ‘het lot’ betekent. Kismet heeft geen jeugdleden: “We vinden het niet goed wanneer kinderen teveel verkeren in een puur Hindostaanse setting. We kregen van de gemeente een veld aan de buitenkant van de stad. Het was jammer dat ze ons er geen goede accommodatie bij gaven want we hadden wel kleedkamers, maar geen kantine en toiletten, zodat we in de bosjes moesten plassen. De gemeente dacht blijkbaar dat we het toch niet lang vol zouden houden. Vanwege de ontbrekende kantine dronken we vóór een wedstrijd bij iemand thuis koffie.” Binnen de Hindostaanse gemeenschap werd geld ingezameld en geleend, waarmee een kantine kon worden opgezet waar Surinaamse roti’s werden verkocht. Kismet speelt nu in de wijk Zuilen.

Ondersteuningsorganisaties

We voerden gesprekken met functionarissen van ondersteuningsorganisaties op lokaal, provinciaal en landelijk niveau. Het gaat om organisaties die algemene clubs kunnen helpen bij hun

pogingen tot interculturalisatie, en etnische clubs bij hun pogingen in de Nederlandse sportwereld te overleven. In principe vullen de organisaties op verschillende overheids-niveaus elkaar aan. Uitvoerende taken liggen vaak op lokaal niveau, en worden gefaciliteerd en soms uitgevoerd vanuit gemeentelijke diensten. Zo bieden Leslie Hellings en Marijke Blom van de Amsterdamse Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, hulp aan de clubs bij het ontwikkelen van een strategisch beleid. In de stad Utrecht is de Vereniging Sportbelang Utrecht (VSU) actief bij het ondersteunen van verkleurende en etnische clubs. Aanleiding tot het creëren van een convenant tussen alloch-tone Utrechtse clubs waren problemen die er enkele jaren geleden zijn geweest met etnische voetbalclubs. Er was daarbij sprake van geweld tegen scheidsrechters. Vanuit de VSU geeft Sjams Raza, die een Pakistaanse achtergrond heeft, in het kader van het convenant ondersteuning aan etnische voetbalclubs, twee Turkse, drie Marokkaanse, en Surinaamse clubs. Daarnaast worden multicultureler wordende algemene clubs gesteund, vooral clubs met veel - soms meer dan 80% - allochtone jeugd zoals VV Utrecht en VVOO. Op lokaal of regionaal niveau zijn ook gespecialiseerde ondersteuningsinstellingen aanwezig op terreinen als interculturalisatie. Een voorbeeld is het in Rotterdam gevestigde Multicultureel Centrum voor Participatie dat clubs ondersteunt bij het betrekken van allochtonen bij het vrijwilligerswerk.

Op provinciaal en regionaal niveau wordt ondersteuning geboden vanuit provinciale sportraden en districten van de KNVB. Er zijn gespecialiseerde 'steunfunctieorganisaties', bijvoorbeeld op het terrein van integratiebevordering, die door de provincies worden gesubsidieerd. Waar het om ondersteuning op het terrein van de sport gaat bestaat op landelijk niveau het Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB). Het NISB is in 2001 ontstaan uit een fusie van verschillende organisaties. Met NOC*NSF is een taakverdeling afgesproken: NOC*NSF zal zich op de wedstrijdsport richten en het NISB is een kennis- en innovatiecentrum voor de breedtesport geworden. Het NISB heeft een aantal projecten overgenomen van NOC*NSF waaronder Allochtonen en Sport. Het NISB is - in tegenstelling tot NOC*NSF - ook betrokken bij projecten waarbij sport eerder 'middel' is dan doel. Het NISB werkt onder meer samen met provinciale en gemeentelijke sportraden, gemeenten, onderwijsinstellingen en het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO). Verschillende

projecten gericht op interculturalisatie worden in samenwerking met lokale en provinciale instellingen uitgevoerd.

Ontwikkelingen in de cricketwereld

Zo'n 15 jaar geleden was ongeveer 10% van de leden van de cricketclubs van niet-Nederlandse komaf. Dat is opgelopen tot 40%. Het gaat vooral om Hindostaanse Surinamers, Pakistanen, en Srilankanen, ook om asielzoekers. De afgelopen jaren zijn in Nederland verschillende etnische cricketclubs opgericht. Nieuwe clubs bestaan vaak overwegend uit mensen uit dezelfde streek. Alex de la Mar, directeur van het bureau van de Koninklijke Nederlandse Cricketbond (KNCB): "Mensen uit Noord-Pakistan verschillen erg van die uit het zuiden van dat land. Streekgenoten komend uit heel Nederland vormen soms een team. Soms zoeken ze eerst een algemene vereniging op, maar vaak voelen ze zich er niet echt thuis en gaan naar een etnische club of richten er een op." Etnische clubs hebben tot nu toe geen jeugdleden. Het opleiden van de jeugd laten ze over aan een algemene club, zoals ACC of VRA in Amsterdam. Maar wanneer jeugdleden een jaar of 15 zijn zoeken ze een etnische club als het Amsterdamse Gandhi op: "Het zou mooi zijn als de etnische clubs ook jeugd-leden aannemen." Veel allochtone cricketers zijn begonnen met 'straatcricket' buiten clubverband. De regels daarbij wijken af van die in de Nederlandse competitie en dat kan verwarring en ruzie geven wanneer men in een club speelt. De KNCB heeft meegewerkt aan de organisatie van bekertoernooien met een etnisch karakter, bijvoorbeeld het toernooi om de Korantijnbeker met Surinaamse en Nederlandse clubs of toernooien voor respectievelijk Pakistaanse of Srilankaanse clubs, waarbij ook de ambassadeurs betrokken waren.

3 **Perspectieven vanuit de Nederlandse sportwereld op integratie in en door de sport**

In Nederland wordt in het algemeen positief gedacht over de maatschappelijke betekenis van sportbeoefening in verenigingsverband. In de ogen van veel mensen kan sport in verenigingsverband op zijn minst jongeren van de straat te houden. In Roodenburg merkt men aan de lijve dat vanuit de samenleving verwachtingen bestaan over deze sociale functie van sportverenigingen: "Wanneer jongeren in Leiden-Noord 'hangplekgedrag' gaan vertonen komt de wijkagent vragen of het voetbal is gestopt."

Velen achten de sport echter een verder reikende, bijvoorbeeld integratiebevorderende, functie toe. Zo wordt ook vanuit de sportwereld aangegeven dat met participatie binnen de sport een 'nieuwe wereld' opengaat voor migranten. Door aanraking met een nieuw maatschappelijk veld worden de mogelijkheden tot emotionele betrokkenheid bij de samenleving verruimd. Bij de integrerende werking van sport wordt gedacht aan de sociale contacten over etnische grenzen heen. Een voor de hand liggende gedachte is dat interetnische en interculturele contacten in een gemengde sportvereniging op een vrij natuurlijke wijze tot integratie leiden. Een meerderheid van de bevolking geeft vanuit die gedachtegang de voorkeur aan gemengd sporten (Duyvendak e.a., 1998). Toch blijken nogal wat allochtonen zelf in de praktijk te kiezen voor een etnische sportvereniging (Janssens, 1999). Vanuit ons theoretisch kader zou ook organisatie op etnische basis evenwel integratiemogelijkheden bieden, bijvoorbeeld

omdat het allochtonen helpt competenties te ontwikkelen of zich hier thuis te voelen. We zullen de verschillende kanalen naar integratie uitgebreid bespreken, mede aan de hand van concrete praktijken.

Integratie door toetreding tot de sportwereld

Van verschillende kanten wordt naar voren gebracht dat de sportwereld aan migranten een uitgelezen mogelijkheid tot integratie biedt in een nieuwe samenleving. Een moderne samenleving heeft een aantal maatschappelijke velden (Bourdieu) of sferen: (Engbersen en Gabriëls, 1995). Participatie binnen ieder veld versterkt dan de integratie binnen het geheel. De sportwereld lijkt net als de wereld van de muziek beter toegankelijk dan velden met een hoge drempel. Participatie in de sport of de muziek biedt verder mogelijkheden om op een sterk het gevoel aansprekende manier bij de omgeving betrokken te raken. Sporten bevordert zo een meervoudige integratie, waarbij nieuwe groepen een kans krijgen en talenten worden aangeboord.

Bij integratie in de sportwereld is wellicht de religie een tegenhanger. In het religieuze veld bijvoorbeeld, waar de maatschappelijke participatie van nieuwkomers vaak in eerste instantie plaatsvindt, spelen ouderen een dominerende rol en bestaat er nauwelijks ruimte voor plezier en opwinding (Werbner, 1996). Een eenzijdige inpassingstrategie via religie zou belemmeren dat alle migranten zich gaan thuis voelen. Voorzitter Theo de Jong van het Utrechtse VVOO vindt vanuit die gedachtegang: "We denken dat integratie eerder wordt bereikt wanneer aan sport wordt deelgenomen dan wanneer men steeds met het geloof bezig is. Vanuit de religie worden tegenstellingen benadrukt."

In Turksport ziet men het gevaar en wil men politiek en religie buiten de club houden: "Wij doen hier niet aan politiek, maar aan sport. Onder de leden zullen allerlei politieke en religieuze opvattingen bestaan. Misschien zijn er aanhangers van Abu Jaya of Philip de Winter. Op de club mag men er best wel over praten wanneer het maar geen politieke discussies worden. We hebben dan ook geen contacten met moskeeën."

Verbroedering door gemengd sporten

Verbroedert sport? Op basis van resultaten van eerder verricht sociaal-wetenschappelijk onderzoek kan worden betwijfeld of gemengde sportbeoefening wel zo'n belangrijke bijdrage kan leveren aan maatschappelijke integratie. De contacten in en door de sport zijn, volgens onderzoekers, vaak betrekkelijk oppervlakkig en lang niet altijd van vriendschappelijke aard (Elling, 2002). Wij vroegen enkele experts naar hun opvattingen over de mogelijkheden om door sport te verbroederen. We kregen een genuanceerd positief beeld.

Onderzoeker Paul Verweel (tevens voorzitter van de Vereniging Sportbelang Utrecht) probeert de bijdrage van sporten in verenigingsverband aan sociaal kapitaal in kaart te brengen. Hij relateert de hooggespannen verwachtingen over de bijdrage van de sport aan cohesie en integratie: "Vanuit de samenleving worden te hoge eisen aan de sport gesteld. Sport wordt gezien als activiteit die bijdraagt aan de integratie en het oplossen van maatschappelijke problemen. Er is te veel ongeduld. Onderzoekster Agnes Elling ging na of mensen hun vrienden in de sport opdoen en legde daarmee de lat te hoog. Wanneer je te hoge eisen stelt kan het alleen maar tegenvallen." Maar 'wanneer je de lat niet te hoog legt' zou sport volgens hem best wel eens nuttige sociale functies kunnen vervullen. Hij meent dat het negatieve imago van verenigingen met veel allochtone jeugd geen recht doet aan de multiculturele realiteit. Zo kan je bij een voetbalclub met een etnisch en cultureel divers ledenbestand als VV Utrecht best van enig succes spreken. Mensen kunnen in de sport dingen leren die ze daarbuiten kunnen gebruiken. Sport maakt betrekkelijk intieme contacten mogelijk. Echter die contacten bestaan vaak alleen in sportverband. Door sportbeoefening ontstaan wel degelijk contacten tussen mensen met verschillende etnische achtergronden en culturen."

Vanuit het Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB) nuanceert Willie Westerhof de hooggespannen verwachtingen over de integrerende rol van gemengde sportbeoefening. Zij stelt dat de pretenties ten aanzien van sport als middel nu wat minder hoog zijn dan enige jaren geleden." Tegenwoordig wordt hoog opgegeven van de rol van sport als producent van sociale cohesie: "Ik betwijfel of mensen door contacten in de sport in sterke mate verbroederen. Het gaat meestal niet om diepgaande contacten. Daar heeft ook Agnes Elling in haar proefschrift op gewezen.

Maar ik moet er wel bijzeggen dat ik zelf nogal wat contacten via de sport heb opgedaan." Westerhof relateert niet alleen de betekenis van sport voor de integratie. Zij maakt ook bezwaar tegen 'misbruik' van de sport voor maatschappelijke doelen; zij is er tegen dat sport te nadrukkelijk wordt ingezet om integratie te bevorderen zonder dat hieraan bij de groepen op wie men zich richt behoefte bestaat. Het NISB wil de behoeften van de doelgroep als uitgangspunt nemen: "Belangrijk uitgangspunt voor ons blijft datgene wat de doelgroepen zelf willen en hoe daarbij aansluiting kan worden gevonden. Ik heb bezwaar tegen projecten die bedoeld zijn om normen en waarden vanuit de Nederlandse samenleving over te dragen. Kan of moet sport hiervoor worden gebruikt? Wij kunnen van verenigingen niet vragen om de problemen van de samenleving op te lossen. Dan zouden professionele organisaties daar bij betrokken moeten worden. Dat gebeurt overigens soms wel."

Binnen door ons onderzochte clubs in oude stadswijken worden 'verwoede' pogingen gedaan om tot een multiculturele sportvereniging te komen. Gesproken kan worden van gedeeltelijke successen. Van echte verbroedering, in de zin van het ontstaan van hechte gemengde groepen binnen een vereniging is meestal geen sprake, behalve wanneer het, bijvoorbeeld bij korfbalvereniging Blauw-Wit, om reeds geïntegreerde allochtonen gaat. De sport zou dan eerder de integratie volgen dan dat ze die zelf bevordert. Regelmatig zien we binnen een vereniging verschillende op basis van etniciteit gevormde subgroepen ontstaan. In de volgende hoofdstukken van dit verslag gaan we verder in op knelpunten (en kansen) van integratie binnen algemene clubs. Nu bespreken we eerst de kansen die etnische niches bieden op integratie binnen de sportwereld en daardoor soms ook de bredere samenleving.

De kracht van etnische niches

Is het schadelijk of nuttig wanneer mensen met dezelfde etnische achtergrond samen optrekken? Er is sprake van integratie wanneer migranten zich zowel met de autochtonen als met hun eigen bevolkingsgroep, 'lotgenoten', identificeren. De mogelijke baten van etnische organisatie worden aan de hand van praktijkvoorbeelden behandeld.

Thuis zijn

Vanuit de gedachtegang dat mensen zich thuis moeten kunnen voelen wordt vrijheid om zich in de vrije tijd in etnisch verband te organiseren een groot goed gevonden. Wellicht vindt Ruben Gowricharn (2001) daarom dat er binnen de Nederlandse samenleving niet alleen behoefte bestaat aan cohesie, maar ook aan rek of elasticiteit. In de Surinaamse club Kismet stelt men dat het bevorderen van integratie niet de eerste doelstelling is: "Mensen die de hele week hebben gewerkt hebben wel iets anders aan hun hoofd." Vanuit ons perspectief is 'zich thuis voelen' een stap in de richting van integratie. Het lijkt aannemelijk dat etnische sportclubs vooral een adequate sociale omgeving bieden wanneer de afstand tussen de 'leefwijze' die ze van huis uit hebben meegekregen en de gevraagde 'leefstijl' in de nieuwe samenleving groot is. Vooral dan zouden de rolmodellen steun kunnen bieden bij het noodzakelijke sociaal-psychologische transitieproces (vgl. Van Daal, 2003, in verband met de rol van lotgenoten in de GGZ).

Identiteit en zelfrespect

De neiging om mensen met een zelfde etnische achtergrond op te zoeken blijkt bij de jeugd in de praktijk niet of nauwelijks te bestaan. Pas in de puberteit worden etnische verenigingen voor velen aantrekkelijk. Vanuit de Sportraad Zuid-Holland brengt Kees Zwemer naar voren: "Bij de jeugd wordt vaak gemengd gespeeld. Allochtonen die wat ouder zijn kiezen of voor de top of voor de gezelligheid. In het eerste geval kan een gemengde club in aanmerking komen. In het tweede geval geniet een etnische club vaak de voorkeur, behalve bij mensen die geassimileerd zijn." De secretaris van de Amsterdamsche Cricket Club (ACC) erkent dat verschillende allochtone jeugdleden de club verlaten wanneer ze een jaar of 15 zijn: "Ze willen dan met familieleden in een club als Gandhi spelen. Maar er zijn er ook die bij ons blijven spelen. Het is aantrekkelijk om bij de club te blijven als je er op hoog niveau kan spelen. Maar wanneer je dat bij Gandhi ook kunt maakt dat niet meer zoveel uit."

Het is aannemelijk dat het trekken naar een etnische club in de puberteit verband houdt met de zich dan ontwikkelende zorg voor de eigen identiteit. Het ontwikkelen van eigen identiteiten is geen geïsoleerde bezigheid. Het creëren van een etnische identiteit kan worden gebruikt om zichzelf collectief te onderscheiden van anderen, maar ook om een gemeenschap te creëren met wie

men die deelt (Vermeulen, 2001). Identiteiten komen verder mede tot stand in dialoog met andere partijen. Het zelfrespect wordt verkregen in dialoog met anderen (Taylor, 1994).

Dit zou kunnen verklaren waarom voor sporters in migrantenclubs confrontatie met anderen een speciale betekenis heeft. Willie Westerhof: "Voor allochtonen is winnen veel belangrijker dan voor autochtonen, voor wie soms geldt dat meedoen belangrijker is dan winnen. In de sport kunnen veel allochtonen meer succes behalen dan in andere maatschappelijke sferen. De eer lijkt vaak gemoeid te zijn met winnen of verliezen. Je ziet het aan de manier waarop ouders soms langs de lijn hun kinderen aanmoedigen. Kees Zwemer van de Sportraad Zuid-Holland en tevens voetballer: "Voor veel spelers in een migrantenelftal is het heel belangrijk om te winnen. Wanneer een etnisch team van je wint zijn ze je vrienden, maar wanneer ze verliezen kunnen ze dat heel moeilijk hebben. Dat komt ook omdat hun eer en zelfvertrouwen op het spel staat."

Alex de La Mar van de Koninklijke Nederlandse Cricketbond signaleert een defensieve houding van bepaalde groepen allochtonen bij het wedstrijdcricket: "Door veel allochtonen lijkt het spelen van wedstrijden anders beleefd te worden dan door veel autochtonen. Ze zijn veel serieuzer met de sport bezig dan autochtone Nederlanders. Ze zien het als een strijd om de eer en het krijgen van zelfrespect voor de eigen bevolkingsgroep. Verlies betekent voor hen veel meer dan voor autochtonen. Voor autochtonen is het beoefenen van deze sport voor een deel gezelligheid. Ik zeg wel eens dat de 'derde inning' plaatsvindt na het sporten, in de kantine, met een goed glas, of vaak wel met meer glazen. Die gezelligheid is voor veel autochtonen belangrijk. Voor allochtonen is het presteren, misschien ook de eer van de bevolkingsgroep, belangrijker dan de gezelligheid. De laatste jaren hebben veel autochtonen afgehaakt als lid, en mijn hypothese is dat de toename van de prestatiegerichtheid en de afname van de gezelligheid na de wedstrijden hierbij een rol heeft gespeeld. Natuurlijk speelt in de hogere klassen van het cricket de prestatiegerichtheid een grote rol, maar dan gaat het bij autochtonen niet zozeer om de eer van de eigen bevolkingsgroep." Dat volgens hem vooral door teams van clubs met een islamitische achtergrond prestatiegericht wordt gespeeld zou verband kunnen houden met de gegroeide wereldwijde etnische polarisatie.

Uit eerder onderzoek in Rotterdam (Duyvendak e.a., 1998) is overigens gebleken dat niet door alle allochtone groepen identiteit en sportwedstrijden met elkaar in verband gebracht worden. Surinamers, Antillianen en Arubanen uit Rotterdam deden dat niet, maar Turkse en Marokkaanse stadgenoten wel. Het feit dat de laatstgenoemde groepen zich in Nederland (al) meer thuis zouden voelen dan Turken en Marokkanen zou een verklaring kunnen bieden. Al eerder had Mout (1986) opgemerkt dat hoger opgeleide Molukkers zich niet zo aangetrokken voelden tot Maluku Muda. Misschien hadden ook zij minder behoefte aan versterking van hun etnische identiteit.

Instrumentele benutting van etnische saamhorigheid in de sport

Dat organisatie op etnische gronden positieve kanten heeft wordt door steeds meer autochtone professionals ingezien. Het jeugd-welzijnswerk in Borgerhout bij Antwerpen heeft in het verleden op verschillende manieren geprobeerd Marokkaanse jongeren te bereiken: "We hebben gemerkt dat we Marokkaanse jongens het best kunnen bereiken via hun diepgewortelde belangstelling voor sport. Wanneer we hen samen in een team laten voetballen blijkt etniciteit een goed bindmiddel te zijn. In andere clubs voelen Marokkaanse jongens zich soms verloren. We hebben ook gemerkt dat we hun interesse alleen kunnen blijven vasthouden wanneer we het serieus aanpakken. Dat hebben we dan ook gedaan. We hebben Zaalvoetbalclub Borgerhout opgericht en een Marokkaanse trainer aangetrokken. Het team met vooral Marokkaanse jongens presteert heel goed in de zaalvoetbalcompetitie en wordt gerespecteerd door andere clubs." Daarmee heeft het project een succesvolle oorsprong gekregen. Marokkanen dragen het project en krijgen maar in beperkte mate ondersteuning vanuit het jeugd-welzijnswerk.

Competenties en zelfdiscipline

We zullen nagaan of en hoe etnische sportclubs een bijdrage kunnen leveren aan het ontwikkelen van competenties en zelfdiscipline. We veronderstellen dat nieuwkomers door met elkaar op te trekken competenties kunnen ontwikkelen waarmee ze zich in de hedendaagse samenleving staande kunnen houden. Het ligt voor de hand dat vooral actieve leden contacten leggen met actoren in de bredere samenleving en daarbij interculturele competenties ontwikkelen. Een belangrijke voorwaarde om het in de moderne Nederlandse samenleving te redden is de aanwezig-

heid van zelfdiscipline. Willen etnische clubs zich in de sportwereld redden dan zullen ze zeker ook deze competentie moeten helpen ontwikkelen.

Binnen Turksport vindt men dat men een belangrijke sociale functie heeft: "We houden jongens van de straat en voorkómen dat ze op het verkeerde pad raken. Ook de discipline die men hier moet betrachten draagt daartoe bij. Leden van Turksport in Antwerpen moeten, wanneer ze dat kunnen, Nederlands spreken. Ze moeten zich gedragen in wedstrijden. Ze moeten op tijd komen en hun identiteitskaart bij zich hebben. Er mag op de club niet worden gerookt. Het materiaal moet met respect worden behandeld en men moet helpen opruimen. De regels worden streng gehandhaafd, door middel van boetes en royementen. Laatst zijn drie spelers uit de vereniging gezet."

Niet alleen uit ons onderzoek, maar ook uit dat van anderen zoals Mout (1986), blijkt dat migranten de afgelopen decennia enorm hebben geworsteld en nog worstelen met het ontwikkelen van levensvatbare organisaties. Wanneer organisaties eenmaal bestaan lijken ze echter een volwaardige bijdrage te kunnen leveren aan de integratie van een groot aantal migranten. Wanneer verenigingen dit stadium hebben bereikt zou er overigens ook sprake zijn van organisationele integratie van bevolkingsgroepen.

Bonding sociaal kapitaal

Etnische clubs worden soms door de betrokkenen als een hechte gemeenschap beschreven. In de clubs zelf spreekt men vooral van 'gezelligheid'. Dat zou betekenen dat door 'bonding' sociaal kapitaal wordt opgebouwd en benut. De voorzitter van het Surinaamse Faja Lobi: "Onze sociale functie is groot. We zijn een belangrijke - vooral creools - Surinaamse gemeenschap in Utrecht. Etnische clubs zijn echte gemeenschappen. Daarom wilden we in het verleden niet met de Nederlandse club RUC fuseren, maar wel met het Surinaams-Hindostaanse Kismet. We zijn het gehele jaar dagelijks open tussen 3 en 8 uur. Zaterdagmiddag, en eigenlijk het gehele weekend, zijn we een grote huiskamer. We organiseren een kerstfeest, waaraan ook islamitische leden meedoen. We hebben een traditionele Surinaamse jaarafsluiting met een Kawina-groep. Jaarlijks op 24 augustus, vlak na het Kwakoe-festival en bijna even belangrijk voor de Surinaamse gemeenschap, organiseren wij het Humphrey

Mijnals-toernooi. De laatste keer waren er een paar duizend bezoekers aanwezig. Gezelligheid is Surinamers met de paplepel ingegoten. Eten is voor ons heel belangrijk en onze kantine is daar goed op ingesteld. Spelers van andere clubs komen speciaal hierheen om te eten.”

Een etnische vereniging als Kismet is daadwerkelijk voortgekomen uit de behoeften aan contact tussen mensen met dezelfde Hindostaans-Surinaamse achtergrond. Aan het eind van de jaren 70 deed een aantal van hen, uit Utrecht en omgeving, ‘voor de gezelligheid’ mee aan de zomeravondcompetitie. Sommigen hadden al eerder gespeeld in de Surinaamse club Faja Lobi: “Door de enorme belangstelling uit Hindostaanse kring liep het Julianapark helemaal vol. Iedereen wilde aan de competitie meedoen, maar we hadden maar één elftal. We meenden dat we er goed aan deden een vereniging op te richten.” Uitsluiting door anderen was ook wel een beetje een aanleiding om een eigen club op te richten: “Algemene clubs stonden niet zo open voor migranten. Ze lieten ons wel toe, maar zeiden er tegelijk bij dat we ons moesten aanpassen. In Faja Lobi was de sfeer weer erg creools. De club Kismet zagen we als iets van onszelf.” De motivatie om samen iets leuks op te bouwen overheerste echter. Die motivatie kwam ook tot uitdrukking in de grote inzet van de leden voor de club. Het koesteren van elementen uit de Hindostaanse cultuur versterkte de gezelligheid: “Heel duidelijk speelde mee dat de Hindostaanse leden veel affiniteit voor elkaar voelden. We waren heel enthousiast en deden alles voor elkaar. We deden onze uiterste best om samen iets tot stand te brengen. Omdat we eerst niet over een kantine beschikten kwamen we vóór de wedstrijd bij iemand thuis bij elkaar om er koffie te drinken.” In de club Kismet stond men echter gaandeweg voor de keuze of men prioriteit diende te geven aan prestatiegerichtheid of aan de opbouw van ‘bonding’ sociaal kapitaal. Zoals ook in andere etnische clubs het geval is lijkt de opbouw en benutting van sociaal kapitaal een sterker motief om lid te worden dan het leveren van prestaties. Vooral de gezelligheid lijkt veel mensen naar de club te trekken.

Dit gevoel van saamhorigheid bij de twee beschreven Surinaamse clubs staat in schril contrast met de losser wordende sociale banden binnen veel algemene clubs. Algemene clubs zijn de laatste jaren vaak minder homogeen geworden, zeker in verstedelijkte gebieden. Er zijn zeer grote sportclubs ontstaan waarbin-

nen maar een kleine groep actieve leden aanwezig is. Dat zou betekenen dat het aanwezige 'bonding' sociaal kapitaal daar überhaupt minder is geworden. Binnen algemene clubs worden echter nog steeds netwerken ontwikkeld al gaat het dan misschien steeds vaker om 'loose connections' (Wuthnow, 1998). Kees Zwemer: "Vroeger was het zo dat mensen een sportloopbaan hadden binnen een voetbalclub. Ze begonnen als jeugdlid en bleven hun hele leven, ook als opa, actief lid. Deze continuïteit dreigt bij gemengde clubs te verdwijnen. Vooral allochtonen zie je veel tussen clubs switchen. Dat vereist ook een andere vorm van clubmanagement."

Bridging sociaal kapitaal

Overbruggend sociaal kapitaal wordt opgebouwd wanneer verbindingen worden gelegd en vertrouwen ontstaat tussen personen en groepen met verschillende achtergronden, waaronder etnisch-culturele. Men kan zich afvragen of clubs waarin mensen met een specifieke etnische achtergrond zich verenigen helpen bij de opbouw van bridging sociaal kapitaal.

Paul Verweel van de universiteit van Utrecht veronderstelt dat er wellicht betere mogelijkheden zijn voor de opbouw van bridging sociaal kapitaal vanuit etnische verenigingen dan vanuit algemene verenigingen. Hij wil een empirische onderbouwing geven van de effecten van etnische concentratie in de sport op de sociale bindingen van allochtonen buiten de sport. Zijn veronderstelling is dat etnische verenigingen opereren als 'open zuilen' (vgl. Gowricharn, 1998) die meer dan de gesloten zuilen van vroeger mogelijkheden bieden tot het leggen van verbindingen met de omringende wereld. Leden van etnische verenigingen zouden voorts met behulp van het binnen etnische verenigingen opgebouwd sociaal kapitaal in andere maatschappelijke velden beter kunnen integreren. We vragen naar de opvattingen over bridging sociaal kapitaal bij informanten uit etnische clubs.

Bestuursleden van het Antwerpse Turksport merken dat contacten van leden met de buitenwereld bijdragen aan de integratie: "De spelers uit onze ploegen komen in en na de wedstrijd in contact met andere inwoners van België." Het gegeven dat de onderzochte clubs zich niet uitsluitend richten op een etnische groep, maar ook mensen met andere etnische achtergronden herbergen betekent al dat over culturele grenzen heen contacten

worden gelegd. Sommige clubs presenteren zich zelfs uitdrukkelijk als een multiculturele club, hoewel in de praktijk vooral allochtonen met een andere etnische achtergrond geïnteresseerd zijn in het lidmaatschap. Maar ook dan zou men van bridging kunnen spreken. De voorzitter van Turksport: "Wij hebben al eens een Vlaming in het bestuur gehad. Veel mensen weten nog niet dat anderen dan Turken lid kunnen worden en functies kunnen vervullen. Wij gaan op zoek naar mensen die in onze clubcultuur passen. Wij geven ook geen voorkeursbehandeling aan Turkse leden. Een Vlaming is trainer van het eerste senioren-team, en er zijn trainers afkomstig uit Rusland en Tunesië."

Interessant is de in etnische clubs heersende gedachte dat men zelf in sterkere mate multicultureel is dan gemengde clubs van autochtonen. Zo wordt in Turksport naar voren gebracht dat Vlaamse clubs niet echt open staan voor allochtonen, vooral omdat de traditionele Vlaamse sfeer aanwezig blijft en allochtonen een plaats in de marge krijgen toegewezen. Dat zou volgens Turksport in clubs met een etnische achtergrond anders zijn.

Het Surinaamse Kismet zou volgens de voorzitter aantrekkelijk zijn voor Marokkanen en Turken: "Wij hebben ons de afgelopen jaren steeds meer opengesteld voor anderen dan Hindostanen. Er zijn wat Marokkaanse en Turkse leden bijgekomen. Sommigen van hen spelen liever bij Kismet dan bij een Marokkaanse of Turkse club omdat onze organisatie beter is: Turkse clubs wisselen soms wel drie keer per jaar van bestuur. Bij Marokkaanse clubs ontbreekt soms de transparantie en er is regelmatig bonje. Religie komt bij ons nauwelijks ter sprake. Sommige Marokkanen voelen zich hier thuis vanwege de sfeer van tolerantie, de manier van omgaan met mensen en het ontbreken van discriminatie. Nu is een kwart van de leden afkomstig van buiten de Hindostaanse gemeenschap. Volgend seizoen willen we een Creools elftal in de competitie laten spelen. We moeten wel op onze hoede blijven voor overname. Een paar jaar geleden kwam een Turkse club op onze velden spelen en heeft toen geprobeerd ons over te nemen." De behoefte om een multiculturele organisatie te worden komt ook tot uitdrukking in verenigingsstrategieën: "Bij Faja Lobi is van de 20 spelers in het A1 60% niet van Surinaamse afkomst. We proberen de Turkse en Marokkaanse jeugdleden uit het A1 uitdrukkelijk bij de vereniging te betrekken, bijvoorbeeld bij het clubblad. We proberen hen hun schroom te laten overwinnen. We zijn wat voorzichtig met het aannemen van nieuwe jeugdleden

omdat we een toeloop vrezers van Marokkaanse en Turkse kinderen zonder rijdende ouders. We hebben wel eens ouderavonden aangekondigd, maar soms kwam maar één ouder opdagen. We proberen nu bewust na te gaan of er onder de jongens van tussen 17 en 20 jaar potentiële kaderleden zijn waar we later uit kunnen putten.”

Hoewel 90% van de 300 huidige leden van BMT Turks is wil het bestuur de club uitdrukkelijk niet zien als een Turkse club. We willen in de Nederlandse samenleving integreren. We spelen niet in de Turkse competitie, maar in die van de KNVB. We willen ook Hollandse spelers erbij hebben. In de kantine zijn ook alcoholische dranken verkrijgbaar. Dit levert geen problemen op met de achterban. Sommige Turkse leden houden zelf ook wel van een biertje.” Maar ook al wil men zich profileren als multicultureel, toch wil men uitdrukkelijk een duidelijk herkenbare eigen clubcultuur, vaak etnisch gekleurd, behouden: “Omdat BMT veel Turkse leden heeft worden activiteiten georganiseerd die speciaal voor hen aantrekkelijk zijn. Zo kan men in het clubgebouw live wedstrijden uit de Turkse competitie op een groot scherm bekijken.”

Linking sociaal kapitaal

Allochtonen hebben in etnische organisaties meer kansen dan in algemene om daadwerkelijk mee te mogen beslissen en bestuurlijk actief te zijn. De voorzitter en secretaris van verenigingen hebben veel contact met externe instanties, waaronder overheden. In de regel gaat het om wethouders en ambtenaren van gemeenten. Onder meer bij Kismet heeft men ervaring met politiek lobbyen. Toch blijken Turken en Marokkanen moeite te hebben om goede contacten met de ambtelijke wereld te onderhouden. In het Turkse bestuur van BMT wordt de secretarispost daarom nog steeds door een autochtoon bezet. Deze is van mening dat het voor mensen met een Turkse achtergrond moeilijk blijft om brieven te schrijven naar Nederlandse instanties. Het bestuur van BMT laat verder weten niet ingenomen te zijn met het feit dat de autochtone voorzitter van het lager in de competitie spelende Lens betere veldfaciliteiten van de gemeente heeft gekregen. Men schrijft dit toe aan de betere contacten van Lens met de gemeentelijke overheid.

4 Participatiepraktijken

Participatie van nieuwkomers binnen het veld van de sport kan een verrijking van de samenleving betekenen. Maar dat betekent niet dat men mensen kan dwingen om te participeren. We presenteren enige gegevens over participatie van allochtonen in de georganiseerde sport. Wanneer deze achterblijft bij die van autochtonen dient zich de vraag zich aan of stimulerende maatregelen wenselijk zijn. Overwegingen daarbij worden besproken. Enerzijds worden de behoeften van allochtonen zelf om lid van een vereniging te worden in de overwegingen betrokken, anderzijds wordt gekeken of er belemmeringen zijn om lid te kunnen worden. Verder wordt nagegaan of de toestroom van allochtonen gevolgen voor de sportclubs hebben. Er blijkt sprake te zijn van verschijnselen als weerstanden tegen diversificatie en witte vlucht. In het laatste deel van dit hoofdstuk worden strategieën besproken die de deelname van allochtonen en vluchtelingen in sportverenigingen bevorderen. Op de noodzaak voor verenigingen om een visie en strategieën meer in het algemeen te ontwikkelen wordt in hoofdstuk 7 nader ingegaan.

Feitelijke participatie in sportverenigingen onder allochtonen

Landelijk representatieve gegevens over de deelname van allochtonen in sportverenigingen ontbreken. Ons speurwerk bij sportverenigingen in oude stadswijken laat echter zien dat er de laatste jaren een sterke groei heeft plaatsgevonden van het aantal allochtone jeugdleden. Waar bij GVAV-Rapiditas in Groningen nog maar ongeveer 15% van de jeugdleden allochtoon is, is dat

percentage bij het Utrechtse VVOO 90%. Ons zijn geen onderzoeksresultaten bekend over het percentage allochtone kinderen dat lid is van een sportvereniging. Over de betrokkenheid bij sportverenigingen onder allochtonen van 18 jaar en ouder zijn wel gegevens bekend. Uit onderzoek in Rotterdam onder die leeftijdscategorie (Van Daal, 2001) bleek dat zowel in 1994 als in 2000 veel minder allochtonen dan autochtonen in de georganiseerde sport participeerden. In 2000 was er vooral onder Turken, Marokkanen en Antillianen een erg lage deelname aan sport in verenigingsverband. De teruggang in participatie in religieuze verbanden tussen 1994 en 2000 bleek verder zeker niet gecompenseerd te worden door een groei van participatie binnen een maatschappelijk veld als de sportwereld.

Tabel 1

Participatie binnen organisaties in de vrije tijd door personen van 18 jaar en ouder in een periode van 12 maanden naar Rotterdamse bevolkingsgroep in 1994 en 2000 (in percentages van de betreffende bevolkingsgroep; vet gedrukt bij statistisch significante verschillen tussen 1994 en 2000; bron Van Daal, 2001)

Bevolkingsgroep	% partici-peert in organisaties		% partici-peert in religieuze organisaties		% partici-peert in sportorgani-saties		% participeert in (overige) algemene organisaties		% partici-peert in (overige) zelforganisa-ties		N	
	1994	2000	1994	2000	1994	2000	1994	2000	1994	2000	1994	2000
Autochtonen	73	69	22	22	34	30	38	44			200	273
Surinamers	45	47	31	38	7	8	8	8	3	4	229	248
Antillianen	54	32	36	24	9	3	13	5	6	3	175	281
Kaapverdianen	67	42	48	30	17	10	5	3	5	3	231	301
Turken	71	37	66	32	2	3	9	3	4	2	274	332
Marokkanen	51	34	47	28	2	4	5	6	3	0	254	270

De behoeften als uitgangspunt

Relatief weinig allochtonen vanaf 18 jaar en ouder blijken lid te zijn van een sportvereniging. Onduidelijk is vooralsnog welke redenen hiervoor precies zijn aan te geven. Men kan zich voorstellen dat naast ontbrekende behoeften om lid te worden of ontbrekende financiële mogelijkheden, belemmeringen in de toegankelijkheid van sportverenigingen op die lage participatiegraad van invloed zijn. Uit gesprekken met onze informanten blijkt dat diverse beweegredenen mee lijken te spelen.

Vanuit het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB) brengt Willie Westerhof naar voren dat een lage participatie van allochtonen in de georganiseerde sport niet automatisch betekent dat men maatregelen ter verandering van de situatie zou moeten nemen. Pas wanneer er onder allochtonen behoeften aan georganiseerd sporten bestaan waaraan niet wordt tegemoet gekomen zou het NISB aan de slag gaan, zo stelt zij. Wanneer allochtonen liever ongeorganiseerd in de buurt willen sporten zou de ondersteuning volgens haar daarop moeten worden gericht: "Het NISB ondersteunt ook sport buiten verenigingsverband. Een tijdje geleden werd het sportbuurtwerk in het leven geroepen als opstap naar de georganiseerde sport. Nu wordt sport in de buurt eerder als alternatief voor sport in verenigingen beschouwd." Het NISB constateert dat veel allochtonen buiten verenigingen, op straten en pleintjes, aan sport doen. Het instituut is daarom ook betrokken bij initiatieven om buurten meer geschikt te maken voor dergelijke activiteiten. Op grond van een inventarisatie in wijken worden soms initiatieven genomen. Zo heeft een fysiotherapeut gezocht naar sportmogelijkheden voor vrouwen met lichamelijke klachten. Dergelijke ingangen om mensen bij sport te betrekken worden steeds meer benut."

Maar men wil ook de soms subtiele mechanismen van uitsluiting door sportverenigingen helpen wegnemen: "Mensen moeten niet bepaalde organisatievormen worden opgedrongen. Wel moet goed worden nagegaan waarom zij niet bij een vereniging willen sporten. Wanneer je als instituut betrokken bent bij bepaalde manieren van sportbeoefening is het nodig om na te gaan welke motieven mensen hebben om het zo te doen. Willen ze het zelf op deze manier doen of is er sprake van uitsluiting door anderen. In Nederlandse organisaties worden allochtonen heel gemakkelijk buitengesloten. Dat gebeurt soms onbedoeld en heel subtiel. Communicatiemoeilijkheden spelen hier een rol. Eerlijke communicatie is nodig. Maar vaak stopt de communicatie, bijvoorbeeld omdat Nederlandse humor door allochtonen vaak totaal niet wordt begrepen."

Participatie wordt echter vaak belemmerd door minder subtiele mechanismen. Een vrijwilliger uit de club Roodenburg: "We willen allochtonen bij de club betrekken, maar de meeste allochtonen zullen zich niet thuis voelen in een kantine waar rijkelijk bier wordt geschonken en waar het voedsel niet 'halal' wordt

bereid. Node gemist worden de etnische muziekgroepen of Arabische soukhs (markten) die een aantrekkingskracht op allochtonen zouden kunnen hebben.”

Een sfeerverandering in een algemene sportclub kan echter naast het bewerkstelligen van een witte vlucht ook als een magneet voor allochtonen werken: “Verschillende Marokkaanse spelers van het zaalvoetbalteam van het Borgerhouts jeugdwerk zijn uitgeleend aan de Vlaamse veldvoetbalclub Tubantia Borgerhout. De club is vriendelijk voor allochtonen, vooral door de cultuur - men begrijpt eerder waarom een jongen wegblijft - en het kantienassortiment. Eenderde van de leden van Tubantia is dan ook allochtoon.”

Bedreiging van clubculturen

Dat een grote toestroom van allochtonen gevolgen kan hebben voor de clubcultuur binnen sportverenigingen is de laatste jaren duidelijk geworden en dit thema zal de nodige aandacht krijgen in dit verslag. Nu al laten enkele informanten de mogelijke gevolgen van etnische diversificatie voor clubculturen meewegen in hun opstelling over de wenselijkheid allochtonen in bestaande verenigingen te laten instromen. Zij wijzen soms op de noodzaak van strategische bezinning. In de visie van onderzoeker Paul Verweel is al enige ambivalentie aanwezig: “Vroeger had je een sterke segmentatie van de samenleving. Het waren gesloten werelden. Je had echte arbeidersverenigingen als Roodenburg in Leiden-Noord en VVOO in de Utrechtse wijk Overvecht. Alles is bevochten in een emancipatiestrijd. De clubs waren belangrijk voor hun identiteit. Die verenigingen worden nu opengebrouwen door de toestroom van allochtonen. De oude leden kregen het idee dat hun gemeenschap kapot wordt gemaakt. De oude situatie komt niet meer terug. Het is de vraag hoe met succes de overgang kan worden gemaakt naar een club met meer diversiteit. Je moet daarbij niet streven naar assimilatie, maar naar zoiets als ‘coördinatie van verschillen’. Dat is niet eenvoudig. Net nu verenigingen het moeilijker hebben door achteruitgang van de kwaliteit van vrijwilligers worden ze voor hoge eisen gesteld.

Bescherming van de clubcultuur

Verenigingen hanteren, meestal impliciet, strategieën om de eigen identiteit in stand te kunnen houden. Clubs trachten nieuwe leden te rekruteren binnen kringen met wie men affiniteit voelt. Dat betekent ook dat de instroom van nieuwkomers kan stuiten op 'natuurlijke' weerstanden. Inzicht in de achtergronden van deze weerstanden kan helpen een meer genuanceerde visie te ontwikkelen op de problematiek rond de geringe participatie van allochtonen. Vanuit de Sportraad Zuid-Holland constateert Kees Zwemer: "Het is heel normaal dat je niet automatisch binnen een club wordt geaccepteerd. Er bestaat altijd weerstand. Je moet je binnenvechten en je plek veroveren. Sommige allochtonen hebben de neiging om die weerstand als discriminatie te zien."

Ook etnische clubs zullen een eigen identiteit willen behouden door bewust of onbewust te selecteren. De voorzitter van de Surinaamse club Kismet: "Voor Hindostanen is gemeenschapzin belangrijk. Wij willen een club zijn waar gezelligheid en goede verhoudingen worden geprefereerd boven het leveren van prestaties. Iedereen zegt: wat een mooie club is Kismet en wat heerst er een goede sfeer. Veel leden zijn eerst naar een andere club, zoals Elinkwijk, getrokken, maar zijn later weer bij ons teruggekomen. Sportiviteit en gezelligheid staan dus voorop, en de club heeft hierdoor een geheel eigen sfeer. Iemand die daar niet bij past zal gauw merken dat die er niets te zoeken heeft."

Vluchtgedrag en verzet

In de onderzochte clubs werden verschillende strategieën aangehouden die werden gehanteerd door mensen die lid waren voordat de diversificatie optrad. Het vertonen van vluchtgedrag was een veel voorkomende strategie en het plegen van verzet een andere. Vanwege sfeerverandering zijn veel oude leden weggetrokken naar de nog overgebleven witte clubs (vgl. Janssen, 1999). Een vrijwilliger uit de Leidse club Roodenburg: "Bij onze club is al een tijd sprake van een 'witte vlucht'. Toen steeds meer Turkse en Marokkaanse jongens lid werden van onze club zocht een deel van de oude garde zijn heil in witte verenigingen in Leiden, zoals Lugdunum en UVS. De meesten gingen bij Roodenburg weg omdat ze vooroordelen hadden over Marokkanen en Turken. Hun idee dat het om 'achterlijke' mensen gaat is onjuist. De Marokkaanse en Turkse jongens in het A1 die ik train zijn goed opgeleid. Toch blijven de overgebleven autochtone leden negatief

praten over de allochtone jeugdleden, bijvoorbeeld dat ze zich niet laten zien in de kantine. Ze zeiden zelfs dat Roodenburg kapot ging door de allochtonen. De oudere leden zijn bang dat de vereniging straks verwordt tot een alcoholvrij 'Theehuis Noord' en houden alle veranderingen tegen. Ik kreeg laatst van hen te horen dat ik zelf te vriendelijk ben tegen Marokkaanse clubleden.”

Strategieën gericht op participatiebevordering van allochtonen

Verschillende algemene clubs hebben een bescheiden stap gezet naar het vergroten van de toegankelijkheid voor allochtonen of vluchtelingen, waaronder korfbalvereniging Blauw-Wit in Amsterdam en voetbalvereniging GVAV-Rapiditas in Groningen. Bij Blauw-Wit wil men allochtone buurtbewoners binnenhalen door voor hen interessante activiteiten te organiseren. Verder ziet men heil in het leggen van contacten met buurtscholen. Bij GVAV-Rapiditas wil men vluchtelingen laten kennismaken met de voetbalclub en zet daartoe clubvrijwilligers als buddy's in.

De laagdrempelige buurtaanpak van Blauw-Wit

Korfbalvereniging Blauw-Wit is gevestigd in een gekleurde buurt in Amsterdam-West, maar heeft nog weinig allochtone leden uit de buurt weten te trekken. De eerste strategie om allochtone buurtbewoners, ook via zelforganisaties, bij de club te betrekken is om laagdrempelige activiteiten voor bepaalde doelgroepen te organiseren. Leo van Heusen: “We zoeken naar middelen om onze hal voor allochtone buurtbewoners aantrekkelijk te maken met leuke activiteiten. We hebben gemerkt dat een culturele avond of modeshow mensen trekt. We zouden activiteiten als breakdance en karate voor allochtone jongeren kunnen organiseren, maar moeten dan wel concurreren met Albert Heijn, waar jongeren met vakken vullen geld kunnen verdienen. Binnen een club moeten verschillende groepen in een later stadium gemeenschappelijke interesses en belangen opbouwen. Allerlei groepsprocessen zullen moeten plaatsvinden en dat zal niet snel gaan.

De tweede strategie om nieuwe leden te rekruteren is het leggen van contacten met scholen en zelforganisaties, waarna de club een laagdrempelige aanbod van sport en spel voor scholieren kan

organiseren. Indirect hoopt men via de kinderen ook de ouders te bereiken: "We proberen vooral de allochtone jeugd te bereiken. Om het imago van het korfbal te verbeteren zijn eigenlijk allochtone rolmodellen nodig maar die zijn er niet. Aanknopingspunten vinden we vooral in het schoolkorfbal. Met twee scholen in de buurt hebben we goed contact. Het blijkt dat allochtone kinderen de sport erg leuk vinden. Hiermee bereiken we een imagoverbetering van de sport. We proberen die kinderen op een laagdrempelige wijze hier binnen te krijgen. We komen dan met een uitgebreid aanbod van sport en spel zonder dat er veel verplichtingen zijn. Kinderen zijn dan leuk bezig zonder dat ze wedstrijden hoeven te spelen. Ook zijn we bezig geweest met huiswerkbegeleiding, maar na korte tijd was er geen leraar meer beschikbaar. We hopen een kweekvijver te vormen voor een lange termijnbenadering en via de kinderen op den duur ook de ouders te bereiken, al weten we nu niet hoe we dat moeten doen. We zoeken contact met Turkse en Marokkaanse zelforganisaties en we hopen op termijn een Surinaamse projectleidster te kunnen inzetten. Daarnaast willen we werken met een 'satellietvereniging' gekoppeld aan een school, zoals het Marcanticollege."

Leo van Heusen geeft aan dat Blauw-Wit de komende zes jaar nog gebruik kan maken van programma's vanuit de gemeente, bijvoorbeeld programma's ter stimulering van de breedtesport: "We krijgen subsidies van de gemeente en veel steun van verenigingsondersteuner Chris Kaper van de dienst Maatschappelijke Ontwikkeling. Na die periode zouden de geldbronnen best eens kunnen opdrogen. Zonder subsidie en projecten hadden we nu al geen jeugdleden meer gehad. We benutten subsidies ook om samen te kunnen werken met scholen en om trainers met een vergoeding te kunnen behouden."

Het buddyproject GVAV-Rapiditas

De Groningse voetbalclub GVAV-Rapiditas heeft een project opgezet om vluchtelingen intensief kennis te laten maken met een Nederlandse voetbalvereniging. In samenwerking met de vrijwilligerscentrale, Stichting Stiel, werden al enkele nieuwkomers die de taal nog niet goed beheersen in de club ingezet als barvrijwilliger of jeugdtrainer. Omdat GVAV-Rapiditas uitdrukkelijk een bijdrage wil leveren aan de integratie van nieuwkomers heeft men de Hanzehogeschool gevraagd een met onderzoeksgegevens onderbouwd plan te ontwikkelen; een plan dat gericht is op een

instroom, gedurende drie jaar, van jaarlijks 25 nieuwkomers als lid en vrijwilliger.

In het in 2002 gereedgekomen plan wordt aangegeven hoe, en met welke begeleiding door vrijwilligers, nieuwkomers in de vereniging kunnen worden ingezet. Daarbij werd gedacht aan een buddy-systeem, waarbij een nieuwkomer aan een clubvrijwilliger wordt gekoppeld. Uit een enquête onder de vrijwilligers van de club was gebleken dat een deel van hen positief dacht over mensen met een andere culturele achtergrond; dit werd als goede voedingsbodem voor het project gezien. Aanbevolen werd verder om voor die leden die een minder positieve houding hadden een voorlichtingsbijeenkomst te organiseren om hen tot andere gedachten te brengen. Bijna de helft van de clubvrijwilligers gaf aan als buddy voor een nieuwkomer te willen optreden.

In het plan wordt de rol van andere instellingen bij het beoogde project verkend. De vrijwilligerscentrale, Stichting Stiel, zou een projectleider voor drie jaar kunnen leveren. Nieuwkomers zouden kunnen worden geworven via opleidingsinstellingen of via de organisatie Humanitas die veel contact heeft met migranten. Het Alfacollege en het Noorderpoortcollege zouden via Stichting Stiel kandidaten voor een taalstage van een jaar kunnen aanleveren en verantwoordelijkheid dragen voor externe begeleiding. De opleidingsinstellingen stelden als voorwaarde dat de stagiaires ook een goede individuele begeleiding binnen de club zouden krijgen. Het Noorderpoortcollege bood aan zes bijeenkomsten te organiseren waarbij wordt uitgelegd wat het Nederlands vrijwilligerswerk inhoudt en waarbij wordt nagegaan welke motieven de nieuwkomers hebben om hieraan deel te nemen. Men vindt dat er voor vrijwilligers een proeftijd moet zijn en dat nieuwkomers zich tenminste een dagdeel per week voor het vrijwilligerswerk moeten kunnen inzetten.

Voor het plan is financiering gevonden bij onder meer het VSB Fonds Noord-Nederland, de gemeente en provincie. In het plan zijn twee varianten ontwikkeld over de aard van ondersteuning van de nieuwkomers binnen de vereniging. In de eerste, duurste, variant wordt een fulltime projectmanager aangesteld (formeel bij de vrijwilligerscentrale) die gedurende de drie jaar jaarlijks 25 nieuwkomers rekruteert, wegwijs maakt in de vereniging en

begeleidt, en contact onderhoudt met de vereniging en de instellingen¹.

Centraal in de tweede projectvariant, die het meest geschikt wordt geacht voor GVAV, staat de ontwikkeling van een systeem van buddy's, met ondersteuning door een parttime projectmanager. Het project zou gedurende drie jaar jaarlijks 25 nieuwkomers 'door het meegeven van maatschappelijke bagage moeten helpen integreren in de samenleving'. De buddy zou de nieuwkomer kennis moeten laten maken met de cultuur, organisatie taakverdeling en de leden van de vereniging alsmede de taal helpen ontwikkelen. Buddy's zouden als steunpunt voor twee á drie nieuwkomers moeten fungeren en een 'spreekuur' kunnen instellen. Zij zouden een dossier over de nieuwkomer kunnen bijhouden, waarin ontwikkelingen en knelpunten in de gaten worden gehouden. Er zou onderling beraad kunnen zijn en men zou zelf nieuwe buddy's kunnen rekruteren. Buddy's zouden voldoende tijd vrij moeten maken, een goede kennis van de organisatie hebben, open staan voor andere culturen, het Nederlands goed beheersen, en andere leden goed moeten kennen. Zij zouden op enige wijze een tegemoetkoming - misschien contributieverlaging - van de vereniging moeten krijgen. In deze tweede variant is een projectmanager verantwoordelijk voor het onderhouden van contacten met de vereniging en de instellingen. Daarbij zouden thema's aan de orde moeten komen als de ontwikkelingen bij de nieuwkomers, de rekrutering van nieuwkomers en het zoeken van passend vrijwilligerswerk, procesbewaking, en rekrutering, ondersteuning en soms vervanging van buddy's.

De vereniging wordt aanbevolen de nieuwkomers niet te veel te beschermen, in eenvoudige taal te communiceren, niet van stereotypen uit te gaan maar precies te weten te komen wat zijn of haar achtergrond en waarden en normen zijn, en ervoor te zorgen dat de nieuwkomer niet geïsoleerd wordt.

¹ De projectmanager moet duidelijk maken wat vrijwilligerswerk in Nederland inhoudt, nagaan welke de achtergronden van nieuwkomers zijn en welke motieven bestaan om mee te doen aan het project. Vervolgens speelt hij daarop in bij het zoeken naar passend vrijwilligerswerk. Daarna kan eventueel een vrijwilligerscontract worden opgesteld. Officieel moet voor nieuwkomers een vrijwilligersverklaring worden aangevraagd bij Arbeidsvoorziening Zoetermeer. Deze eerste variant kan vooral hanteerbaar zijn wanneer voldoende middelen en weinig vrijwilligers beschikbaar zijn.

Nadat de beoogde subsidiënten bereid zijn gevonden het project te financieren is vanaf mei 2003 een begin gemaakt met de uitvoering. Er is een fulltime projectmanager aangetrokken en daarnaast zijn al snel vier gegadigden voor het buddieschap gevonden. Stichting Stiel heeft op tijd 25 gegadigde nieuwkomers, vooral asielzoekers en AMA's, gevonden die per 1 augustus als voetballend lid aan de gang konden gaan en die tevens zouden worden opgeleid tot begeleider van jeugdleden. Het is de bedoeling dat de ervaringen worden vastgelegd en dat er na drie jaar een draaiboek met praktijkbeschrijving voor andere clubs ligt.

5 Multiculturaliteit en organisatie-competenties

Met het etnisch en cultureel diverser worden van de samenleving is het draaiende houden van sportverenigingen er niet gemakkelijker op geworden. De know-how van het organiseren die men in de loop van de vorige eeuw binnen brede kringen van de Nederlandse bevolking onder de knie heeft gekregen bleek niet meer te voldoen. Door verschijnselen als de terugloop in betrokkenheid van leden bij een vereniging deden zich bij algemene clubs toch al organisatieproblemen voor. Diezelfde algemene clubs werden tegelijkertijd geconfronteerd met een grotere diversiteit van culturele en etnische aard dan ooit tevoren. Binnen de pas opgerichte etnische clubs was vaak nog niet de cultuur en habitus aanwezig die nodig zijn om binnen de Nederlandse sportwereld een vereniging in stand te houden. In dit hoofdstuk wordt nagegaan hoe algemene en etnische clubs naar oplossingen zochten voor verschillende knelpunten bij de organisatie.

Uitdagingen

Algemene clubs

Algemene voetbalclubs die geconfronteerd worden met een toestroom van allochtonen staan voor moeilijke opgaven. De hoge moeilijkheidsgraad vraagt veel van de clubs en informanten brengen naar voren dat een club die multicultureel wil worden sterk in de schoenen moet staan. De KNVB heeft een blauwdruk

ontwikkeld voor multiculturele clubs in grote steden en wil clubs handvatten voor een organisatiebeleid bieden. Welke zijn nu de belangrijkste uitdagingen voor een algemene sportclub.

Een club moet antwoord vinden op de vraag of ze interne segregatie door het vormen van teams willen tegengaan of propageren. Binnen clubs met autochtone en allochtone leden doen zich spanningen voor. De oude clubcultuur heeft in geval van een etnisch en cultureel divers ledenbestand aanpassing, waarbij 'creolisering', ofwel het toevoegen van nieuwe elementen aan het bestaande een optie kan zijn. Een organisatieprobleem betreft de emotionele en machtsverhouding tussen de gevestigden en nieuwkomers. Een actieve kern van leden vormde vaak een vriendengroep, en deze ziet nieuwkomers eerder als vreemde eenden in de bijt dan als welkome aanvulling. Nieuwkomers zouden invloed moeten krijgen binnen het vrijwillig kader en bestuur. Dit blijkt moeilijk te gaan, maar het blijkt voor te komen dat een wisseling van de wacht plaatsvindt.

Etnische clubs

Etnische clubs staan voor andere opgaven dan algemene clubs. Vaak is het moeilijk om binnen etnische clubs de organisatiecompetenties te ontwikkelen. Omdat dit gemis ook bij andere partijen werd ingezien is men intussen, bijvoorbeeld in de stad Utrecht, met een ondersteuningsaanbod voor etnische clubs gekomen. Ook etnische clubs blijken, al dan niet gedwongen door het maatschappelijk discours waarbinnen voor vermenging wordt gepleit, multicultureler te willen worden. Dit lijkt hun op het eerste gezicht beter af te gaan dan de algemene clubs, wellicht omdat hun clubcultuur nog minder vast ligt. Het is ook denkbaar dat men binnen etnische clubs gevoeliger is voor de moeilijkheden en behoeften die leven bij nieuwkomers in het algemeen.

Disciplineren

Tot slot worden zowel algemene als etnische clubs geconfronteerd met 'ordeproblemen'. We zullen ingaan op strategieën die zijn ontwikkeld om daarop een adequaat antwoord te bieden. In hoofdstuk 4 zullen we bespreken welke knelpunten en oplossingen bestaan voor de organisatiecompetentie rond het bevorderen van een actieve inzet van leden. In hoofdstuk 7 wordt nagegaan hoe de verschillende thema's deel kunnen uitmaken van een bredere visie- en strategieontwikkeling van een vereniging.

Interne assimilatie of segregatie?

Voetbalclubs die de diversiteit onder de leden zien toenemen worden in de regel geconfronteerd met groepjes allochtone spelers die bij elkaar in een team willen spelen. Verenigingen zijn verschillend in de omgang hiermee. Sommigen zijn uitdrukkelijk voorstander van zoveel mogelijk etnische vermenging. Anderen laten toe dat etnische teams worden opgesteld, zonder dat van een duidelijk beleid sprake is. Soms laat men het toe omdat men met de rug tegen de muur staat, bijvoorbeeld wanneer gewaardeerde spelers de club dreigen te verlaten. In andere gevallen ziet men het als een vorm van 'pluriforme integratie'.

Strategieën rond teamindeling

Een enkele algemene club stelde zich vrij positief bij de wens van een groep spelers met een zelfde etnische achtergrond om een team te willen vormen. Voetbalclub VV Hillesluis lijkt voorstander van pluriforme integratie: "Wij maken geen bezwaar tegen de aanwezigheid van etnische teams. Het tweede seniorenteam van VV Hillesluis bestaat geheel uit Turkse spelers. Zij hebben zich enige jaren geleden collectief aangemeld. In de buurt bestaat ook een volledig Turkse club, Birlik, maar de jongens uit ons tweede team spelen liever bij Hillesluis omdat wij onze organisatie beter op poten hebben. Wij proberen wel de Turkse spelers bij de vereniging te betrekken."

Bij de Amsterdamse korfbalvereniging Blauw-Wit wil men de integratie binnen de club bevorderen, maar niet op een geforceerde manier. Men laat de mogelijkheid van etnische teamvorming open: "Veel autochtonen voelen zich in de buurt niet thuis. We willen aansluiten bij de trend dat sport een maatschappelijke functie heeft. We willen allochtonen bij de club betrekken, maar merken dat veel allochtonen zich hier niet echt thuis voelen. We denken dat integratie binnen de sport toch vooral een kwestie is van tijd en ... veel inspanningen. De communicatie tussen autochtonen en allochtonen gaat erg moeizaam. Autochtonen en allochtonen stellen vaak een verschillende aanpak bij trainingen op prijs en dat maakt samengaan moeilijk. Een straffe hand bij de training die veel allochtonen op prijs stellen zien veel autochtonen niet zitten. Hoewel ik dus geen voorstander ben van het creëren van etnische teams denken we er nu toch aan een Marokkaans mannenteam op te stellen."

Binnen verschillende algemene verenigingen bestonden bezwaren tegen segregatie bij teamvorming, al trad men daar niet altijd hard tegen op. Er zijn clubs, zoals het Vlaardingse DVO, die een zekere assimilatie binnen de vereniging nastreven en daar, zij het soms met nogal wat schade, in slagen. De secretaris: "In de naoorlogse Westwijk van Vlaardingen wonen nogal wat allochtonen. Van de leden van DVO is ongeveer 35% allochtoon, vooral van Turkse en Marokkaanse afkomst. Van de jeugdleden is ongeveer de helft allochtoon. We streven naar een verhouding bij de leden van 60% autochtoon en 40% allochtoon. We vinden dat allochtonen zich meer horen aan te passen aan autochtonen dan andersom. DVO probeert allochtonen zo veel mogelijk te betrekken bij de vereniging, bijvoorbeeld ook in bestuurscommissies en dat lukt redelijk. Er zijn niet echt heel grote problemen in verband met de culturele diversiteit. Het valt wel mee. Aan sommige dingen zijn we gewend geraakt. Sommige allochtonen houden zich minder goed aan afspraken."

Bepaalde problemen bij DVO ontstaan bij het ouder worden van jeugdleden: "De vereniging is best in trek bij allochtone kinderen: Als ze het naar hun zin hebben brengen ze hun vriendjes mee. Met de jeugdleden zijn er niet veel problemen. Die ontstaan vooral wanneer de jongens zo'n 17 of 18 jaar worden. Turkse jongens gaan zich dan afzonderen en Turks praten. Ze raken gauw aangebrand en accepteren weinig. Het verenigingsbeleid is erop gericht om afzondering tegen te gaan, maar je kunt weer niet te hard ingrijpen, want dan gaan ze weg. Met hen communiceren gaat heel moeilijk en we kunnen hen niet van ons gelijk overtuigen. Wij hebben aan het einde van het vorig seizoen 40 allochtone leden verloren, waarschijnlijk deels als gevolg van ons integratiebeleid. Veel weglopers gaan naar clubs als RK-WIK en HSC die wel ruimte bieden voor allochtone elftallen."

In deze, op een zekere assimilatie binnen de vereniging gerichte, strategie past geen beleid waarbinnen teamvorming op basis van etnische achtergrond wordt toegestaan: "Het beleid van DVO is dat niet wordt ingegaan op de wens van allochtonen om met elkaar een team te vormen. We willen niet 'een vereniging binnen een vereniging' hebben of clubjes binnen een elftal. We willen alle leden, allochtonen en autochtonen, gelijk behandelen. Sommige Turken, misschien degenen die langer in Nederland zijn, willen heel graag integreren, maar andere allochtone leden koesteren

hun eigen identiteit en willen apart van de anderen blijven. Sommigen willen mengen, anderen blijven Turk."

Ook een autochtone jeugdtrainer van Roodenburg verfoeit segregatie op etnische gronden: "Over de manier waarop teams werden samengesteld was ik niet te spreken. De selectie van jongens voor een team leek vooral plaats te vinden op grond van huidskleur. Zowel door de eigen voorkeuren van allochtonen als door de tegenzin van autochtonen om met hen samen te spelen waren er binnen Roodenburg ofwel witte ofwel zwarte teams, in plaats van gemengde teams waarbij mensen op basis van hun capaciteiten zijn ingedeeld."

In hoofdstuk 7 zal blijken dat er geen 'beste' strategie ten aanzien van etnische teamvorming bestaat, maar dat het beleid zal moeten afhangen van de visie die men op de eigen club heeft, bijvoorbeeld of men een hechte eenheid wil zijn of een minder sterk samenhangende club.

Consensus over gevaren van segregatie bij de jeugd

Bij de jeugd is men vaker tegenstander van segregatie meer in het algemeen dan bij jong volwassenen. Vooral allochtonen blijken zich onder de tegenstanders te scharen. Voormalig trainer bij Roodenburg Abdelhak merkte dat jongens zo rond hun 15^e jaar meer dan daarvoor bezig zijn met hun identiteit en gevoelig zijn voor de manier waarop anderen over hen denken. Hij denkt dat sommigen van hen naar een etnische club gaan omdat ze daar meer waardering krijgen maar dat ook de wereldwijde polarisatie daartoe bijdraagt: "Ik vind het niet erg wanneer jongens vanaf hun 18e jaar bij een etnische club gaan spelen. Wat ik verkeerd vind is dat jongere kinderen lid zijn van een vereniging met alleen leden met dezelfde etnische achtergrond. Jonge kinderen horen daar maar één geluid, terwijl ze er juist bij gebaat zijn om verschillende geluiden te horen. Daarom ben ik toch bij de algemene club Roodenburg gebleven en werk er nu mee aan het clubblad."

Ook de voorzitter van het Surinaamse Kismet is tegen segregatie bij de jeugd. Hij vindt bovendien dat aan de pedagogisch-didactische omgeving veel meer aandacht zou moeten worden besteed: "Kismet heeft geen jeugdleden. We vinden het niet goed wanneer kinderen teveel verkeren in een puur Hindostaanse

setting. Het is beter wanneer ze zich breder op de samenleving kunnen oriënteren. We vinden dat we met de huidige op gezelligheid gerichte aanpak ook geen jeugdafdeling zouden kunnen hebben, maar veel andere clubs doen het ook niet goed. Veel kinderen van onze leden spelen dan ook bij een andere voetbalclub, maar komen wel hier kijken of bezoeken er feesten. Er zou eigenlijk een keurmerk moeten komen voor clubs die geschikt zijn om jeugdleden op te leiden, waarbij aandacht zou moeten bestaan voor onderwerpen als opvoeding, drank en roken.”

De moeizame culturele menging ('creolisering')

Gebrek aan homogeniteit en spanningen tussen groepen

De praktijk van het verenigen van verenigingsleven en multiculturaliteit blijkt weerbarstig. Verlies van homogeniteit van leden en een bijbehorende 'monocultuur' doet veel leden pijn. In de Amsterdamse voetbalclub Zeeburgia constateert men dat met het verlies van homogeniteit onder de leden het creëren van een zekere samenhang moeilijker wordt. Een actief clublid zegt jaloers te zijn op verenigingen in een kleinere gemeente, zoals Nijenrode, waar dat nog steeds wel lukt.

Tussen autochtone leden en nieuwkomers ontstaan spanningen die niet gemakkelijk weg te nemen zijn. In de voetbalclubs Roodenburg en Lens gaat het om spanningen tussen de autochtone leden, die vast willen houden aan tradities en hun positie binnen de club, en de nieuwkomers of degenen die hen hebben binnengehaald. De oudere leden spreken soms nogal denigrerend over de nieuw binnengekomen leden, en het omgekeerde gebeurt ook. De autochtone kantinecultuur, met muziek van André Hazes en bier, roept weerstand op bij allochtone nieuwkomers die zo weinig clubbinding ontwikkelen. De afwezigheid van allochtone ouders lijkt de teamvorming onder jonge leden te belemmeren. Aan de andere kant vinden sommige geïntegreerde nieuwkomers de club al weer te zwart. Sommigen van hen hebben deze al weer verruild voor een wittere vereniging met voor hen meer status. Dat in Roodenburg weinig wederzijds respect bestaat tussen gevestigden en nieuwkomers wordt vanuit het project 'Roodenburg nog completer' betreurd.

Monitoring van spanningen

Binnen verschillende clubs ziet men in het monitoren van de behoeften van de leden en het in kaart brengen van spanningen een goed middel om de interculturalisatie in goede banen te leiden. In die clubs probeert men goed te observeren hoe autochtonen en allochtonen met elkaar omgaan, om daarna tot een adequate aanpak van knelpunten te komen. Voorzitter de Jong van het Utrechtse VVOO ziet het als een onderdeel van de missie om mee te helpen de integratie te bevorderen. Van de seniorleden is 30% allochtoon en van de jeugdleden zelfs 90%, vooral Marokkaans. Om de sfeer in de club te peilen legt hij zijn oor vaak te luister bij de leden: "We proberen goed op de hoogte te zijn van wat er onder de leden leeft. We houden exitgesprekken met mensen die het lidmaatschap opzeggen om te weten te komen wat hen heeft bewogen. We kregen signalen dat Nederlandse kinderen zich niet altijd prettig voelden tussen de allochtone leeftijdsgenoten. Dat willen we voorkómen. Voor Nederlandse kinderen is er in de omgeving geen andere club waar ze naar toe zouden kunnen gaan. Wanneer er spanningen zijn in een groep proberen we uit te zoeken hoe dit komt. Het mag niet zo zijn dat een zwarte jongen een groepje Nederlandse kinderen terroriseert. We willen niet dat het aantal Nederlandse jeugdleden in VVOO te klein wordt, want dan zou er geen sprake meer kunnen zijn van integratie. Om de integratie te bevorderen is er daarom op dit moment een wachtlijst voor allochtone kinderen, maar niet voor autochtonen. Deze selectieve ledenstop wordt door Wethouder Spekman geaccepteerd."

Ook in Roodenburg worden voelsprietten benut om na te gaan hoe het allochtonen in de club vergaat. Hier worden bijvoorbeeld exitgesprekken gevoerd. Uit zo'n gesprek bleek dat een allochtone bestuurder - die zich al na een paar weken had teruggetrokken - het vervelend had gevonden om alle lasten rond de allochtonenproblematiek op zijn schouders te krijgen. Verder had hij grote moeite met de papiercultuur. Tenslotte bleek hij boos te zijn omdat hij niet direct een concrete eigen taak -zoals andere bestuursleden- had gekregen.

Naar een diversere clubcultuur

In ieder van de algemene clubs wordt gewerkt aan een zekere vermenging (of creolisering) van de clubcultuur, zij het mondjesmaat. Verondersteld wordt dat het feit dat allochtonen zich

niet zo aan de club binden mede wordt veroorzaakt door de voor hen minder aantrekkelijke kanten van de clubcultuur. Men meent bijvoorbeeld dat het voedsel in de kantine, de aanwezigheid van varkensvlees, het gebruik van vet waarin varkensvlees is gefrituurd of de omstandigheden waaronder gedoucht wordt, mensen afstoot. Het helpt, denkt men, wanneer de autochtone leden een beetje willen toegroeien naar de nieuwkomers. Soms wordt op inventieve wijze gedacht aan mogelijkheden om elementen van de cultuur van nieuwkomers in de clubcultuur in te passen. Men denkt dan aan het opzetten van bepaalde festiviteiten, maar ook aan een aanpak voor de onderlinge omgang, zoals aanwezig is in een institutie als die van 'oudere broer', waarbij oudere leden als een steun en toeverlaat voor jongere leden optreden. In Roodenburg wil men pluriforme integratie bevorderen door aanpassing van de fysieke infrastructuur. Men hoopt dat hierdoor ook fysiek meer ruimte voor diversiteit ontstaat. Gedacht wordt aan het creëren van twee ruimten vlak bij elkaar met een open verbinding en verder het openen van een rook- en alcoholvrij jeugdthunk.

Machtsverhoudingen tussen autochtonen en allochtonen

Verschillende actoren geven aan dat een club pas multicultureel is wanneer verschillende groepen leden vertegenwoordigd zijn in het kader en bestuur. Daaraan schort het nogal bij de algemene clubs die zich open willen stellen voor diversiteit. De uitdrukkelijke pogingen om allochtonen bij de leiding en besluitvorming te betrekken zijn veelal niet succesvol, ook door de wat voorzichtige aanpak vanuit de clubs: de eenzame allochtoon in het bestuur van Roodenburg hield het al snel voor gezien. Vanuit de nu door Turken gedomineerde Haagse club BMT ziet men als probleem van Roodenburg dat daar nog geen allochtonen zijn opgestaan die zich daadwerkelijk met het beleid wilden bemoeien. Wat er zou kunnen gebeuren wanneer allochtonen daadwerkelijk hun kansen grijpen laten de ontwikkelingen bij BMT zien.

Het Haagse BMT was vroeger een autochtoon bolwerk. Nadat in kringen van allochtonen bekend was geworden dat BMT nieuwe leden zocht vanwege dreigend verlies van velden verkleurde de club. Tot 1995 bleef het bestuur echter volledig uit Nederlanders bestaan. Binnen de Turkse achterban gingen stemmen op dat het niet normaal is dat alle bestuursleden van een club met veel Turkse voetballers Nederlanders waren. De huidige Turkse voorzitter die destijds trainer van het eerste zaterdagteam was

meldde zich aan om samen met een andere Turks lid in het bestuur plaats te nemen. Het toenmalige bestuur had het moeilijk met het verzoek. Het was een soort vriendengroepje en men vreesde dat de komst van twee mensen met een andere etnische achtergrond de goede verhoudingen zouden verstoren. Besloten werd om één Turks bestuurslid – de huidige voorzitter - toe te laten: “In het begin had ik het heel moeilijk. Ik had veel ideeën, maar kreeg daarvoor weinig steun. De conflicten liepen soms hoog op. Zo reageerde men sterk afwijzend op mijn voorstel om een heel capabele en gemotiveerde Turkse trainer voor het eerste zondagteam, die bovendien geen vergoeding vroeg, aan te stellen. Men wilde per se een Nederlandse trainer hebben die ook nog veel geld vroeg. Ik ben toen kwaad uit de bestuursvergadering weggelopen. Ik had het idee dat de club de verkeerde weg bewandelde en daardoor schade zou oplopen. Op mijn verzoek is toen een algemene ledenvergadering bijeengeroepen en daar heb ik mijn visie uiteengezet. Ik kreeg steun voor mijn ideeën waarna alle Nederlandse bestuursleden behalve de huidige secretaris opstapten. Onder interim-voorzitterschap van de overgebleven Nederlander trad toen een bestuur met acht Turkse leden aan. Na twee jaar werd ik voorzitter.”

Veel autochtonen verlieten BMT, maar verschillende, vooral kaartende, oudere leden bleven. Bij de senioren speelt nog een elftal waarin naast autochtone spelers slechts één Turk vertegenwoordigd is. Tussen autochtonen en Turken heeft een gewenningsproces plaatsgevonden. Nog steeds gaan Nederlanders in het clubgebouw bij elkaar aan tafel zitten. Turken doen hetzelfde en praten dan Turks. Maar bij wedstrijden mogen ze geen Turks met elkaar spreken.

Diversiteit en kwaliteit

In verschillende clubs, zoals Roodenburg en Lens, heeft men het idee dat toename van diversiteit van een vereniging een grotere kans op succes heeft wanneer dat gepaard gaat met het kwaliteitsverbetering. Men denkt dat kwaliteit door mensen met verschillende etnische en culturele achtergronden op prijs wordt gesteld. Omdat men in Roodenburg denkt dat de kwaliteit van de accommodaties van belang is, heeft men met steun van de gemeente en Fonds 1818 een nieuw clubgebouw laten neerzetten. De accommodatie biedt bovendien meer mogelijkheden dan voorheen om diversiteit mogelijk te maken. Men hoopt in Rood-

enburg dat weer meer autochtonen zich als lid zullen aanmelden vanwege de nieuwe accommodatie, en zeker wanneer het eerste team op een hoger niveau zou spelen. Roodenburgse clubvrijwilligers vinden dat kwaliteitsverbetering kan worden gerealiseerd wanneer het tweede team wordt samengesteld op basis van aanwezig aanstormend talent en niet als opvang voor spelers die te oud zijn geworden voor het eerste team. Kwaliteitsverbetering wordt dus alom als hoognodige strategie voor een multiculturele club gezien.

Etnische clubs en multiculturele competentie

Binnen etnische clubs vindt men dat hun eigen context betere mogelijkheden voor multiculturaliteit biedt dan die van de Nederlandse (of Vlaamse) clubs. Dat wordt toegeschreven aan het feit dat men toleranter is voor groepen met een andere cultuur. Men heeft ook nog niet sterk verankerde tradities opgebouwd die de toegankelijkheid voor nieuwkomers belemmeren, zo wordt ook gesteld. Men meent in Turksport dat multiculturaliteit gemakkelijker te realiseren is vanuit een etnische groep, omdat die meer toegankelijk is: "Wij zijn een Antwerpse club en we spelen niet in de Turkse competitie. Antwerpen is een stad met veel allochtonen en in tegenstelling tot veel Vlaamse clubs willen wij echt multicultureel zijn. De Vlaamse clubs zijn niet echt toegankelijk voor allochtonen. Het betrekkelijk kleine aantal Turkse spelers in Vlaamse clubs voelt zich er niet echt thuis. Het klimaat is er niet vriendelijk voor hen. Er wordt gediscrimineerd en er is sprake van vriendjespolitiek bij het samenstellen van teams en commissies. De drempel van die Vlaamse clubs is voor Turkse spelers daardoor veel hoger dan die van Turkse clubs. Wij willen hier in ieder geval geen vriendjespolitiek voeren." Hoewel de meeste leden en bestuursleden in Turksport van Turkse afkomst zijn willen we serieus een multiculturele club worden: "Zo is een Vlaming trainer van het eerste seniorenteam, en zijn trainers afkomstig uit Rusland en Tunesië. Wij hebben al eens een Vlaming in het bestuur gehad. Wij geven ook geen voorkeursbehandeling aan Turkse leden. Veel mensen weten echter nog niet dat mensen van buiten de Turkse gemeenschap lid kunnen worden en functies kunnen vervullen. Wij gaan wel op zoek naar mensen die in onze clubcultuur passen."

Ook in Nederland worden etnische clubs multicultureler, maar vaak vooral nadat de eigen etnische sfeer terdege gevestigd is. Zo zijn bij het Surinaamse Kismet verschillende Turkse en Marokkaanse spelers lid geworden: "Religie komt bij ons nauwelijks ter sprake. Sommige Marokkanen voelen zich hier thuis vanwege de sfeer van tolerantie, de omgang met mensen en het ontbreken van discriminatie. Een kwart van onze leden is afkomstig van buiten de hindoegemeenschap. Volgend seizoen willen we een Creools elftal in de competitie laten spelen. We moeten wel op onze hoede blijven voor overname door een andere etnische groep, zoals de Turken."

Organisationele competenties bij algemene en etnische clubs

Het verschijnsel vereniging is een moderne verworvenheid. Lidmaatschap van een vereniging was eerst vooral een aangelegenheid van hogere kringen en pas gaandeweg groeide de belangstelling ervoor in bredere lagen van de bevolking (Stokvis, 1989). In arbeiderswijken waren het aanvankelijk vaak de wat beter opgeleide mensen zoals onderwijzers die sportclubs oprichtten en hielpen voortbestaan. Algemene clubs hebben in de loop der jaren de fijne kneepjes onder de knie gekregen, maar met de multiculturele samenleving dienen zich voor die clubs nieuwe uitdagingen aan.

Algemene verenigingen moeten vrij sterk in hun schoenen staan willen ze het proces van multiculturalisering dat de club door zal moeten maken tot een goed einde brengen. Het Multicultureel Centrum voor Participatie ondersteunt algemene clubs die zich open willen stellen, maar stelt daarbij als voorwaarde dat men sterk in de schoenen staat. Nederlandse clubs die de sprong willen maken, ontwikkelen vaak een project waarbij ondersteuning van buiten wordt geboden. Dat is bijvoorbeeld het geval bij Roodenburg en GVAV-Rapiditas. Zo'n project kan een breed doel hebben en de hele organisatie betreffen - Roodenburg -, of vooral een deelaspect zoals het betrekken van allochtonen als lid en vrijwilliger - GVAV-Rapiditas.

Organisatiele vaardigheden bij etnische clubs

Waar etnische clubs in het spel zijn gaat het ook om het beheersen van de fijne kneepjes rond het organiseren in de sport. Kees Zwemer van Sportraad Zuid-Holland: "In Nederland zijn, met de toename van de vrije tijd, vooral na de tweede wereldoorlog verenigingen opgericht. Men heeft meer dan vijftig jaar de tijd gehad om het organiseren onder de knie te krijgen. De laatste jaren komen er geen nieuwe clubs bij afgezien van die van allochtonen. Etnische clubs hebben het moeilijk omdat men nog weinig vertrouwd is met het draaiend houden van een organisatie. De meesten zijn nog niet goed in staat om een jeugdafdeling te runnen."

Sommige clubs van allochtonen hebben in enkele decennia veel know-how opgebouwd rond organisatieontwikkeling. Voorzitter Bainathsah van Faja Lobi: "Wij draaien al tientallen jaren goed, al hadden we daar in de jaren 60 en 70 ook moeite mee. Maar je leert van je fouten. Daarom hadden wij er wat moeite mee om te participeren in het Utrechts netwerk van allochtone verenigingen. Wij zien ons niet als allochtoon. Turkse clubs hebben veel moeite om een vereniging draaiende te houden vanwege gemis aan bestuurlijke competentie. Er is ook geen continuïteit in die clubs."

Een strategie die in jonge etnische clubs wordt gehanteerd is om goed opgeleide en succesvolle allochtonen als kartrekkers aan te trekken. Voorzitter Baba van BMT ziet een kwalitatief goede club die flink aan de weg timmert en ook hoge ogen gooit in de competitie wel zitten, en probeert kader onder de Turkse elite te werven: "We hebben met opzet ondernemers in het bestuur gekozen en hopen dat de club daarmee meer ondernemersgeest krijgt." Ook in Kismet vond men dat de club, waar het er in het begin nogal ongedisciplineerd toeging, beter bestuurd zou moeten worden: "We gingen op zoek naar mensen die een goede opleiding hadden genoten of een goede baan hadden, en die vonden we. Ieder jaar wordt er door de ledenvergadering een nieuw bestuur gekozen en vaak blijven bestaande bestuursleden langere tijd in functie. Van belang is dat bestuursleden beseffen dat ze zich dienstbaar moeten opstellen en dat ze ook veel meehelpen binnen de vereniging. Elk bestuurslid participeert in een van de commissies, waarin verder nog andere vrijwilligers aan deelnemen, zoals de kascommissie, de barcommissie, de kantinecommissie, de materiaalcommissie en de sponsorcommissie."

Etnische clubs hebben behoeften aan ondersteuning bij pogingen om te overleven. Volgens Sjams Raza van de Vereniging Sportbelang Utrecht (VSU) hebben etnische clubs ondersteuning nodig in het omgaan met de Nederlandse 'papiercultuur': briefwisselingen, en ondoorzichtige procedures, waar overigens ook veel autochtonen problemen mee hebben. De ondersteuning richt zich verder vooral op verbetering van het bestuur en de organisatie van etnische clubs, met aandacht voor onderwerpen als wedstrijdsecretariaat, ledenadministratie, en het betalen van contributie. Deze aanpak wordt nodig gevonden omdat vooral allochtonen met een plattelandsachtergrond niet zo vertrouwd zijn met het functioneren van organisaties in Nederland. Een onderdeel van de strategie vanuit de VSU is om etnische verenigingen in contact te brengen met organisaties als de KNVB en hen uit te leggen wat de Nederlandse verenigingscultuur inhoudt. Van belang wordt ook gevonden dat de PR van de etnische clubs en daarmee de beeldvorming verbetert. Nadat de etnische clubs contacten hadden gelegd met het Utrechts Nieuwsblad verschenen informatieve stukken over hen in de krant.

Ondersteuner Raza probeert kleine etnische clubs er toe te brengen om samen te gaan om zodoende grotere en levensvatbare verenigingen, qua ledental en financiële kracht, te creëren. Dat gaat niet altijd even gemakkelijk vanwege cultuurverschillen die er zelfs bij mensen uit eenzelfde land van herkomst zijn. Zo bleek het moeilijk om twee Marokkaanse clubs tot samenwerking te brengen. Bij mensen met een islamitische achtergrond bestaan grote weerstanden tegen het feit dat er in de andere club alcohol wordt geschonken. Raza probeert argumenten aan te dragen om weerstanden tegen het schenken van alcoholische dranken te verminderen: "Moslims gaan ook naar supermarkten waar alcohol verkrijgbaar is. Bij het samenbrengen van Turkse clubs gaat het weer niet zozeer om cultuurverschillen als wel om politieke verschillen."

Disciplinering

Provocatie, onrecht en agressie

In veel clubs wordt gewag gemaakt van agressie- en ordeproblemen. Daarbij gaat het zeker niet primair om allochtone leden. Een

eerste probleem betreft niet zozeer agressie bij allochtonen als wel vooroordelen over het agressieve gedrag van allochtone sporters. Ex-trainer Abdelhak van Roodenburg maakt melding van onge-disciplineerd gedrag onder zowel autochtone als allochtone jeugdleden: "De jongens woonden een bijeenkomst *Omgaan met agressie* door Formaat bij, maar deden daar enigszins lacherig over. Ze moesten leren omgaan met het feit dat ze door anderen werden getart, maar vonden dat de gespeelde scènes te ver afstonden van de voetbalwerkelijkheid: "Misschien hebben ze er toch iets van geleerd. Ironisch was dat de Hollandse jongens van mening waren dat de gespeelde scènes niet voor hen waren bedoeld."

Van der Steen traint bij Roodenburg een team met verschillende allochtone spelers. Hij constateert dat Roodenburg altijd al het imago heeft gehad van een 'ruige' club. Vroeger waren het de potige arbeiders uit Leiden-Noord, 'ruwe bolsters met een blanke pit', die voor dat imago verantwoordelijk waren. De laatste jaren worden de Turkse en Marokkaanse voetballers van Roodenburg als baldadig gezien. Teams met allochtone voetballers worden vanwege hun imago door witte clubs soms nogal argwanend bejegend. Door het slechte imago is volgens de trainer onlangs de eigen A1-ploeg door de scheidsrechter ten onrechte beticht van wangedrag. De scheidsrechter liet zich vóór een wedstrijd per ongeluk aan een meegekomen autochtone Roodenburgse vrijwilligster - die hij niet voor iemand van die club aanzag - ontvallen 'dat hij er tegen op zag om weer een wedstrijd met een allochtonenelftal te moeten fluiten'. De allochtone voetballers zelf laten echter aan de trainer weten dat ze zich bij het sporten niet gediscrimineerd voelen.

Voetbalclub BMT met veel Turkse spelers moet, volgens voorzitter Baba, leren leven met provocerende bejegeningen vanuit algemene clubs. In uitwedstrijden in 'de dorpen' worden spelers soms uitgescholden voor 'Bin Laden'. Ook zijn niet alle scheidsrechters even vriendelijk en objectief: "We hebben een keer voor een kleinigheid een rode kaart gekregen, terwijl een ernstiger overtreding van een Nederlandse tegenstander niet werd bestraft. Om een eerlijker bestraffing te bevorderen zouden allochtonen vertegenwoordigd moeten zijn in de tuchtcommissie van de KNVB. De KNVB zou van allochtonen in de eigen gelederen veel kunnen leren waardoor problemen rond allochtone sporters beter aangepakt kunnen worden."

Strategieën rond disciplinering

Disciplinering wordt niet alleen gezien als voorwaarde voor het functioneren van de vereniging, maar ook als nuttig sociaal effect. Vrijwel alle clubs hebben door het instellen en bewaken van regels getracht ordeproblemen op te lossen. Daarbij liggen bij overtreding soms strenge sancties in het verschiet. De Utrechtse clubondersteuner Raza constateert problemen rond agressie en het handhaven van de orde. Hij vindt dat clubs regels moeten vaststellen die houvast geven.

De huidige secretaris van het Utrechtse DVOO werd in 1995 gevraagd om voorzitter te worden. Hij deed dat onder de voorwaarde dat er betere regels zouden komen: "Toen ik bij de club kwam kijken schrok ik ervan dat er geen normen en waarden leken te bestaan; ook was ik verbaasd over het taalgebruik en de rommel die men achterliet. Verder bleken veel leden zich niet veilig te voelen. Na een wedstrijd vroeg men vaak of alles goed was gegaan, en dan doelde men niet op de sportprestaties maar op het achterwege blijven van incidenten. Ik heb toen samen met de penningmeester een boekje samengesteld met huisregels om verbetering aan te brengen. Mensen die lid wilden worden zouden eerst de regels moeten accepteren, en naleving ervan zou door iedereen, vrijwilligers en spelende leden, goed bewaakt moeten worden."

De laatste jaren wordt bij VVOO veel werk gemaakt van het bewaken van de regels: "We ondernemen actie wanneer iemand over de schreef gaat. Het komt voor dat kinderen auto's met stiften bekladden. We laten ze dan de schade, een behoorlijk bedrag, betalen. Twee Nederlandse jongens en een Marokkaanse jongen zijn geroyeerd vanwege wangedrag. Het C1-team is vorig jaar uit de competitie gehaald en de leden die zich herhaaldelijk misdroegen zijn geroyeerd. Wanneer er sprake is van discriminerend of beledigend gedrag wordt men door het bestuur op het matje geroepen. Ik verwacht van bestuursleden en vrijwilligers dat ze leden op hun gedrag aanspreken om te helpen de negatieve spiraal te doorbreken. Laatst sprak ik een jongen aan die kankerlijder riep. Een kennis van mij was net aan de ziekte overleden en ik vroeg hem of hij wist wat dat scheldwoord betekent. Hij heeft mij telefonisch zijn excuses aangeboden en heeft nu een veel sportievere uitstraling gekregen. Door onze inspanningen is het gedrag van de leden duidelijk verbeterd."

Bij RVV Hillesluis deden zich wel eens incidenten voor: "Enige tijd geleden speelde een volledig Koerdisch team bij ons. Ze gedroegen zich op het veld onbeheerst en agressief. Nadat een scheidsrechter uit onze eigen club met een cornervlag was achtervolgd wilde niemand zich meer voor deze functie inzetten. We hebben toen alle Koerdische teamleden geroyeerd."

Trainer van der Steen van Roodenburg bepleit een pedagogisch-didactische benadering: "Wanneer je een team met Marokkaanse en Turkse jongens traint moet je duidelijke regels stellen en de naleving ervan bewaken. Zo heb ik vloeken verboden en de jongens gevraagd elkaar met respect te behandelen. Om samenwerking te bevorderen moeten ze elkaar accepteren. Ik leg de voorwaarden aan het begin van het seizoen uit. Verder stimuleer ik een actieve inzet voor de club. Zo vragen we de jongens uit het A1 om de E-tjes te helpen trainen. Omdat mij bleek dat sommige misdragingen te maken hadden met problemen thuis is persoonlijke aandacht nodig, maar daarbij zijn pedagogische bekwaamheden nodig."

Binnen etnische clubs wordt eveneens veel werk gemaakt van het invoeren en bewaken van regels. Bij enkele mensen binnen de Hindostaanse club Kismet, waaronder de huidige voorzitter, groeide al snel na de oprichting het besef dat er disciplinerende maatregelen nodig was: "Er bestond in het begin weinig discipline, waardoor het voorkwam dat wedstrijden werden gestaakt. Er heerste anarchie en de sterkste speler van een team was de baas. We zochten een oplossing in het aantrekken van goede bestuurders die zich ook actief met de leden zouden moeten bemoeien. In de loop van de tijd werden de organisatie en regels verbeterd, en werd ook veel aandacht besteed aan de naleving ervan. Bestuursleden en anderen worden bewust aangesproken op het zich houden aan waarden en normen. Kort geleden sprak ik een jongen toe die een grensrechter te lijf wilde gaan. Incidenteel is het voorgekomen dat leden werden geroyeerd."

Binnen Turksport koestert men de zichzelf toegedichte sociale functie in verband met de opvang van de jeugd: "We houden jongens van de straat en voorkómen dat ze op het verkeerde pad raken. De discipline die men hier moet betrachten draagt daartoe bij. Spelers moeten, wanneer ze dat kunnen, Nederlands spreken. Ze moeten zich in wedstrijden gedragen, op tijd komen en hun identiteitskaart bij zich hebben. Er mag op de club niet worden

gerookt. Het spelmateriaal moet met respect worden behandeld en men moet helpen opruimen. De regels worden streng gehandhaafd, door middel van boetes en royementen. Laatst zijn drie spelers uit de vereniging gezet." De voorzitter vindt dat deze disciplinerende bijdraagt aan de integratie.

Het Surinaamse Faja Lobi heeft eigen disciplineringsstrategieën ontworpen: "We krijgen vaak een groot publiek op bezoek, soms van zo'n 300 mensen. Algemene clubs trekken er meestal hooguit 20. We moeten ons daarom terdege op onze publieke functie richten en weten om te gaan met potentiële brandhaarden onder het publiek. We gaan bijvoorbeeld tussen het publiek staan. Maar het wordt ons soms moeilijk gemaakt. Laatst liet een scheidsrechter een wedstrijd waarin we iets voorstonden bijna een half uur te lang doorspelen. Het kostte ons toen heel wat moeite om het publiek rustig te houden en de scheidsrechter, die ons in feite benadeelde, in bescherming te nemen."

Inning van contributie

Een speciaal probleem betreft de inning van contributie. Maatregelen gericht op vroeger en stipte contributiebetaling bleken bij verschillende clubs doeltreffend. Bij RVV Hillesluis zijn er geen problemen meer met de inning van contributie sinds aan het begin van het seizoen acceptgiro's worden verzonden: "Op de lijst van zo'n 45 personen die op 1 maart na herhaaldelijke aanmaningen nog niet betaald hebben komen relatief veel namen van allochtonen voor. Veel Turken zijn van huis uit niet vertrouwd met het idee van een vereniging. In Turkije heb je veel straatvoetbal. Jongens die goed zijn worden door een voetbalclub gevraagd en hoeven geen contributie te betalen. Verder hebben sommige ouders hier drie kinderen op de club en dan begrijpen we best dat het voor hen een heel bedrag is. In sommige gevallen wordt de contributie dan ook door de Gemeentelijke Sociale Dienst betaald. In geval van wanbetaling gaat een incassobureau de contributie, verhoogd met incassokosten, op de niet betalende ouders verhalen."

Bij voetbalclub BMT is de contributie laag gehouden. De acceptgiro wordt wel aan het begin van het seizoen verzonden. Bij VVOO is contributie-inning geen probleem meer doordat men snel een aanmaning krijgt. Bij een laag inkomen kan men met de U-pas 50% korting krijgen. Bij Kismet werd vanaf het begin veel aan-

dacht besteed aan de disciplinerings van de leden, ook waar het gaat om contributiebetaling: "Het heeft geholpen dat we leden er vanaf het begin op hebben gewezen dat de club alleen kan overleven wanneer iedereen contributie betaald."

Het voeren van een systematisch disciplineringsbeleid is tenslotte, wellicht ongewild, het beleid gericht op het bevorderen van de participatie van allochtonen. De Utrechtse club DVSU heeft de orde- en gedragsproblematiek met succes aangepakt (Mijnheer, 2004). Aan aspirant-leden en hun ouders wordt voordat ze lid worden de regels uitgelegd en hen wordt gevraagd daar mee in te stemmen door hun handtekening onder een contract te zetten. Dit beleid heeft ertoe geleid dat onbehoorlijk gedrag sterk afgenomen is en dat de leden zich actiever inzetten. De eis om actief te participeren vormde echter voor veel allochtone ouders een te grote drempel, en DVSU heeft nu een aanmerkelijk lager percentage allochtone leden dan vergelijkbare Utrechtse voetbalclubs. De keuze voor een disciplineringsbeleid is dus relevant in verband met de meer algemene strategie van een sportvereniging.

Het is duidelijk dat de toegenomen etnische en culturele diversiteit de problematiek rond orde en disciplinerings heeft vergroot. De culturele diversificatie lijkt meer heterogeniteit teweeggebracht hebben in codes en opvattingen over wat als ontoelaatbaar gedrag wordt beschouwd en welke sancties daarbij horen. Er zou hiermee een vervaging van maatschappelijke en clubnormen over toelaatbaar gedrag zijn opgetreden. Een andere oorzaak van de problematiek lijkt het ontstaan te zijn van nieuwe 'wij-zij' tegenstellingen, met de bijbehorende provocaties. Nieuwkomers wordt soms ten onrechte onaangepast gedrag verweten, en zijzelf kunnen roepen dat gediscrimineerd wordt. De clubs blijken in de regel diverse maatregelen te hebben genomen om de disciplinerings aan te pakken.

Veldboer e.a. (2003) stellen vanwege de toegenomen problematiek rond disciplinerings in de sport een aantal maatregelen voor:

- monitoring en een goede analyse bij incidenten;
- normatieve inbedding van wedstrijdgedrag;
- verbetering van de kwaliteit van scheidsrechters en coaches;
- explicitering van gedragsregels op verenigingsniveau;
- actiever toezicht op wedstrijden zowel op verenigingsniveau als door de bond;
- actief begeleiden van verenigingen met een verhoogd risico;

- invoering van alternatieve straffen;
- harder straffen;
- verandering van competitiegrenzen;
- en nader onderzoek naar menging van allochtonen en autochtonen als strategie.

Regio West-2 van de KNVB, waarvan Den Haag en Rotterdam deel uitmaakt, heeft inmiddels een programma opgezet waarbij clubs worden geholpen de disciplineringsproblematiek aan te pakken.

6 Een actieve inbreng en het vrijwilligerswerk

Verenigingsleven en vrijwilligerswerk lijken onlosmakelijk met elkaar verbonden te zijn. Ook sportverenigingen kunnen niet bestaan zonder de inzet van vrijwilligers in het bestuur en binnen het kader of wanneer de ouders jeugdleden niet naar uitwedstrijden willen rijden. In Nederland heeft zich binnen de georganiseerde sport in de loop van de twintigste eeuw een traditie ontwikkeld waarbij sporters en hun familie zich enthousiast voor activiteiten binnen de vereniging inzetten. In de club Rapiditas uit Weesp ging het enthousiasme over van vader op zoon en zijn nog steeds drie generaties voetballers actief betrokken bij het wel en wee van de teams.

Toch lijkt er de laatste jaren een kentering te zijn opgetreden in de binding met en inzet voor sportverenigingen. Ook vanuit de door ons benaderde verenigingen wordt aangegeven dat het de laatste jaren moeilijker is geworden om goede vrijwilligers te vinden. De inzet voor een vereniging lijkt minder vanzelfsprekend te zijn geworden dan enige decennia geleden. Toch lukt het de meeste verenigingen in Nederland om een vrijwillig kader op te bouwen. Daar melden zich ook nog steeds voldoende ouders aan om de eigen voetballende kinderen en hun teamgenootjes naar uitwedstrijden te rijden. Problemen doen zich voor bij voetbalverenigingen met veel allochtone leden. Probleem is dat de toch al teruglopende betrokkenheid onder autochtone leden de mogelijkheden van verenigingen om knelpunten rond de allochtone inzet aan te pakken heeft beperkt. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het

verkleurende clubs nog met hangen en wurgen lukt om de vereniging draaiende te houden. Enkele strategieën die zijn bedacht om de knelpunten weg te nemen komen voor het voetlicht. Uitgebreid wordt ingegaan op recent opgezette projecten die de actieve inzet van allochtonen kunnen bevorderen.

Knelpunten rond de inzet voor vrijwilligerswerk

Omdat de verenigingen in de huidige vorm alleen kunnen functioneren dankzij de inzet van vrijwilligers is het niet verwonderlijk dat het bevorderen van vrijwillige inzet door autochtonen en allochtonen vaak een centraal clubthema is. Soms wordt gewag gemaakt van een terugloop van de kwaliteit en kwantiteit van autochtone vrijwilligers. Veel sportverenigingen zijn er daarom al toe over gegaan om voor werkzaamheden in de kantine betaald personeel aan te nemen. Maar diezelfde verenigingen zijn wel verzwakt wanneer ze ook nog eens de interculturalisatie bij het sporten en het vrijwilligerswerk moeten helpen realiseren.

Binnen de Amsterdamse korfbalvereniging Blauw-Wit merkt men dat het de laatste jaren moeilijker geworden is om goede vrijwilligers te vinden. Dat minder mensen bereid zijn zich in te zetten komt volgens Leo van Heusen ook doordat het vrijwilligerswerk zakelijker en minder leuk is geworden: "Mensen die vrijwilligerswerk zouden willen doen hebben niet veel tijd, zeker niet om intensief bijgeschoold te worden. Die tijdsinvestering is eigenlijk nodig vanwege de toenemende eisen die de overheid aan een sportvereniging stelt. Mogelijkheden om te professionaliseren zijn er echter in het korfbal niet echt. Probleem is dat je tegenwoordig geen eisen meer kunt stellen aan aspirant-vrijwilligers en bestuursleden. Daardoor is de kwaliteit van de vrijwilligers afgenomen." Hij ziet dat het met de komst van allochtone leden nog moeilijker zal worden om het vrijwilligersbestand op peil te houden.

Leo van Heusen van Blauw-Wit maakt echter een uitzondering voor Surinaamse leden: "Ik beschouw Surinamers niet als allochtonen. Zij spreken de taal goed en zijn al vertrouwd met de gang van zaken in Nederland. Voor hen bestaat ook geen drempel om lid te worden van een vereniging als Blauw-Wit. We hebben een paar Surinamers die hier vrijwilligerswerk doen." Ook de voorzitter van de Surinaamse club Faja Lobi laat weten

dat veel Surinamers, vertrouwd zijn met het verschijnsel vrijwilligerswerk: "In Faja Lobi doen zo'n 30 tot 35 vrijwilligers werk zoals bardienst, het wassen van kleding en het verzorgen van de kleedkamers. Surinamers vormen de meest geïntegreerde groep migranten en weten goed wat er bij een vereniging komt kijken. Ik vind het vanzelfsprekend dat ik met mijn zoon meega en meehelp bij de vereniging waar hij lid van is. Ook vrouwen doen hier vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld achter de bar of met de jeugd. De jeugdcommissie bestaat vooral uit vrouwen."

Binnen Nederlandse clubs probeert men om de oorzaken van de achterblijvende inzet van Turkse en Marokkaanse ouders te leren begrijpen. Meestal zoekt men die in 'hun cultuur' en hierin lijken, zoals we verderop zullen zien, zeker aanknopingspunten voor een aanpak te kunnen worden gevonden. Naar voren wordt echter ook gebracht dat het feit dat Turken en Marokkanen geen vrijwilligerswerk willen doen meer praktische concrete redenen kan hebben. Brahim Seali van het Multicultureel Centrum voor Participatie benadrukt in voorlichtingsbijeenkomsten voor besturen van algemene clubs: "Men denkt vaak dat allochtonen geen vrijwilligerswerk willen doen. Vaak is het zo dat ouders echt geen tijd hebben om naar wedstrijden te rijden. Sommigen kunnen niet meehelpen omdat ze twee baantjes hebben en daarbij 's-avonds druk bezet zijn."

Strategieën binnen algemene clubs om allochtone inzet te bevorderen

De meeste verkleurende verenigingen hebben, met vallen en opstaan en op grond van adviezen van buitenaf, strategieën bedacht om allochtonen tot actieve inzet te bewegen. Een meestal gekozen benadering is om met groepen allochtone ouders of leden in gesprek te komen. Men probeert voor ouders voorlichtingsbijeenkomsten te organiseren over vrijwilligerswerk en vraagt daar aan allochtonen welke beweegredenen er bestaan om zich niet in te zetten. Men probeert verder de clubbinding te vergroten door tegemoet te komen aan verwachtingen en wensen van allochtone leden of ouders.

Zeeburgia

Tweederde van de jeugdleden van de Amsterdamse club Zeeburgia is allochtoon. Actief lid Arie de Munnik had al zeven jaar geleden op een bijeenkomst aangegeven ongerust te zijn over de lage betrokkenheid van allochtone ouders bij de club: "Sinds die tijd is er nog niets veranderd. Allochtone ouders zijn nog steeds niet betrokken. Ze zien de club als een gratis oppasplek voor hun kinderen en bellen soms op om te vragen hoe het met hun kind is. Ze vinden dat de vereniging verantwoordelijk is voor hun kinderen. Allochtone ouders, maar ook allochtone leden, hebben geen binding met de club. Allochtone leden gaan direct nadat ze gevoetbald hebben weg zonder in de kantine te komen. We proberen nu een ouderraad op te zetten waarin we allochtone ouders willen opnemen. We zoeken dan natuurlijk wel ouders uit die al interesse getoond hebben voor de club."

DWS

Van de jeugdleden van het Amsterdamse DWS is ongeveer 70% allochtoon: "Allochtone ouders zijn niet echt betrokken bij de voetbalvereniging. Wanneer hun kinderen jonger dan 12 jaar zijn en bij de E-tjes zitten komen ze nog wel mee naar de club. Daarna wordt hun betrokkenheid steeds minder en wanneer de kinderen 16 jaar of ouder zijn zie je de ouders niet meer. Ze vinden blijkbaar dat oudere kinderen hun eigen boontjes horen te doppen. Aan de andere kant laten ze weer wel van zich horen wanneer hun kind in een te laag team zou zijn opgesteld. We proberen al jaren de ouders er meer bij te betrekken, maar wat je ook probeert, het komt niet van de grond. We hebben hierdoor te weinig kader en ons probleem is dat je niet voor elk team een betaalde trainer kunt aanstellen. Wij hebben vanwege een tekort aan ouders die naar uitwedstrijden willen rijden twee busjes aangeschaft. Meestal rijdt een trainer op het busje, maar soms staan er twee busjes klaar terwijl zich maar één chauffeur heeft aangeboden. Je hebt toch wel zo'n drie vrijwilligers per team nodig, zeker bij de hogere elftallen: een leider, een trainer en nog iemand die meehelpt. Hoewel we te weinig allochtoon kader hebben beschikken we wel over een Italiaanse en een Spaanse trainer. We leggen ze allebei in de watten. Ook al hebben we in het verleden al van alles geprobeerd om allochtone ouders bij de club te betrekken, we gaan toch binnenkort opnieuw per team alle ouders uitnodigen om met hen in gesprek te komen."

VVOO

Omdat gebleken was dat de betrokkenheid van allochtonen niet altijd even groot was werkte voorzitter de Jong van VVOO sinds enige jaren samen met Sjams Raza van de VSU, om hierin verbetering aan te brengen: "We organiseerden verschillende ouderavonden, maar wanneer wij 15 mensen uitnodigden kwamen er vaak maar een stuk of drie. Wij hebben samen met een Marokkaanse jeugdtrainer aan ouders uitgelegd wat een algemene Nederlandse sportvereniging precies is en doet. De ouders bleken te denken dat ik als voorzitter dik betaald werd. Ik heb duidelijk verteld dat dat absoluut niet zo is. Hoewel er steeds maar een paar mensen kwamen hebben ze het wel rondverteld. Ik merkte namelijk dat sommige mensen die niet waren geweest goed op de hoogte van het besprokene bleken te zijn. We proberen allochtone leden meer te betrekken door tegemoet te komen aan hun wensen. Zo hebben we in de kantine ook snacks zoals kipnuggets, maar we hebben geen aparte frituurpan. Onze allochtone leden hebben er volgens mij geen probleem mee dat alcohol wordt geschonken."

Verenigingen kunnen een actieve inzet van leden of ouders verplicht stellen. Dat blijkt soms goed uit te pakken, maar vraagt wel wat van de communicatievaardigheden vanuit de club. VV Utrecht heeft een ledenstop ingevoerd. Nieuwe jeugdleden worden alleen nog geaccepteerd wanneer een vrijwilliger wordt meegeleverd. Dan is er in feite geen sprake meer van vrijwilligerswerk. Dat leden en ouders verplichtingen hebben wordt ook uitgelegd in het boekje met huisregels van VVOO. Aangegeven wordt dat ouders een bijdrage worden geacht te leveren bij vervoer naar uitwedstrijden, vooral buiten de stad. De voorzitter geeft aan dat niet iedereen aan die verplichting kan voldoen: "We accepteren dat het voor oudere allochtonen zonder auto wel eens moeilijk kan zijn om daaraan te voldoen. Maar er is ook iemand met een busje die vaak rijdt."

Roodenburg

Een van de knelpunten rond integratie van allochtonen in Roodenburg betreft volgens jeugdtrainer John van der Steen en vrijwilliger Ans van der Steen hun onbekendheid met het functioneren van het verenigingsleven en de misschien daarmee samenhangende neiging van ouders om zich afzijdig te houden. Zij zien heil in het geven van voorlichting: "Veel allochtonen denken dat

ze wanneer ze hun contributie hebben betaald niets met de vereniging te maken hebben. We leggen uit dat actieve inzet er bij hoort. Een ander knelpunt is dat ze gewend zijn dat oudere zoons hun eigen boontjes doppen. We leggen dan uit dat verwacht wordt dat ze hun zoons naar wedstrijden rijden en zorgen ervoor dat die regel wordt nageleefd. Met de komst van nieuwe generaties zullen dergelijke informatieachterstanden wel worden ingelopen. We proberen hen ook thuis te benaderen, want hen op een bijeenkomst uitnodigen werkt vaak niet. Wanneer we er 15 uitnodigen komen er drie. Het zou goed zijn als iemand als Abdelhak, de Marokkaanse ex-trainer, als tussenpersoon zou kunnen fungeren tussen de club en de Marokkaanse groep. De net ontwikkelde Brede School in Leiden-Noord zou ook integratiebevorderend kunnen werken." De Roodenburgse vrijwilligers wijzen erop dat ook onder autochtone Nederlandse ouders sprake is van afnemende bereidheid om zich voor hun sportende kinderen in te zetten, en maken gewag van gemeentesubsidie voor participatiebevordering voor de witte sportvereniging Docos.

Abdelhak, de Marokkaanse ex-trainer van Roodenburg, heeft gemerkt dat een ietwat provocerende aanpak goed uitpakte: "We hadden veel vervoersproblemen omdat de Marokkaanse ouders niet willen rijden. Doordat twee mannen, de adoptief vader van een Indonesische jongen en een Turkse man, steeds bereid waren om in te springen kwamen we er meestal wel doorheen, maar op een zaterdag aan het eind van het seizoen was het weer raak toen er in Den Haag een toernooi was. Weer was er niemand om te rijden. Ik stond daar met acht jongens zonder auto. Ik heb de jongens toen weggestuurd. Een paar dagen later hadden we weer rijders nodig, en wat schetst mijn verbazing: opeens kwamen er maar liefst vijf auto's voorrijden. Blijkbaar waren de ouders boos geworden omdat hun zoons naar huis waren gestuurd. Pas wanneer ze boos zijn worden ze blijkbaar bij de club betrokken. Ik denk dat de oudere generatie Marokkaanse mannen met heel andere dingen bezig is dan het voetbalteam van hun zoons. Ze denken misschien aan het huis dat ze in Marokko willen laten bouwen, waardoor ze er voor de mensen daar succesvol uitzien. Ik heb gehoord dat er plannen zijn om Marokkaanse vaders in de club te halen met een Jeu de Boules spel. Zoiets werkt volgens mij niet. Ik denk dat je moet wachten op de volgende generatie. De club moet de aandacht richten op de kinderen en jongeren zelf en de ouders die jonger dan 35 zijn."

Gouden generatie

Volgens onderzoeker Paul Verweel komt er een 'gouden generatie' Turken en Marokkanen aan: "Mensen met ouders zonder veel opleiding die echter veel verborgen capaciteiten hebben. Een club zou er goed aan doen die mensen bij de vereniging te betrekken, ook door ze in het bestuur proberen te krijgen. Ook ouders die niet in de kantine komen, maar geïnteresseerd langs de lijn blijven kijken zou je aan kunnen spreken. Ze durven vaak niet uit schaamte. Je zou hen kunnen motiveren, niet door hen te vragen om werk te doen, maar door te benadrukken dat het om de opvoeding van de kinderen gaat. In Utrecht is Stichting Image bezig hen te benaderen."

Strategieën binnen etnische clubs ter bevordering van actieve inzet

De veronderstelling bestaat dat allochtonen weliswaar niet bereid zijn om vrijwilligerswerk in algemene verenigingen maar wel in etnische verbanden te willen doen. We zullen zien dat ook etnische clubs moeite moeten doen om vrijwilligers te rekruteren. Het deelnemen aan een vereniging, ook al is het er een die voornamelijk wordt gevormd door mensen met de eigen etnische achtergrond, is veel allochtonen van huis uit niet vertrouwd. Daarom is het ook voor etnische clubs nodig specifieke strategieën te ontwikkelen.

De Haagse voetbalclub BMT met Turkse leden en bestuursleden is in het algemeen redelijk succesvol bij het rekruteren van vrijwilligers, maar heeft daar moeite voor moeten doen: "We doen veel moeite om mensen bij de vereniging te betrekken en vast te houden, ook door veel met hen te praten. Dat kost tijd. Het kost ons veel moeite en tijd om ouders van de oudere jeugd bereid te krijgen naar uitwedstrijden te rijden. We hebben bijeenkomsten gehad om ouders tot rijden aan te zetten, maar dat hielp maar voor een korte periode. We merkten wel dat ouders van talentvolle spelers willen meehelpen. Op de jaarlijkse algemene ledenvergadering maken we duidelijk hoe de vereniging draaiende wordt gehouden en welke inzet van de leden daarvoor nodig is. We wijzen dan op het nuttige werk van kantinevrijwilligers en teamleiders. We zien dat leden hierdoor meer oog krijgen voor wat een vereniging draaiende houdt. Wij zelf zijn er door en door mee vertrouwd geraakt, maar anderen moet het verteld worden.

In Turkije worden sportorganisaties heel anders opgezet. Suiker-oompjes zorgen voor de financiële middelen zodat de voetballers zelf niet mee hoeven te helpen.”

Het bestuur van BMT heeft concrete strategieën ontwikkeld om blijvend vrijwilligers beschikbaar te krijgen. Zo wordt veel aandacht besteed aan de opbouw van een vrijwilligersbestand. Voetballers die geschikt lijken worden aangemeld voor kadercursussen van de KNVB: “Onder Turken bestaat volgens ons meer bereidheid om trainer te worden dan onder Hollanders. Door een zorgvuldige selectie willen we de kans op succes verhogen. Spelers van hogere elftallen wordt gevraagd om de jeugdteams te willen trainen en dat wilden ze meestal doen. Kantinedienst is sinds enige tijd verplicht gesteld en dat werkt redelijk goed.”

In BMT ziet men dat een verenigingsfunctie als die van bestuurssecretaris speciale competenties en overbruggend sociaal kapitaal vragen. De autochtone secretaris die binnenkort met dit werk zou willen stoppen zegt dat hij veel moeite doet om een Turkse opvolger te vinden: “De secretaris moet contacten kunnen leggen met de gemeente, de KNVB en allerlei andere Nederlandse instanties. Hij moet brieven kunnen schrijven en notulen kunnen maken. Ik stel zelf het cluborgaan samen. Laatst heb ik iemand die misschien geschikt is uitgetest door hem te vragen notulen van de vergadering te maken.”

In het Antwerpse Turksport lopen aardig wat vrijwilligers rond, als bestuurslid, jeugdbestuurslid of trainer. Het lukt de club wel om genoeg vrijwilligers uit de kring van de Turkse leden te rekruteren. Men is er dan ook niet voor om korting op de contributie te geven wanneer men zich als vrijwilliger inzet. Dat men daar in sommige Nederlandse clubs wel aan denkt wordt ‘spijtig’ gevonden. Het lukt de club echter nog steeds niet om eerste generatie Turkse mannen bij de club te betrekken: “Die zitten liever in het café. We willen graag ouders van de jeugdspelers bij de club betrekken, maar dat lukt ons niet. We betreuren dat ze zo weinig betrokken zijn bij het opvoeden van hun kinderen en zouden daar als club graag verandering in willen aanbrengen.”

De voorzitter van het Surinaamse, maar ook verkleurende, Faja Lobi constateert dat de bereidheid tot vrijwillige inzet die bij Surinamers bestaat afwezig is bij veel Turkse en Marokkaanse ouders en leden: “We zijn wat voorzichtiger geworden met het

aannemen van nieuwe jeugdleden omdat we een toeloop vrezen van Marokkaanse en Turkse kinderen waarvan de ouders niet willen rijden. Op ouderavonden kwam soms maar één ouder opdagen. We willen contacten met deze ouders leggen om hen te activeren. Wij willen een open dag organiseren en daar met flyers ruchtbaarheid aan geven. Verder doen we moeite om de Turkse en Marokkaanse jeugdleden bij de club te betrekken. Van de 20 spelers in het A1 zijn er 12 die niet van Surinaamse afkomst zijn, vooral Turks of Marokkaans. Ons idee is dat we hen meer bij de vereniging kunnen betrekken door hen te laten meewerken aan het clubblad. Ze moeten hun schroom overwinnen. We proberen bewust na te gaan of er onder de jongens van 17 tot 20 jaar potentiële kaderleden zijn waar we later uit kunnen putten.”

Een stimulerende omgeving bevordert volgens Ronald Kalka van Kismet de inzet voor vrijwilligerswerk: “In totaal heeft Kismet nu 80 leden. Bijna iedereen doet vrijwilligerswerk, maar zeven bestuursleden en zo’n 20 uitvoerende vrijwilligers doen het meeste werk. Er zitten nog geen Marokkanen in het bestuur. We besteden veel aandacht aan kaderontwikkeling. Zo kijken we goed of spelers zich zouden kunnen ontwikkelen tot trainer. We stimuleren dat ze cursussen gaan volgen, en maken duidelijk wat de baten voor henzelf daarvan zijn, ook buiten de sport. Zelf heb ik misschien aan mijn inzet voor de club te danken dat ik een betere functie in mijn werk en een lintje heb gekregen.”

Speciale projecten gericht op bevordering van actieve inzet

In veel verenigingen is de nood vanwege het achterwege blijven van actieve inzet van allochtone leden of hun ouders hoog. Ingezien werd soms dat het inschakelen van allochtonen bij het vrijwilligerswerk een vrij drastische omschakeling in de bestaande wijze van werken betekent. Omdat de problemen hardnekkiger bleken dan men had gedacht is door verschillende organisaties besloten dat een projectmatige aanpak gewenst is. Provinciale sportraden signaleerden als eerste dat een meer systematische benadering van het participatieprobleem aangewezen was. Het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen achtte zich als landelijke instelling verantwoordelijk. Op lokaal en regionaal niveau bestaan geïnteresseerde gespecialiseerde instellingen, terwijl ook gemeenten betrokkenheid toonden. In verschillende verenigingen heeft men de bevordering van vrijwilligerswerk

door allochtonen krachtig en op vernieuwende wijze aangepakt. Soms gaat het om heuse projecten in samenwerking met bovengenoemde partijen.

De Sportraad Zuid-Holland is al enige tijd met het probleem van de geringe inzet van allochtonen in sportverenigingen geconfronteerd en bepleit een systematische aanpak binnen verenigingen. Consulente Kees Zwemer: "Vrijwilligers worden meestal zonder veel omhaal gerekruteerd binnen de eigen kring. Gestructureerd vrijwilligersbeleid, bijvoorbeeld het bewust actie ondernemen om ouders te benaderen, wordt als raar ervaren. Verder is het rekruteren van vrijwilligers van buiten een nieuwheid waar men nog niet aan is gewend. Clubs die een vrijwilligersorganisatie willen zijn zouden bewust selectiebeleid moeten voeren rond het aannemen van nieuwe leden. Als voorwaarde voor toetreden zou actieve inzet kunnen worden gevraagd. Ten aanzien van vrijwilligerswerk zou een soort 'personeelsbeleid' moeten worden gevoerd. Een nuttige functie is dan die van 'kadercoördinator'. Dat kan iemand uit het bestuur zijn die de direct aanspreekbare persoon is waar het om vrijwilligerswerk gaat. Die functionaris zou zich moeten belasten met allerlei zaken, zoals de interculturalisatie van het vrijwilligerswerk en het regelen van een kerstpakket of een boekenbon voor vrijwilligers."

Blauw-Wit

De laatste jaren is het voor korfbalvereniging Blauw-Wit moeilijker dan voorheen om voldoende, en vooral voldoende goede, vrijwilligers te rekruteren: "Het aanbod aan vrijwilligers is gedaald door individualisering en omdat het werk minder leuk is geworden. Je kunt hierdoor geen hoge eisen meer stellen en daardoor is de kwaliteit van de vrijwilligers afgenomen. Eigenlijk is bijscholing van vrijwilligers nodig vanwege de toenemende eisen die de overheid aan een sportvereniging stelt, maar daar is weinig animo voor. Ook mogelijkheden om te professionaliseren lijken er niet echt te zijn. Door dit alles is het voor Blauw-Wit moeilijk om de interculturalisering goed aan te pakken. Met een HBO-instelling is nu gewerkt aan het ontwikkelen van organisatie- en vrijwilligersbeleid dat nodig is om in deze tijd een goede vereniging te creëren. Kern van het daarbij passende vrijwilligersbeleid is dat, meer dan voorheen, getracht wordt kwaliteiten van de aanwezige mensen te leren zien en benutten. Daarbij kan men zich richten op kwaliteiten die bij jeugdleden aanwezig zijn

en stimuleren dat zij zo'n 4 uur per maand actief worden. Intern hebben we wel twee jaar moeten knokken om een nieuw vrijwilligersbeleid en jeugdbeleid geaccepteerd te krijgen."

NISB

Het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB) coördineert landelijk een project gericht op de instroom van allochtoon kader in de sport. Het project wordt uitgevoerd samen met andere partijen ook wat financiering betreft. Er komt onder meer subsidie vanuit de breedtesportimpuls. De provinciale sportraden staan dichterbij de uitvoering. Men richt zich naast sportverenigingen ook op gehele stadswijken. Op verschillende plaatsen wordt uitvoering aan het project gegeven: Almelo, Apeldoorn, Arnhem, Amsterdam Zuid-Oost, Drenthe, Lelystad en Rotterdam. De bedoeling is om overdraagbare kennis te genereren. In Rotterdam wordt het project van het Multicultureel Centrum voor Participatie (MCP) relatief zelfstandig uitgevoerd, met medefinanciering door de gemeente in het kader van de breedtesportimpuls.

De projecten verschillen in opzet en organisatie. Gezocht is naar participatie van andere partijen zoals gemeenten. Vaak is voor vier uur per week een projectbegeleider vanuit de gemeente aanwezig. Men wil de instroom van allochtoon kader bevorderen door uit te gaan van de behoeften van enerzijds sportverenigingen of wijken, en anderzijds van die van allochtonen die een kaderfunctie ambiëren. Bij belangstellende clubs wordt uitgezocht of er behoefte bestaat aan allochtoon kader. Geïnteresseerde verenigingen of wijken wordt vervolgens gevraagd een anderhalf jaar durend traject gericht op interculturalisatie te volgen. Per geval wordt een beleid op maat uitgewerkt, maar enkele onderdelen zijn verplicht. Betrokkenen dienen deel te nemen aan een cursus 'Vrijwilligersbeleid en diversiteit' van vier avonden. Na de cursus moet men zelf voor de eigen situatie expliciet vrijwilligersbeleid (als onderdeel van bijvoorbeeld verenigingsbeleid) op papier zetten. In het kader van het project worden ook naar het potentieel allochtoon kader toe activiteiten ondernomen. Acties worden ondernomen om allochtone kandidaten te vinden, en afhankelijk van hun behoeften wordt scholing aangeboden. Mensen die zich bezig houden met de werving krijgen training in het afleggen van huisbezoeken. Huisbezoek kost veel tijd, maar

de investering werkt vaak als een sneeuwbal en levert succes op in het rekruteren van leden.

In de projecten wordt zorgvuldigheid betracht in het betrekken van allochtoon kader van buiten bij de club. Allochtone kandidaten moeten wel enigszins bij de vereniging en de aanwezige vrijwilligers passen, want verondersteld wordt dat bij mislukking een averecht wordt bereikt. Het betrekken van de ouders van jeugdleden bij een club blijkt niet gemakkelijk te gaan. Communicatie tussen allochtonen en autochtonen blijkt überhaupt moeilijk te verlopen, vooral wanneer het om wat intiemere zaken gaat. Een methode is ontwikkeld om in 'tien minuten gesprekken' aan de hand van een rapportje over de zoon of dochter aan de praat te komen, en bijvoorbeeld aan de orde te stellen dat men in de club nooit ouders ziet.

Het Multicultureel Centrum voor Participatie

Het Multicultureel Centrum voor Participatie (MCP) in Rotterdam wilde iets veranderen aan het feit dat tot nu toe allochtonen nog lang niet evenredig in de samenleving participeren. Het brede doel van het MCP is te bevorderen dat allochtonen aan het maatschappelijk leven, vooral uitvoerend en bestuurlijk vrijwilligerswerk, deelnemen. Het wil algemene organisaties helpen die een omslag willen maken naar intercultureel werken en motiveert organisaties om dat te doen. Het MCP beschikt over een uitgebreid netwerk van zelforganisaties en is gespecialiseerd in het bereiken van allochtonen. In de praktijk maakt het MCP koppelingen tussen databestanden: een organisatiebestand (waaronder 266 sportorganisaties), een vacaturebestand (waaronder 274 vacatures in de sport) en een kandidatenbestand (waaronder in 2001 199 met belangstelling voor een vrijwillige kader- of bestuursfunctie de sport). Om voor sportverenigingen bereikbaar te zijn draait het MCP op woensdag een avonddienst.

Een andere taak van het MCP is het ondersteunen en toerusten, door deskundigheidsbevordering, van aspirant vrijwilligers om het 'draaideureffect' tegen te gaan. Organisaties waar kandidaten zijn geplaatst worden verzocht de plaatsing schriftelijk te bevestigen. Na drie maanden wordt nogmaals gevraagd of de kandidaat nog actief is. In de praktijk werken niet alle organisaties mee aan deze afspraak.

MCP-project Nieuw Kader in de Sport

Het project 'Nieuw Kader in de Sport' heeft tot doel allochtonen, ook jongeren en vrouwen, toe te leiden naar uitvoerend en bestuurlijk vrijwilligerswerk in de sport. Het project is opgezet in opdracht van de dienst Sport en Recreatie van de gemeente Rotterdam en wordt voor de helft gesubsidieerd door het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, in het kader van de breedtesportimpuls. Het project heeft een looptijd van zes jaar (2001 t/m 2006).

Vanuit het project worden activiteiten ontplooid aan de kant van de organisaties en van de kandidaten. Allereerst is er sprake van bemiddeling zoals het MCP meer in het algemeen doet. Sportorganisaties kunnen schriftelijk, telefonisch of per e-mail hun vacatures aanmelden. Uit ervaringen tot nu toe blijkt dat algemene sportverenigingen niet altijd te motiveren zijn om zich open te stellen voor allochtone vrijwilligers, vooral wanneer het gaat om commissie- en bestuursfuncties. Allochtone sportverenigingen blijken meer dan algemene verenigingen bereid te zijn om van het MCP-aanbod gebruik te maken.

Onder allochtonen worden actief kandidaten geworven voor vrijwillige kader- en bestuursfuncties. Aspirant-vrijwilligers worden geïnformeerd over de mogelijkheden en enthousiast gemaakt voor vrijwilligersfuncties in de sport. Het MCP voert een intake-gesprek om zo de wensen en mogelijkheden van de betrokkene in kaart te brengen en gaat op zoek naar een passende functie. Het MCP heeft een losbladige map uitgegeven ('Rotterdamse sportkader in beeld') met profielen van allochtone kandidaten.

Bij een beperkt aantal sportverenigingen die bereid zijn een omslag te maken naar intercultureel werken gaat men actiever aan de slag. Er wordt ieder jaar een selectie gemaakt van zes algemene, 'gezonde en welwillende', sportverenigingen waarmee men, steeds vanuit een werkgroep, een jaar samenwerkt. In zo'n werkgroep zijn twee mensen vanuit de sportvereniging vertegenwoordigd, en verder mensen vanuit het MCP en de Rotterdamse Dienst Recreatie en Sport. Deze dienst is bekend met sportverenigingen. Bijna iedere deelgemeente heeft een 'Sportservicepunt', en op die manier kunnen clubs worden opgespeurd die wellicht in aanmerking komen voor deelname aan het project. De coördinator van het servicepunt voert een eerste gesprek en

wanneer dit positief uitvalt wordt vanuit het project contact gezocht met de vereniging. Die moet al allochtone leden hebben. Het moet verder een vereniging zijn die 'stevig in de schoenen staat, zodat men niet verzuipt in andere problemen'. Het veranderingsproces vraagt soms bijna professionele vaardigheden van de vrijwilligers. Er wordt tevoren goed geïnformeerd of de vereniging echt wil interculturaliseren: "Er bestaat vaak weerstand tegen zich open stellen voor allochtonen. Je hebt hardliners met vooroordelen tegen moslims die eigenlijk een heropvoeding nodig hebben. Wij hebben niet de pretentie daar doorheen te breken. Het heeft geen zin organisaties te dwingen om zich open te stellen. De dienst Sport en Recreatie kan natuurlijk wel enige dwang uitoefenen door te dreigen met een subsidiestop. Wij kunnen dat zeker niet, maar wij voeren een openhartig gesprek met verschillende groepen in de organisatie. De vereniging moet wat ons betreft echt zelf de omslag willen maken, op alle niveaus van de organisatie, zeker op dat van het bestuur en de vrijwilligers. Die laatste groepen moeten ook actief willen meewerken aan het veranderingsproces."

Bij verenigingen met wie we in zee gaan besteden we veel aandacht aan het betrekken van ouders van allochtone jeugdleden bij de organisatie: "Wij leggen in een jaar tijd een basis voor communicatie tussen de vereniging en allochtone ouders. We organiseren voor de ouders een informatieavond waarop allerlei thema's, ook door henzelf aangedragen, worden behandeld, 'rustig en soms ook in hun eigen taal'. Nogal wat allochtonen zijn van huis uit niet of nauwelijks bekend met het begrip sportvereniging. In de landen van herkomst heb je vaak geen sportverenigingen zoals wij die in Nederland kennen, waar je contributie betaalt en tegelijk werk wordt gedaan door vrijwilligers op uitvoerend en bestuurlijk niveau. Veel allochtonen denken dat door het betalen van contributie geen vrijwilligers nodig zijn. Ze denken dat degenen die het werk doen ervoor betaald worden. Wij leggen uit wat een vereniging is, wat daarbij komt kijken en wat voor taken verricht moeten worden, ook al zijn er inkomsten uit contributie of subsidie. We leggen uit dat er vaak weinig betaalde krachten zijn. We horen soms van hen dat ze het nu begrijpen, maar dan vragen ze: "Waarom vragen ze ons niet? Soms melden mensen zich spontaan aan om vrijwilligerswerk te doen. Vaak is het zo dat de ouders echt geen tijd hebben om vrijwilligerswerk te doen. Dan denkt men dat ze niet willen. Sommigen hebben reële redenen om niet te kunnen meehelpen, bijvoorbeeld wanneer ze twee

baantjes hebben en ook 's-avonds druk bezet zijn. In die bijeenkomsten gaan ze na de inleidende informatie in kleine clubjes met de thema's aan de gang. Daarna organiseren we 'kijkdagen' bij de vereniging waarvoor we mensen niet via het clubblad, maar persoonlijk, uitnodigen."

VV Hillesluis als cliënt van het MCP

Een van de clubs die gebruik maakt van het aanbod van het MCP is VV Hillesluis. De geringe ouderbetrokkenheid leverde problemen op in verband met het overleven van de club. Vooral het feit dat ouders niet naar uitwedstrijden wilden rijden vormde een probleem. Het kwam daardoor nogal eens voor dat het jeugdbestuur op zaterdag een busje moest huren om de spelertjes mee naar de uitwedstrijd te brengen. Incidenteel moest zelfs twee keer met hetzelfde busje worden gereden. Omdat de vrijwillige inzet van de allochtone ouders bij de club te wensen overliet is met een functionaris van de dienst Recreatie van de deelgemeente IJsselmonde naar oplossingen gezocht. Vanuit de deelgemeente werd voorgesteld om de hulp van het Multicultureel Centrum voor Participatie in te roepen. Nadat het MCP zich ervan had vergewist dat het de club ernst was, werd een plan opgesteld om allochtone ouders meer bij de club te betrekken: "Allochtone ouders moeten het gevoel krijgen dat het 'hun kluppie' is." In oktober 2002 werd door de club samen met het MCP en de Sportraad Zuid-Holland een informatieavond belegd waarop 60 allochtone leden of ouders aanwezig waren. Als gevolg van de uitleg gaven sommige ouders zich direct op om te helpen bij vervoer van jeugdleden. Het initiatief haalde de Sportkrant 2003 van de deelgemeente IJsselmonde. Het plan bestaat om een oudercommissie te vormen die zich bezig gaat houden met de opzet van activiteiten die ook voor allochtone leden interessant zijn, zoals een familiedag met barbecue. Allochtonen is gevraagd of ze iets willen organiseren rond het suikerfeest. Nadat Turkse spelers regelmatig de door de kantine bereide snacks hadden geweigerd wordt nagedacht over aanpassingen in het kantine-menu. Men hoopt zo op verschillende manieren de vereniging aantrekkelijk te maken voor allochtonen.

7 Visie – en strategieontwikkeling

De omgeving van sportverenigingen in grote steden is de laatste jaren drastisch veranderd. Sommige zijn door die veranderingen in een hectische situatie beland, en soms volledig stuurloos geworden. Grote omgevingsveranderingen vragen van een sportclub echter veel meer dan alleen organisatievaardigheden. Ze vragen vooral competenties rond visie- en strategieontwikkeling. Daarbij is het nodig dat sociale vaardigheden in huis zijn omdat moet worden omgegaan met de sociaal-psychologische processen binnen de vereniging. Zo is het nodig dat draagvlak wordt gezocht voor koerswijzigingen.

Sportverenigingen die worden geconfronteerd met grote omgevingsveranderingen wordt gevraagd zich te bezinnen op verschillende vragen. Men dient een goed beeld te krijgen van de omgeving, maar ook van de eigen identiteit en capaciteiten. Ook de mogelijkheden van steun vanuit de omgeving kunnen van belang zijn. Vervolgens moeten alternatieve toekomstvisies, ook op hun consequenties voor de vereniging, worden verkend. Daarna moeten keuzen worden gemaakt, waarna strategieën voor realisatie ontwikkeld moeten worden. Het wordt nog ingewikkelder gemaakt omdat het niet alleen gaat om een rationeel, maar ook om een groepsproces, of zo men wil een oefening in democratie. Zo'n aanpak is voor veel verenigingen nieuw. We zullen zien of men in sportverenigingen goed is geëquipeerd om dit strategisch proces adequaat aan te pakken of dat steun van buitenaf nodig is.

Ontwikkelen van een visie op de vereniging

Naar een strategisch proces

Van sportclubs wordt in de huidige samenleving meer reflectie gevraagd dan tot voor kort nodig was. Lang niet alle sportclubs zijn daartoe geëquipeerd, maar met steun van buitenaf zijn de mogelijkheden groter geworden. Kees Zwemer van de Sportraad Zuid-Holland mist bij clubs die neiging tot reflectie. Volgens hem is het dringend nodig dat men binnen clubs een keuze voor een bepaalde identiteit maakt, die vervolgens richting geeft aan het verenigingsbeleid, bijvoorbeeld rond het al dan niet accepteren van etnische teams: "Veel clubbesturen staan ver van de werkelijkheid af en kunnen niet adequaat inspelen op veranderingen in de omgeving. Men houdt zich binnen verkleurende wijken lang niet altijd bezig met de vraag of en hoe men moet interculturaliseren. Het zou goed zijn wanneer men dat wel doet, waarna men vanuit een visie nagaat of de eigen strategieën wel adequaat zijn. Tijdelijke ondersteuning van clubs van buitenaf kan helpen. Een club moet eigenlijk vijf tot tien jaar vooruit kijken."

Besluitvorming over de identiteit van de vereniging is geen eenvoudige zaak. Belangrijk wordt gevonden dat draagvlak binnen de vereniging aanwezig is, maar juist daardoor is er vaak sprake van een moeizaam proces dat gelijkenis vertoont met de springprocessie van Echternach. Willie Westerhof van het NISB: "Er moet voldoende draagvlak zijn; de doelgroep moet deelgenoot worden; en je moet een lange adem hebben. Zaken zoals de verandering van de identiteit van een vereniging horen aan de orde te komen in de ledenvergadering. Je kunt een proces echter maar beperkt sturen. Je moet het niet willen regelen. Je moet 'het proces het proces laten' maar je kunt wel stimulerend optreden."

Omgevingsverkenning

Verenigingen in grote steden worden met verschillende soorten veranderingen geconfronteerd. Allereerst hebben zich de laatste decennia grote sociaal-culturele veranderingen voorgedaan onder de autochtone bevolking zelf die van invloed zijn op de aard en samenstelling van het ledenbestand. Zo is de clubbinding vaak veel minder geworden. Een verkenning van de externe omgeving moet dus ook gepaard gaan met het in kaart brengen van de interne omgeving die, mede door externe ontwikkelingen, is

ontstaan. Kees Zwemer van de Sportraad Zuid-Holland: "Binnen veel besturen weet men helemaal niet wat er in de samenleving aan de hand is. Het is niet goed wanneer men pas gaat nadenken als er grote problemen zijn ontstaan. Het feit dat de binding met een club aan het veranderen is zou besturen aan het denken moeten zetten. Vroeger was het zo dat mensen een sportloopbaan hadden binnen een voetbalclub. Ze begonnen als jeugdlid en bleven hun hele leven, ook als opa, actief lid. Deze continuïteit dreigt bij gemengde clubs te verdwijnen. Vooral allochtonen zie je veel tussen clubs switchen. Dat vereist een andere vorm van clubmanagement."

Een goede analyse van de omgeving gaat aan het maken van een visie vooraf. Daarbij wordt bijvoorbeeld nagegaan welke groepen autochtonen en allochtonen in de omgeving aanwezig zijn. Ook kan nagegaan worden of er asielzoekerscentra in de omgeving zijn. Het is dan vooral nodig om uit te zoeken welke wensen onder de verschillende groepen leven.

Alternatieve visies

Een vereniging die een aantal externe en interne ontwikkelingen heeft verkend kan alternatieve toekomstvisies aan zich laten voorbijtrekken om vervolgens een keus te maken. Bij de vraag naar wat voor soort sportclub men wil kan het accent liggen op gezelligheid of het leveren van prestaties, op het creëren van een monocultuur of diversiteit, op het vrijwilligerswerk of een zekere professionalisering. Wanneer men voor een zekere professionalisering kiest kunnen projecten worden opgezet en kan samenwerking worden gezocht met professionele partijen uit de omgeving.

De keuzemogelijkheden worden ook bepaald door de eigen capaciteiten en omgevingsfactoren. Er zijn keuzen te over, maar niet steeds is alles mogelijk. Willie Westerhof van het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen vindt dat een club in een diversere wordende omgeving duidelijk voor ogen moet krijgen wat voor club men wil zijn en hoe men dit wil realiseren. Er moet explicieter worden nagedacht en gehandeld dan voorheen gebruikelijk was: "Wil je deel uitmaken van de multiculturele gemeenschap in de wijk en daar een afspiegeling van zijn? Hoeveel hecht je aan je eigen identiteit en ben je bereid om daar iets van op te geven? Wil je een vriendenclub zijn of een, qua affectiviteit, neutralere organisatie. Wanneer je een multiculturele club

wilt worden moet daarvoor draagvlak bestaan onder de leden. Het kan dan niet louter een bestuursaangelegenheid zijn. Per verandering moet draagvlak worden gezocht." Clubs moeten bij het overwegen van toekomstalternatieven nagaan wat de risico's van bepaalde keuzen zijn. Daarbij gaat het ook om niet bedoelde gevolgen. Volgens Willie Westerhof zijn er strenge naast tolerante clubs. Tolerante clubs krijgen soms een enorme instroom van allochtonen te verwerken. Doordat ze met een lage betrokkenheid van de nieuwe leden worden geconfronteerd krijgen ze moeite om het hoofd boven water te houden.

Kees Zwemer van Sportraad Zuid-Holland stelt dat er een goede clubvisie zou moeten zijn, op basis waarvan wordt bepaald welk beleid de club zou moeten voeren op deelterreinen als het vrijwilligersbeleid. Clubs die een vrijwilligersorganisatie willen zijn zouden vervolgens bewust selectiebeleid moeten voeren wanneer het om aannemen van nieuwe leden gaat. Als voorwaarde voor toetreden zou actieve inzet kunnen worden gevraagd. Ook andere vragen laten zich volgens hem pas beantwoorden in het kader van de verenigingsstrategie. Zo zal ook de reactie op de vraag om een eigen team te mogen vormen moeten afhangen van het type vereniging dat men wil zijn: "Ziet men een hechte gemeenschap als ideaal, dan zal men minder snel etnische teams accepteren. Vriendenteams lijken eerder te passen in een recreatieve dan in een prestatiegerichte club. Een vereniging die clubhomogeniteit minder centraal stelt zal vriendenteams eerder toestaan, maar zal zich wel moeten blijven afvragen hoeveel de club er kan hebben."

Visieontwikkeling binnen algemene clubs

De algemene clubs in ons onderzoek hadden al eerder gekozen voor een zekere diversiteit. Voetbalclub GVAV-Rapiditas was niet zozeer door de omgeving gedwongen een visie te ontwikkelen, maar wilde bewust de eigen maatschappelijke functie versterken. De club zag de integratie van vluchtelingen als maatschappelijk probleem en wilde daarbij iets betekenen. Deze club koos voor een enigszins professionele en projectmatige aanpak.

Veranderingen in de omgeving hebben verschillende clubs gedwongen om tot een bezinning over de toekomst te komen. Het strategisch proces heeft zich veelal afgespeeld over een wat langere periode, en soms was er sprake van meningsverschillen

over de te kiezen richting. In Roodenburg dreigde een leegloop van de oude achterban vanwege de toeloop van Marokkaanse en Turkse jeugdleden. De club heeft een visie ontwikkeld waarbij men het binnenhalen van diversiteit wilde combineren met het behoud van of terugwinnen van de oude achterban. De projectgroep wilde uitdrukkelijk de kansen die de crisis bood aangrijpen voor vernieuwing van de verenigingscultuur. Omdat men inzag dat bij de uitvoering van zo'n ambitieus plan steun van buitenaf onontbeerlijk is werd samenwerking gezocht met de Leidse Welzijnsinstelling. Men denkt bij de ontwikkeling van diversiteit aanknopingspunten te kunnen vinden bij de nu bestaande verscheidenheid aan clubsferen tussen de zaterdag- en zondagmiddag.

In korfbalvereniging Blauw-Wit probeert men de terugloop van het aantal leden tot staan te brengen en zoekt men naar samenwerkingspartners. Kern van de door Blauw-Wit voorgestane strategie is om de kwaliteit van de vereniging te vergroten en zo nieuwe leden aan te trekken. Heil wordt gezien in het verbeteren van het imago van de korfbalsport bij de jeugd. Daartoe wordt met basisscholen samengewerkt. Men denkt voorts aan het creëren van een 'vereniging nieuwe stijl', waarbij de accommodatie door meer partijen wordt benut en beheerd. Ook de geografische schaal waarop de club opereert staat ter discussie: "Ik bepleit een tweesporenbeleid. Aan de ene kant moet Blauw-Wit spelers blijven rekruteren uit een breder gebied dan Bos en Lommer, bijvoorbeeld vooral uit Amsterdam-Zuid. Aan de andere kant moeten we een buurtvereniging worden met hechte verbindingen met de buurtbewoners, veelal allochtonen. Daarbij moeten we aansluiten bij de trend dat sport een maatschappelijke functie heeft." De hele visieontwikkeling en de vervolgstategieën vragen veel van het organisatie- en samenwerkingsvermogen van de vrijwilligers van Blauw-Wit.

Verschillende clubs hebben niet alleen besloten multicultureel te worden, maar hebben ook een visie ontwikkeld op de gewenste verhouding tussen aantallen autochtonen en allochtonen. Roodenburg heeft aangegeven dat hooguit de helft van de leden allochtoon zou mogen zijn en ook DVO heeft een duidelijke visie: "We streven naar een verhouding bij de leden van 60% autochtoon en 40% allochtoon. We vinden dat allochtonen zich meer horen aan te passen aan autochtonen dan andersom. DVO probeert allochtonen zo veel mogelijk te betrekken bij de vereniging,

bijvoorbeeld ook in bestuurscommissie, en dat lukt redelijk." De club VVOO heeft besloten een ledenstop in te voeren voor allochtone jeugdleden, om een zekere balans tussen beide groepen te bewaren en om te voorkomen dat kinderen zich in de verdrukking voelen komen.

Visieontwikkeling binnen etnische clubs

Etnische clubs willen een bepaalde sfeer creëren waarin elementen van de cultuur van het land van herkomst herkenbaar aanwezig zijn. Die sfeer maakt een club voor mensen met een bepaalde etnische achtergrond aantrekkelijk. Gezelligheid wordt daarom meestal geprefereerd boven topprestaties. Dat Kismet zo goed functioneert wordt door de voorzitter Ronald Kalka mede toegeschreven aan het feit dat het een gemeenschap is waarbij veel mensen sterk betrokken zijn. Omdat volgens hem voor Hindostanen gemeenschapzin belangrijk is, wil Kismet een gezellige club zijn. Ook bij Faja Lobi staat het behouden van een goede sfeer hoog in het vaandel. Van daaruit worden strategieën afgeleid. Zo wil de voorzitter niet meegaan in de trend om goede voetballers te betalen: "Sterker nog; we vragen de leden van het eerste elftal contributie te betalen. Het geld krijgen ze overigens wel terug wanneer ze het hele jaar door regelmatig komen trainen."

De onderzochte etnische clubs hebben voorts gekozen voor een zekere multiculturaliteit binnen de eigen etnische sfeer. Dat men voor multiculturaliteit koos zou mede veroorzaakt kunnen zijn door de maatschappelijke druk waarbij segregatie wordt afgekeurd. Etnische clubs kozen voorts voor een identiteit waarbij men zich er terdege van bewust is dat men in Nederland verblijft en hier zo goed mogelijk thuis moet zien te raken. In het geval van Turksport gaat het om het creëren van een zekere Turkse sfeer in een Vlaamse omgeving. Gegeven de uitdagingen waarvoor etnische verenigingen worden gesteld lijkt het nodig om tot grotere organisaties te komen. Dat betekent ook een zeker verlies van etnische eigenheid. Verenigingsondersteuner Sjams Raza probeert een middenweg te vinden door Marokkaanse verenigingen met ietwat verschillende clubculturen tot samengaan te brengen.

Strategie en beleid

Wanneer een visie is ontwikkeld voor de gewenste identiteit van een club, kunnen strategieën worden ontwikkeld om de plannen de goede richting uit te sturen. Voor een multiculturele vereniging in wording is veel werk te doen en nieuwe praktijken zullen met vallen en opstaan moeten worden opgebouwd. Er kan niet worden voortgebouwd op aloude tradities die hun waarde bewezen hebben. In veel gevallen moeten bepaalde tradities juist overboord worden gezet omdat die het bereiken van mijlpalen belemmeren. Wanneer een project is ingebed in een breder kader kan ook van andere projecten worden geleerd. Binnen zo'n project kan worden gewerkt aan innovaties en het is van belang om die niet alleen te bewaren en beschermen, maar ook voor andere organisaties die dezelfde weg bewandelen toegankelijk te maken. Dat betekent bijvoorbeeld dat het nuttig kan zijn om in kaart te brengen hoe de goede praktijken werken, hoe ze tot stand gekomen zijn, welke belemmeringen er waren voordat ze er waren, en hoe de verschillende betrokkenen er over denken. Het is ook nuttig om na te gaan hoe het 'work in progress' verloopt:

- welke belemmeringen in de vooruitgang er zijn,
- welke visie verschillende partijen erop hebben,
- en welke oplossingen men ziet om belemmeringen weg te nemen.

Nieuwe wegen

Bij interculturalisatie blijkt het vaak nodig om op een andere manier te werk te gaan dan men gewend was. De aanwezigheid van een zekere dosis creativiteit kan daarbij heel welkom zijn. Volgens Kees Zwemer van Sportraad Zuid-Holland zijn besturen van sportclubs niet altijd even creatief en gaat men door met beleid zoals dat altijd is gevoerd. Een gestructureerd vrijwilligersbeleid en bewuste acties om ouders te benaderen wordt bijvoorbeeld als raar ervaren. Het rekruteren van vrijwilligers van buiten de vereniging is een nieuwigheid waarmee men nog niet bekend is. Willie Westerhof van het NISB: "Wanneer het gaat om interculturalisatie van verenigingen moet je andere wegen bewandelen dan gebruikelijk zijn. De praktijken, ongeschreven regels, die tot voor kort gebruikelijk waren bij het draaiende houden van een vereniging, bijvoorbeeld rekruteren van kader via vrienden en kennissen, werken niet meer en daarom moet je iets heel nieuws uitproberen, zoals het 'smoelenboek', met foto's

van potentiële allochtone kaderleden, dat men bij het MCP in Rotterdam heeft geproduceerd. Wanneer je ouders bij de club wilt betrekken moet je hen thuis op gaan zoeken. Dat blijkt heel vaak succesvol te zijn." Volgens haar moet bij elk interculturalisatieproject ook de doelgroep zelf worden betrokken: "Het project moet van iedereen zijn. Je moet zeker sleutelfiguren erbij betrekken die invloed hebben binnen bepaalde groeperingen. Maar het lukt niet altijd. Voor al dit soort moeilijke zaken moet men in een club wel een lange adem hebben. Daar zijn mensen bij nodig die het niet te gauw opgeven."

Concrete aanpak

Een concrete aanpak vereist vaak dat een projectvoorstel wordt geschreven en dat een projectleider aanwezig is. Deze aanpak is voor veel sportverenigingen nieuw. Vanuit Roodenburg is zo'n projectvoorstel gemaakt, ook omdat fondsen nodig waren en samenwerkingspartners daaraan behoefte hadden. Bij Roodenburg streefde de projectorganisatie, met een stuur- en projectgroep, er naar om verschillende concrete 'mijlpalen' te bereiken, 'zodat Roodenburg daadwerkelijk nog completer wordt'. Concrete doelen werden nagestreefd rond zaken als het verhogen van de kwaliteit van jeugdbegeleiders, betrokkenheid van autochtone en allochtone ouders, werving en scholing van allochtoon kader, participatie vanuit de wijk in nevenactiviteiten, wijkbetrokkenheid, en – last but not least – het tot stand brengen van een multi-etnische vereniging waarbinnen zeker 50% van de leden autochtoon is, en waar een multiculturele gedragscode wordt gerespecteerd.

Samenwerking en steun

Vooraf wanneer een vereniging voor ingrijpendere veranderingen staat is het nuttig om tot samenwerking met gespecialiseerde instellingen te komen. Die instellingen kunnen clubs op weg helpen bij de interculturalisatie of het krijgen of behouden van een positie in de sportwereld. Het is vaak mogelijk gebruik te maken van landelijke en lokale subsidieregelingen in het kader van het sportbeleid of het welzijnsbeleid. In eerste instantie kan worden gedacht aan lokale samenwerking. Verschillende grotere gemeenten bieden zelf ondersteuning bij de visie- en strategieontwikkeling of interculturalisatie van sportclubs. Leslie Hellings

en Marijke Blom van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam ondersteunen clubs bij een systematische aanpak van visie- en strategieontwikkeling. Soms zijn het niet de clubs die ondersteuning vragen, maar vraagt een instelling of gemeente of een club bereid is een rol te spelen bij de uitvoering van beleid. Zo is voetbalclub DVO door de Vlaardingse ambtenaar sportzaken benaderd met de vraag of men de kantine open zou willen stellen voor naschoolse opvang. Lokale ondersteuning wordt vaak aangevuld met of gecoördineerd vanuit het provinciale of landelijke niveau. Op provinciaal niveau spelen sportraden en specifieke steunfunctie-instellingen een rol. Op landelijk niveau gaat het om het NISB of de KNVB. Ook hier worden clubs vaak door de ondersteuningsinstellingen benaderd. Verder heeft de Sportraad Zuid-Holland DVO gevraagd of deze geïnteresseerd is in een project waarbij mentoren worden aangesteld voor de begeleiding van allochtone jongens. De consultants die gespecialiseerd zijn in het thema multiculturaliteit zijn landelijk verenigd in het overleg van sportconsulenten allochtonen.

Hoewel gemeenten in eerste instantie in aanmerking lijken te komen om ondersteuning te bieden aan sportverenigingen staat hun bijdrage aan kritiek bloot. Kees Zwemer van Sportraad Zuid-Holland: "Gemeenten zouden beleid moeten voeren bij de rol van sportclubs in de samenleving. Wanneer dat nodig is in het belang van de sport en van allochtonen zouden ze ondersteuning moeten bieden. Sport is zeker zo belangrijk als het welzijnswerk, maar krijgt veel minder aandacht en ondersteuning. De breedtesportimpuls is wel een goed initiatief. Grote steden hebben te laat actie ondernomen. Nu laten middelgrote steden de kans om adequaat beleid rond multiculturaliteit en sport te voeren liggen. Ze hebben allerlei fouten gemaakt, onder meer door sportterreinen naar de buitenkant te verplaatsen. Wanneer het om sportvelden gaat wint het grondbedrijf het meestal van de afdeling sportzaken. Verder zijn sommige regels niet meer van deze tijd, bijvoorbeeld rond het aantal jeugdleden en vrouwen dat vereist is om een veld te mogen bespelen. Overheidsbeleid en dat van sportbonden is echter vaak niet op elkaar afgestemd, bijvoorbeeld waar het om vakantieperiodes gaat. Zo dienen de trainingen voor de voetbalcompetitie eind augustus al te beginnen, maar dan zijn veel allochtonen nog op vakantie." Ook op de ondersteuning door een sportbond als de KNVB is kritiek. De voorzitter van VVOO: "Wat de Vereniging Sportbelang Utrecht nu aan ondersteuning biedt had de KNVB moeten doen. Ikzelf heb door mijn

werk veel met Marokkanen en Turken te maken, maar bestuursleden van andere clubs hebben dat niet. Toch krijgen die clubs nauwelijks steun." Guy Vermeulen van de KNVB brengt naar voren dat de bond inderdaad nogal ver afstaat van de verenigingen, maar dat de mogelijkheden beperkt zijn: "Met drie mensen in ons district moeten we begeleiding geven in een groot deel van Midden en West-Nederland."

Sportclubs kunnen samenwerking zoeken met lokale partijen als scholen of welzijnsinstellingen. Deelname aan een project als de Brede School kan nuttig zijn wanneer men de participatie van allochtonen wil bevorderen. Instellingen als scholen kampen vaak met dezelfde participatieproblematiek als sportverenigingen en een gecoördineerde aanpak kan vruchten afwerpen. De voorzitter van VVOO wil graag samenwerken met lokale partijen. Zo denkt hij eraan de club een ruimere functie te geven en bij te dragen aan de veiligheid in de wijk door in samenwerking met het welzijnswerk naschoolse opvang te gaan bieden. Scholen lijken volgens Kees Zwemer van Sportraad Zuid-Holland goede mogelijkheden te bieden voor bevordering van inzicht in en belangstelling voor sport en sportverenigingen: "Bij veel allochtonen ontbreekt inzicht in de Nederlandse samenleving. Daarbij gaat het hier in het bijzonder over hoe sportverenigingen functioneren. Er is weinig bekend over het feit dat daarbij actieve inzet van leden of ouders nodig is. Ook verenigingen van allochtonen kampen met participatieproblemen. Men weet nog te weinig van de rol van vrijwilligers, waardoor het moeilijk lukt allochtonen daarvoor te rekruteren. Wanneer het bij eenmalige voorlichtingsbijeenkomsten blijft beklijft het echter niet. Ook de tweede generatie is nog niet goed op de hoogte. Ook doordat er steeds nieuwkomers bijkomen blijft het participatieprobleem bestaan. Het zou goed zijn als op scholen bij het vak lichamelijke opvoeding aandacht zou worden besteed aan het functioneren van sportverenigingen. Maar het is ook belangrijk dat interculturele competenties worden ontwikkeld. We hebben een plan gemaakt om in het Haagse Johan de Wit college iets op te zetten maar dat is niet doorgegaan."

De Leidse vereniging Roodenburg heeft in het kader van het project Roodenburg nog completer toenadering gezocht tot verschillende lokale en regionale organisaties: de Leidse Welzijnsorganisatie, Sportraad Zuid-Holland, de gemeentelijke Dienst Cultuur en Educatie en de regionale steunfunctie-

instelling voor de multiculturele samenleving Meander. Het project is tevens verknoopt met andere programma's zoals het Wijkontwikkelingsplan, Sportstimulering, de Groene Velden Nota, Jeugdbeleid, en projecten gericht op sociale integratie.

Korfbalvereniging Blauw-Wit werkt samen met de gemeente, onderwijsinstellingen (waaronder sportopleidingen) zelforganisaties en het bedrijfsleven. Vooral de samenwerking met scholen wordt nuttig gevonden; het is belangrijk om deze kinderen voor te lichten en warm te maken voor het korfbal. Door het laagdrempelige aanbod worden kinderen vervolgens bij de club betrokken, of bij een eventuele satellietvereniging verbonden aan de school. Men is even bezig geweest huiswerkbegeleiding te bieden. Hiermee hoopt men een kweekvijver aan te leggen waaruit men later kan putten. Vanuit de club wordt aangegeven dat zonder subsidies en programma's geen jeugdleden meer aanwezig zouden zijn. Door contacten te leggen met zelforganisaties van allochtonen hoopt men verder via de ouders kinderen te bereiken. Contacten met het bedrijfsleven worden van belang geacht in verband met sponsoring.

Voor clubs is het onderhouden van goede contacten met de lokale politiek en overheid nuttig. Zij lobbyen soms om steun te krijgen. Zo heeft de voorzitter van VVOO persoonlijk contact met de verantwoordelijke wethouder Spekman van Utrecht die het clubbeleid steunt. Een enkele etnische club klaagt over minder goede contacten met de lokale politiek. Bij BMT dat veel Turkse leden heeft vindt men de club wordt achtergesteld ten opzichte van het lager spelende Lens dat een kunstgrasveld heeft gekregen: "Ons veld ziet er niet uit, en is na een regenbui een modderpoel. Laatst was de ambassadeur van Turkije op bezoek en wij vonden het een blamage voor de gemeente dat de velden in zo'n slechte toestand verkeerden. Wij hebben waarschijnlijk niet zo'n goede relatie met de politiek en die zouden we moeten zien te verbeteren." Een etnische club als Kismet is wel eens in aanvaring gekomen met de gemeente, maar is er toen toch in geslaagd weer een goede relatie op te bouwen: "Zonder toestemming van de gemeente hadden we een tweedehands bouwkeet op de kop getikt en op het sportterrein neergezet. Bij de gemeente bestond hierover grote ontstemming en men sommeerde de club om de keet weg te halen. Vanuit Kismet werden toen contacten gezocht met leden van de gemeenteraad. Gemeenteraadsleden maakten

de zaak aanhangig bij het stadsbestuur, waarna werd besloten om de bouwkeet als accommodatie te gedogen.”

8 Conclusies en aanbevelingen

De onderzoeksvragen

- Op welke wijze wordt bij sportclubs omgegaan met de uitdagingen in het etnisch en cultureel diverser worden van de omgeving en het ledenbestand van de eigen organisatie? Zijn er verschillende benaderingen aanwezig?
- Welke bedreigingen en kansen in de omgang met het etnisch en cultureel diverser worden zijn te bespeuren bij de georganiseerde sport, zowel binnen algemene als etnische clubs?
- Welke visies, wensen en opvattingen over de omgang met het etnisch en cultureel diverser worden zijn te onderkennen binnen uitvoerende en ondersteunende organisaties?
- Welke goede praktijken zijn aanwezig rond de omgang met de toenemende etnische en culturele diversiteit aanwezig?

We proberen bij het zoeken van antwoorden onze theoretische perspectieven te gebruiken.

Omgaan met etnische en culturele diversiteit; visies en wensen

We vroegen ons eerst af hoe in sportclubs wordt omgegaan met de uitdagingen in het etnisch en cultureel diverser worden van de omgeving en het ledenbestand van de eigen organisatie. Ook wilden we nagaan of er verschillende benaderingen aanwezig zijn. Daarmee doelden we tevens op de vraag welke visies, wensen, en opvattingen over de omgang met etnische en culturele

diversiteit te onderkennen zijn binnen uitvoerende en ondersteunende organisaties.

Uit de onderzoeksresultaten bleek dat de twee belangrijkste benaderingen van integratie in de sportwereld zijn: de zich verbredende algemene club en de, zich eveneens verbredende, etnische club. Een belangrijke vraag is dan: welke mogelijkheden of belemmeringen om te integreren worden vanuit beide contexten geboden. Vanuit onze theoretische uitgangspunten veronderstelden wij dat 'wij-zij' tegenstellingen vanwege de aard van de menselijke natuur op de loer liggen, zeker in de sportwereld. We zagen verder dat civilisatieprocessen van invloed zijn geweest op de sociale constructie van de sportwereld. We willen de integratieprocessen genuanceerd in kaart brengen door facetten van integratie te onderscheiden: structurele, culturele en sociaal-psychologische facetten, waarbij 'bonding' en 'bridging' sociaal kapitaal als synthese werd gezien. We zullen onze conclusies mede trachten te verwoorden via deze concepten.

Wij versus zij

De in onze theoretische uiteenzetting veronderstelde 'wij-zij' tegenstellingen bleken in de georganiseerde sport in ruime mate te worden aangetroffen, allereerst bij ontmoetingen op het veld. Verschillende informanten gaven aan dat teams met allochtone spelers vaak op een relatief felle wijze deelnemen aan sportwedstrijden. Die felheid wordt door informanten wel in verband gebracht met gekrenkt zelfvertrouwen of het verhardend maatschappelijk klimaat, vooral waar het om mensen met een islamitische achtergrond gaat. Tegelijkertijd wordt binnen Surinaamse clubs als Kismet en Faja Lobi gewag gemaakt van gezellige sportieve ontmoetingen. Benadrukt wordt vanuit die clubs dat gezelligheid prioriteit geniet boven sportieve prestaties. Binnen clubs vindt men het 'wij-gevoel' belangrijk, zonder dat er expliciet sprake is van 'wij tegenover zij'. We concluderen dat allochtone groepen verschillen in de mate waarin gezelligheid dan wel het versterken van de identiteit motieven zijn om te sporten.

Ook binnen algemene clubs zelf blijkt sprake te zijn van 'wij-zij' tegenstellingen tussen leden, vooral daar waar de oude garde nieuwkomers niet echt lijkt te accepteren. Dergelijke tegenstellingen kunnen een struikelblok vormen voor het creëren van een vereniging met een grotere culturele diversiteit. Aan de andere

kant kunnen voorstanders van diversiteit dat wegnemen. In Roodenburg wil men voor een diversiteit aan groepsculturen.. fysieke voorwaarden creëren

Civilisering

In onze conceptuele verkenning is aangegeven dat vanuit het civilisatieperspectief van Elias sportverenigingen er een vrij recente verworvenheid van westerse landen als Nederland bestaat. Hier hebben zich met vallen en opstaan verenigingen ontwikkeld en is langzamerhand een 'verenigingshabitus' ontstaan met bijbehorende competenties en disciplineren. In Nederland heeft zich een ontwikkelingsproces voorgedaan waarbij georganiseerde sport geleidelijk aan een aangelegenheid voor brede lagen van de bevolking werd. Het onderzoek laat zien dat de bij dergelijke sportverenigingen passende habitus en competenties niet steeds aanwezig zijn bij recente nieuwkomers.

Mede daarom zijn vooral rond algemene clubs projecten opgezet gericht op informatie- en cultuuroverdracht, bijvoorbeeld in verband met participatie en vrijwillige inzet of disciplineren. Functioneren in de moderne samenleving is voor veel etnische clubs in eerste instantie een hele opgave. Sommige informanten maken gewag van veel bestuurswisselingen en het moeizaam overleven van clubs. Blijkbaar is er nogal eens sprake van een gemis aan organisatiecompetenties veroorzaakt door gebrek aan vertrouwdheid met de verenigingscultuur. Dergelijke strategieën kunnen heel goed gezien worden als beschavingsarbeid.

Arena's en integratie op het structurele vlak

Niet alleen in verband met strijd tussen allochtone en autochtone teams is de arenametafoor relevant. Vanuit het theoretisch kader bleek het meer in het algemeen begrijpelijk te zijn dat nieuwkomers die een positie in een maatschappelijk veld als de sportwereld willen verwerven voor grote opgaven staan. Ze kunnen belemmerd worden, maar ook gesteund, door de gevestigde en de maatschappelijke geleheidsstructuur. Ze kunnen toegang proberen te verkrijgen door de opbouw van vormen van cultureel, sociaal en symbolisch kapitaal, waarvoor vaak termen worden gebezigd als emancipatie of empowerment.

Ook algemene clubs leken op een arena waar nieuwkomers, autochtoon of allochtoon, zich moeten binnenvechten, zeker waar

een harde kern veranderingen wilde tegenhouden. We zagen dat in sommige algemene clubs actoren die in een bevoorrechte positie verkeren, geneigd waren om de bestaande regels van het veld en wat daarbinnen als relevante vormen van kapitaal geldt, te handhaven. We zagen dat tot nu toe weinig nieuwkomers deel uitmaken van bestuur en kader van deze verenigingen. De integratie binnen algemene clubs op het structurele vlak verliep dus op zijn minst moeizaam. Wel getroosten sommige autochtonen zich de moeite om de club voor hen toegankelijker te maken. Zo spant men zich bij VV Hillesluis in om vertegenwoordigers van etnische groepen in het bestuur vertegenwoordigd te krijgen en zoekt men in Roodenburg naarstig naar allochtoon kader.

Wellicht is de belemmering voor integratie op het structurele vlak een van de redenen waarom soms etnische clubs aantrekkelijk worden gevonden. Etnische clubs als Faja Lobi hebben respect, en daarmee symbolisch kapitaal opgebouwd voor hun bevolkingsgroep.

Arena's en het culturele facet van integratie

Bij het culturele facet van integratie gaat het allereerst om het omgaan met verschillen in waarden, normen en opvattingen. We gaven aan dat integratie op het culturele vlak niet hoeft te betekenen dat men elkaars cultuur overneemt, want het ontstaan van begrip 'tussen culturen' alleen al versterkt de mentale cohesie en bevordert het vermogen om samen te werken. Eerder omschreven we het constructief omgaan met culturele diversiteit als multiculturaliteit. Er werden diverse pogingen op clubniveau gedaan om multiculturaliteit te bevorderen. Deze waren ten dele succesvol.

Het gaat bij het culturele facet ook om de overdracht van cultureel kapitaal dat nodig is om zich in de Nederlandse samenleving staande te houden. We rekenen de opbouw van competenties die van belang zijn in verband met sportbeoefening in verenigingsverband hier uitdrukkelijk onder. Pogingen worden zowel bij algemene als bij etnische clubs gedaan om tot competentieontwikkeling en andere cultuuroverdracht te komen.

In algemene clubs die actief toenadering tot nieuwkomers zochten werden verschillende oplossingen aangedragen voor het tekort aan kapitaal, bijvoorbeeld door nieuwe vrijwilligersfunc-

ties te creëren die minder cultureel kapitaal vragen en leermogelijkheden bieden. Verder kan ook bij maatregelen gericht op disciplineren van cultuuroverdracht of het aanreiken van cultureel kapitaal worden gesproken. Het gaat dan vooral om de opbouw van de voor sportbeoefening benodigde competenties. Trainers van Roodenburg werken hard aan het bij jeugdleden opbouwen van een habitus die overleving in de Nederlandse sportwereld mogelijk maakt. Daarbij gaat het om de versterking van communicatievaardigheden en zelfcontrole. Vanuit het Multicultureel Centrum voor Participatiebevordering vond cultuuroverdracht plaats naar allochtone leden of ouders met betrekking tot participatie in Nederlandse verenigingen.

Onderbelicht gebleven is in dit onderzoek de teloorgang van Nederlandse clubculturen. Voor veel Nederlanders, ook arbeidersmilieus hebben sportclubs veel betekend. Verschillende generaties waren betrokken bij de clubs, en zo werd gezorgd voor continuïteit van de organisatie-knowhow en clubcultuur. Diversificatie van het ledenbestand betekende onvermijdelijk een verlies van een cultuur die mensen decennia lang verbonden heeft. Het probleem rond de omgang tussen autochtone en allochtone clubleden is daar echter hardnekkig, omdat de clubcultuur die voor de leden veel heeft betekend bedreigd wordt. Sportclubs waren van groot belang voor het in stand houden van een gemeenschap. Het is niet voor niets dat een betrokkene bij de Amsterdamse club Zeeburgia met nostalgische gevoelens kijkt naar de nog steeds in sommige kleinere dorpen bestaande hechte voetbalgemeenschappen. Door het gemeenschappelijk uiten van ongenoegen over de allochtonen lijkt het gevoel van gemeenschap onder oudere leden toch nog even versterkt te kunnen worden.

Vooraf in stadswijken die sterk verkleurden was het verlies van de Nederlandse monocultuur onvermijdelijk en lijkt het van belang te zoeken naar nieuwe culturele perspectieven. Een club als Roodenburg ontwikkelt noodgedwongen strategieën om een grotere diversiteit van de clubcultuur mogelijk te maken, bijvoorbeeld door het creëren van afzonderlijke ruimtes voor verschillende ledengroepen. Door tegelijkertijd fysieke openheid tussen de ruimten te scheppen wordt getracht de voorwaarden te scheppen voor een cultuur van 'een zekere eenheid in verscheidenheid'. Onduidelijk is nu nog wat de effecten van dit beleid zullen zijn. In het ideale geval zou het toch kunnen gaan om het ont-

staan van een zekere prille culturele gemeenschappelijkheid, waar het gaat om begrip en tolerantie.

Etnische clubs vormen een poging van nieuwkomers en hun nakomelingen een eigen vrijetijdsniche met een eigen cultuur te creëren. Soms doen ze dat mede omdat algemene clubs minder toegankelijk voor hen zijn, maar ze komen ook tegemoet aan de behoefte van veel immigranten om in de vrije tijd om te gaan met mensen met dezelfde etnische achtergrond. Daarin lijken deze etnische clubs zeker ook op de arbeidersclubs van weleer. Ook hier troffen mensen in een min of meer vergelijkbare maatschappelijke positie elkaar, en was de club ook een gemeenschap die garant stond voor onderlinge solidariteit. In de loop der tijd zijn de onderzochte etnische clubs betrekkelijk multicultureel geworden. Interessant is dat men in etnische clubs meent dat men in ieder geval meer open staat voor diversiteit dan in de clubs van autochtonen. Gemeend wordt dat autochtonen nauwelijks nieuwkomers toelaten ofwel van hen een te grote mate van assimilatie vragen. In etnische clubs denkt men beter in staat te zijn zich in te leven in de positie van allochtonen, en heeft men er begrip voor dat iemand zijn habitus niet overboord kan zetten alsof men een jas uitdoet.

Ook in etnische clubs werd in Nederland benodigd cultureel kapitaal verworven en overgedragen. Surinaamse clubs kregen na een aantal jaar de fijne kneepjes van het instandhouden van een vereniging onder de knie. Binnen etnische clubs als Faja Lobi is clubbreed het vereiste cultureel kapitaal en 'gevoel voor het spel' ontwikkeld, terwijl toch een zekere eigenheid is behouden. In Utrecht worden etnische clubs ondersteund en ook hier is van opbouw van cultureel kapitaal sprake. Binnen verschillende etnische clubs wordt er met het ontwikkelen van een cultuur van discipline overigens alles aan gedaan om agressief gedrag in de sport tegen te gaan. Men is van mening dat er ook voor hen een taak is weggelegd als het om het bijbrengen van waarden, normen en disciplineren gaat. Etnische clubs bieden nieuwkomers zo mogelijkheden om via een eigen niche in de samenleving toch in het culturele vlak te integreren. De verhalen van de etnische clubs laten zien dat men zich de moderne verworvenheden moet toe-eigenen en dat men organisatievormen verder moet ontwikkelen vanuit de eigen habitus en inzichten. Hierdoor ontwikkelen zich wellicht op den duur ook andersoortige vereni-

gingen dan de algemene. Dat kunnen aanwinsten zijn in een pluriforme samenleving.

Net als in de vroegere arbeidersclubs hebben etnische clubs als BMT en Kismet de strategie ontwikkeld om de elite onder de eigen etnische groep te benaderen in verband met kader- en bestuursfuncties. Zo heeft men in een club met overwegend Turkse voetballers als BMT mensen met een ondernemersachtergrond aangetrokken. Tegelijk heeft men een tijd gebruik gemaakt van de aanwezigheid van een autochtone secretaris met jarenlange ervaring in het besturen, alsmede met culturele vaardigheden (schrijven van brieven) en goede contacten bij instanties. Belangwekkend is dat een Turks lid van BMT binnen de vereniging gebruik heeft gemaakt van een moderne democratische verenigingsstrategie, het steun zoeken bij de ledenvergadering, om de als belangrijk ervaren doelstellingen te bereiken.

Men kan zich afvragen of binnen algemene dan wel binnen etnische clubs meer cultureel kapitaal in de vorm van competenties wordt opgebouwd. In algemene clubs is soms meer know-how aanwezig waar het om de ontwikkeling van competenties gaat. In principe biedt deze omgeving een betrekkelijk grote diversiteit, wat competenties om te schakelen tussen culturen – nodig in een diverser wordende samenleving – helpt ontwikkelen. Vooral waar kader- en bestuursfuncties in algemene clubs moeilijk toegankelijk zijn is deze omgeving niet stimulerend voor cultuuroverdracht. Algemene clubs bieden allochtonen die hun weg al goed weten en geen identiteitonzekerheid kennen wellicht meer mogelijkheden dan sommige etnische clubs. Sommige Turkse spelers prefereren een algemene club die zijn zaakjes voor elkaar heeft boven een Turkse club.

De huidige etnische clubs bieden veel allochtonen een plaats waar ze zich thuis voelen. Vooral omdat ze anders misschien helemaal geen lid van een vereniging zouden zijn geworden biedt deze omgeving hun toch mogelijkheden tot participatie en de ontwikkeling van competenties. De etnische clubs bieden in ieder geval in de praktijk meer mogelijkheden om daadwerkelijk deel te nemen aan het bestuur en daarvan te leren.

De arena en de sociaal-psychologische dimensie van integratie

Vanuit een sociaal-psychologische benadering staan nieuwkomers voor de opgave om een adequate habitus, zelfrespect en identiteit te ontwikkelen die passen bij de nieuwe omgeving. Integratie op het sociaal psychologisch vlak lijkt bevorderd te worden door deelname aan sportverenigingen waar men zich thuis voelt. In dit onderzoek bleken dat - vooral voor nieuwkomers die nog niet zo geïntegreerd zijn - eerder etnische dan algemene clubs te zijn, ook omdat de eerste categorie een voor hen gastvrijere omgeving leek te vormen.

Verondersteld kan echter worden dat niet alle allochtonen, zeker prestatiegerichte sporters, gecharmeerd zullen zijn van een omgeving waarin een etnische sfeer heerst. Verschillende verenigingen staan een strategie voor om nieuwe gemeenschappelijkheden te creëren waardoor mensen zich thuis voelen. Zo wordt eraan gedacht om sportieve kwaliteit en prestaties meer centraal te stellen. In dat geval worden andere criteria naar voren geschoven dan de een gezellige etnisch gekleurde clubsfeer. In de Haagse club Lens die al verschillende keren is geconfronteerd met vlucht van leden denkt men over zo'n verandering. De voorzitter lijkt de kwaliteit van de sportclub te willen verhogen door aandacht voor betere faciliteiten en sportieve prestaties. Maar ook in een club als Roodenburg waar men 'het sociale' zeer belangrijk vindt beseft men dat men in de concurrentieslag met andere clubs niet om kwaliteitsverbetering heen kan. Diverser wordende algemene clubs in grotere steden lijken meer dan etnische clubs het aanbod van aansprekende sportieve prestaties zwaar te laten wegen.

Opbouw van sociaal kapitaal in de arena

We spraken van 'bonding' sociaal kapitaal wanneer het sociale verbanden betreft tussen mensen met dezelfde culturele achtergrond; van 'bridging' sociaal kapitaal wanneer het mensen met verschillende achtergronden betreft, bijvoorbeeld qua etniciteit; en van 'linking' sociaal kapitaal wanneer verbanden bestaan met instanties en overheden.

Veel van de vroegere - en nog steeds bestaande - Nederlandse clubs en de huidige etnische clubs zijn van belang voor de opbouw van 'bonding' sociaal kapitaal. Etnische clubs vormen naast een omgeving om te sporten een hechte gemeenschap waarbin-

nen contacten bestaan en onderlinge steun wordt geboden. De aanwezigheid van deze clubs zou op die manier nieuwkomers die dreigen geïsoleerd te worden sociaal kapitaal kunnen aanreiken. Een bij een etnische club betrokkene zegt dat ze eigenlijk niet verder willen gaan en niet zozeer bij willen dragen aan de integratie 'omdat mensen daar door de week al mee bezig zijn'.

We vroegen ons af of meer bridging sociaal kapitaal wordt opgebouwd binnen algemene of binnen etnische sportclubs. In principe kunnen binnen diversificerende algemene clubs contacten over etnische grenzen heen worden gelegd. In de praktijk blijkt dit ten dele te gebeuren. Eerder onderzoek heeft laten zien dat 'mengen' niet vanzelf, en soms bijna niet, lukt. Contacten zouden niet diep gaan zodat de betrokkenheid over etnische grenzen beperkt is. Aan de andere kant zijn 'weak ties' wel van belang in verband met overleven in een moderne samenleving. De opbouw van sociaal kapitaal over etnische grenzen lukt mogelijk het best in gevallen van allochtonen die al betrekkelijk dicht staan bij de Nederlandse cultuur, dus in gevallen waarbij er niet zoveel meer te overbruggen valt.

Een strategie van sommige verenigingen is om tot vermenging binnen teams over te gaan. Een allochtone informant vindt dat dit, uit oogpunt van kennismaking met culturele diversiteit, in ieder geval bij de jeugd zou moeten gebeuren. Vermenging bij ouderen lijkt overigens minder problemen op te leveren wanneer het om allochtonen gaat die dicht bij de autochtone Nederlanders staan. Volgens een informant van korfbalvereniging Blauw-Wit zijn Surinamers niet meer te beschouwen als allochtonen en zijn ze volledig opgegaan in de club, ook als vrijwilliger. Onzeker is of vermenging als bewuste strategie kan worden gebruikt om verbroedering in de sport te bevorderen wanneer de afstanden erg groot zijn. Versmelting lijkt soms eerder het gevolg van geslaagde integratie dan dat het als middel kan worden aangewend om daartoe te komen.

Ook binnen of vanuit etnische clubs wordt bridging sociaal kapitaal opgebouwd. Binnen de Surinaamse club Kismet wordt onderlinge steun gegeven in verband met knelpunten in de integratie. Dit lijkt tevens een voorwaarde te zijn voor de opbouw van bridging en linking sociaal kapitaal. Het vrijwillig kader van etnische clubs heeft meer dan de gewone leden contacten met de buitenwereld, waaronder overheden en instanties. Zeker hier is

sprake van de opbouw van linking sociaal kapitaal. Etnische clubs worden de laatste tijd cultureel diverser, en dat betekent ongetwijfeld ook daar een impuls voor de opbouw van bridging sociaal kapitaal.

Het leggen van contacten met de overheid vanuit etnische clubs wordt soms gehinderd door gebrek aan persoonlijke competenties, maar ook doordat in het verleden nog weinig linking sociaal kapitaal is opgebouwd. Hiermee valt te verklaren waarom een club met overwegend Turkse voetballers een autochtone secretaris in het bestuur heeft (BMT). De vermeende achterstelling van deze club bij de algemene club Lens wordt mede toegeschreven aan het feit dat men minder steun van de gemeente heeft gekregen dan men had gewild. Men meent dat algemene clubs beter kunnen lobbyen.

Bedreigingen en kansen; goede praktijken

Andere onderzoeksvragen waren: welke bedreigingen en kansen in de omgang met etnische en culturele diversiteit zijn te bespeuren bij de georganiseerde sport, zowel binnen algemene als etnische clubs? Welke goede praktijken rond de omgang met etnische en culturele diversiteit of ideeën daarover zijn aanwezig? We willen beide vragen met elkaar in verband brengen door goede praktijken te zien als manieren om kansen te benutten.

Visie- en strategieontwikkeling zijn thema's die eigenlijk binnen alle sportorganisaties in de huidige veranderlijke samenleving aandacht zouden moeten krijgen. Voor clubs die de omgeving etnisch en cultureel diverser zien liggen hier kansen. Een bedreiging is dat men op de oude voet, voortbouwend op tradities en gewoonten doorgaat. In sommige gevallen loopt de weg die men in het verleden bewandelde dood en wordt men letterlijk gedwongen om zich over visieontwikkeling op multiculturaliteit te bezinnen. In het strategisch proces kiest een club voor een identiteit en vervolgstategieën op basis van enerzijds kansen en bedreigingen in de omgeving en anderzijds de eigen voorkeuren, sterke en zwakke kanten. In het verslag zijn verschillende keuzemogelijkheden voor een sportclub genoemd. Men kan de voorkeur geven aan het behoud van identiteit en homogeniteit of juist kiezen voor een grotere heterogeniteit. Het behalen van sportieve prestaties of het creëren van een gezellige clubsfeer kan een

leidend principe zijn. Men kan een echte vrijwilligersclub willen zijn of willen professionaliseren. Vooral in het laatste geval kan worden gekozen voor een projectmatige aanpak. Op grond van de globale verenigingsvisie kunnen concrete beleidsstrategieën worden ontwikkeld. Het al dan niet toelaten van etnische teams zal bijvoorbeeld afhangen van de bredere organisatievisie. Een club zal ook zijn eigen kracht mee moeten laten wegen bij de keuze voor een ingrijpende vernieuwing. Externe instellingen blijken dat in ieder geval te doen voordat ze meewerken aan vernieuwing van een vereniging. Keuzen in sommige richtingen kunnen een langdurig zoekproces nodig maken, gepaard met verwerven van intern, maar ook extern, draagvlak.

Een bedreiging is dat in verschillende verenigingen nieuwkomers niet echt worden verwelkomd door een deel van de mensen die al lang lid zijn. Vrees voor verlies van gemeenschap of concurrentiegevoelens blijken serieuze obstakels te zijn voor het ontstaan van diversiteit. Dit thema zou terdege de aandacht moeten hebben in de visie- en strategieontwikkeling, waarbij ook draagvlak zal moeten worden gezocht bij de autochtone leden. Ook wordt een beleid ontwikkeld rond etniciteit en teamsamenstelling. Het bevorderen van integratie kan vooral een belasting vormen voor verenigingen die toch al zwak in hun schoenen staan, bijvoorbeeld waar het de kwantiteit, kwaliteit of motivatie van vrijwilligers betreft.

In goede strategieën en praktijken wapent men zich tegen bedreigingen en benut kansen. Een visie of strategie bepaalt niet zondermeer hoe goede praktijken eruit zullen zien. Goede praktijken zullen zowel bepaald moeten worden door de organisatiefilosofie als door rekening te houden met de habitus en strategieën van de autochtone en allochtone leden of potentiële leden. In het ideale geval wordt in de organisatievisie rekening gehouden met hoe mensen op diverse wijze in elkaar zitten. Dat kan betekenen dat organisatievisies die botsen met de sociale werkelijkheid bijgesteld moeten worden. Een organisatiefilosofie is in feite breder dan een visie. In een filosofie wordt zowel een analyse gemaakt van de aard van de werkelijkheid als van de richting die men op wil gaan. Deze zal in de regel tastenderwijs moeten worden ontwikkeld, waarbij geleerd wordt van fouten en veelbelovende wegen met extra energie worden bewandeld.

Participatiebevordering van allochtonen (in algemene clubs) is kansrijk wanneer wordt gewerkt aan toenadering op de verschillende

facetten van integratie, structureel, cultureel, sociaal-psychologisch, en qua sociaal kapitaal. Hierdoor trekt de organisatie op verschillende manieren allochtonen aan of wordt deze voor hen aantrekkelijker. Integratie op het structurele vlak betreft de rekrutering van nieuwe leden. Andere rekruteringsstrategieën dan gebruikelijk kunnen worden ontwikkeld. De habitus om in eigen kring te zoeken zal moeten worden aangepast wanneer men diversiteit wil bevorderen. Vooral toenadering tot sleutelfiguren, migrantenorganisaties, scholen, asielzoekerscentra kan nuttig zijn. In bepaalde gevallen waren de strategieën zo succesvol dat allochtonen in de meerderheid kwamen, zeker bij de jeugd, wat soms weer tot vertrek van autochtone leden heeft geleid. In sommige verenigingen worden bijvoorbeeld streefaantallen voor autochtone en allochtone leden vastgesteld. Participatie in bestuur en bij kaderleden is verder onontbeerlijk. De kansen voor integratie op andere facetten worden hieronder aangeduid.

De aanwezigheid van etnische en culturele diversiteit kan door sommigen als een zekere bedreiging worden gezien, maar kan wellicht ook een aantrekkingskracht hebben voor anderen. Wanneer sportieve prestaties meer centraal worden gesteld wordt te veel aandacht voor etnische en culturele diversiteit soms als knelpunt voor functionele samenwerking en samenhang gezien.

Integratiebevordering binnen de vereniging is een vervolg op toegenomen participatie van allochtone leden. Daarbij is vooral het culturele en sociaal-psychologische facet van integratie in het geding. Verschillende strategieën zijn ontwikkeld en mogelijk kansrijk om de inpassing van allochtonen en het samenspel met autochtonen te bevorderen. Behulpzaam blijken bijvoorbeeld: goed observeren van de wensen en mogelijkheden van allochtonen en daarop inspelen; in kaart brengen van knelpunten in de interactie tussen groepen; het houden van exitgesprekken en daaruit de consequenties trekken; het overnemen van nuttige elementen van de cultuur van nieuwkomers, zoals steun van de 'oudere broer'; werken met 'buddy's, actieve verenigingsleden die nieuwkomers wegwijs maken; verhogen van de aantrekkelijkheid van de club, bijvoorbeeld door betere prestaties of accommodatie.

Verschillende algemene clubs zijn bezig zich open te stellen voor een grotere culturele diversiteit. Dat blijkt niet vanzelf te gaan.

Van oorsprong hoort een zekere mono-clubcultuur immers bij georganiseerde sport waarbij een strijd tussen 'wij en zij' wordt gevoerd. Een opgave waar clubs en allochtone of autochtone sporters voor staan is om het 'wij versus zij' gevoelens op beheerste manier te beleven. Bovendien zouden die gevoelens in een post-etnische samenleving niet meer gebaseerd hoeven te zijn op etniciteiten met betrekking tot landen van herkomst. Nieuwe loyaliteiten (bijvoorbeeld ten aanzien van gemeenten) kunnen heel goed een rol gaan spelen.

Een innovatieve praktijk van het Utrechtse VVOO is om de organisatie en de omgang van de leden met elkaar goed te monitoren, in de gaten te houden. Bestuurs- en kaderleden worden geacht hun ogen en oren goed open te zetten. Daarnaast worden enquêtes gehouden.

Disciplineren en het ontwerpen van regels bieden kansen in verband met de leefbaarheid of het voortbestaan van veel stadsclubs. Verschillende algemene en etnische clubs hebben veel werk gemaakt van het opzetten van een huishoudelijk reglement en het bewaken daarvan. Regels in verband met het bestrijden van discriminatie zijn nogal eens aanwezig en helpen de omgang tussen leden met verschillende achtergronden te faciliteren. Naast disciplinaire maatregelen zoals royement worden ook pedagogisch-didactische benaderingen gehanteerd. Rolmodellen zijn wellicht effectiever dan disciplinaire maatregelen.

In Roodenburg zijn de huisregels ontworpen in overleg met de leden, waarbij overigens allochtonen minder goed waren vertegenwoordigd. VVOO deelt het reglement uit aan mensen die lid willen worden en vraagt instemming daarmee. In dat reglement wordt ook gewag gemaakt van de verplichting van ouders om een bijdrage te leveren aan vervoer naar uitwedstrijden.

Bevordering van vrijwilligerswerk krijgt in verschillende verenigingen, ook met steun van gespecialiseerde instellingen, extra aandacht. Deze projecten zijn opgezet nadat verschillende pogingen om allochtone ouders te betrekken en vrijwilligers te rekruteren waren mislukt. Ze blijken wel degelijk kansen voor integratie binnen de vereniging te bieden. Veel verenigingen kampen meer in het algemeen al met een verminderde gretigheid van leden om zich vrijwillig in te zetten, maar komen nu in grote nood. Zo worden wedstrijden afgelast vanwege tekort aan vrijwilligers om

naar uitwedstrijden te rijden. Verschillende strategieën zijn met enig succes beproefd, bijvoorbeeld:

- ◆ het meer betrekken van allochtonen bij de vereniging door de aantrekkelijkheid voor hen te vergroten:
 - allochtonen zouden met name in het bestuur vertegenwoordigd moeten zijn;
 - groepen allochtonen, ook als team, opnemen; het houden van kennismakings, en voorlichtingsbijeenkomsten; oudere jeugdleden inschakelen als trainer van de jeugd;
 - ouders laten merken dat een wedstrijd niet doorging vanwege hun ontbrekende inzet;
 - goed observeren welke talenten allochtone leden of ouders hebben en hen vragen;
 - contacten leggen met ouders door huisbezoek of 'tienminuten-gesprekken';
 - baten van vrijwilligerswerk bieden of daarop wijzen;
 - trainen van allochtone aspirant-vrijwilligers; werken met functies, zoals assistent trainer, waarbij allochtone leden wat meer tijd krijgen om de vrijwilligersvaardigheden onder de knie te krijgen;
 - het ontwikkelen van vrijwilligersbeleid; aanpassing van het huishoudelijk reglement en bij aanmelding van leden vrijwillige inzet eisen; aanstellen van een kadercoördinator;
 - aanstellen van speciaal geworven vrijwilligers van buiten; projectmatig samenwerken met een gespecialiseerde instelling als het Multicultureel Centrum voor Participatiebevordering.

Ook etnische clubs hebben strategieën ontwikkeld om sportende leden te activeren tot vrijwillige inzet. In tegenstelling tot wat vaak verondersteld wordt is vrijwillige inzet door allochtonen in eigen kring lang niet altijd vanzelfsprekend. Er zijn meestal speciale inspanningen voor nodig. In Turksport geeft men aan dat activering van de eerste generatie Turkse ouders die zich het liefst ophoudt in koffiehuisen moeilijk lukt, maar dat men daar bij de latere generaties beter in slaagt. Ook binnen BMT wordt terdege voorlichting gegeven aan leden en ouders om hen bewust te maken van de noodzaak van vrijwillige inzet. Daarnaast worden specifieke activeringsstrategieën aangewend. Zo worden nogal eens jongeren uit de hogere teams gevraagd om mee te helpen bij de training van de jongetjes.

Samenwerkingspartners bieden verenigingen die voor een projectmatige aanpak of andere vernieuwing kiezen kansen om verder te komen. Gebruik kan worden gemaakt van subsidieregelingen als die voor de breedtesport. Verschillende samenwerkingspartners kunnen in aanmerking komen. Een sportvereniging kan bijvoorbeeld kiezen voor inbedding in lokale of bovenlokale welzijns-, veiligheids- of zorgprojecten. In dat kader kan worden samengewerkt met welzijnsinstellingen, scholen, gemeente, jeugdzorg of politie, bijvoorbeeld in het kader van programma's als de Brede School. Verenigingen kunnen, bijvoorbeeld rond visie- en strategieontwikkeling, ook baat hebben bij (verenigings-)ondersteuning van buitenaf door instellingen of personen. Die ondersteuning lijkt niet altijd voldoende voorhanden. In het geval van multiculturaliteit zijn migrantenorganisaties mogelijke samenwerkingspartners, bijvoorbeeld waar het om het rekruteren van leden en kader gaat, maar ook in verband met het ontwikkelen van een visie of strategie. Ook kan samenwerking worden gezocht met asielzoekerscentra, inburgeringbureaus of opleidingsinstellingen. Sportverenigingen kunnen in al deze gevallen een meer instrumentele functie krijgen en van belang worden in verband met thema's als huiswerkbegeleiding of inburgering. Tot slot kunnen fondsen financiële ondersteuning bieden bij pogingen tot vernieuwing binnen en rond de sport.

Aanbevelingen voor Fonds 1818

Zowel binnen algemene als etnische sportverenigingen zijn interessante strategieën gericht op integratie binnen de sportwereld te bespeuren. Zoals uit de conclusies blijkt biedt ieder van de typen organisaties eigen kwaliteiten en kansen. Maar sommige kwaliteiten, bijvoorbeeld het ontstaan van competenties voor de etnisch en cultureel diverser wordende samenleving, kunnen in beide typen worden ontwikkeld. Ieder type organisatie heeft zijn eigen sterke en zwakke kanten, en zal vooral voor een bepaalde groep nieuwkomers en in een bepaalde fase aantrekkelijk zijn, zowel in verband met integratie in als integratie door de sport. Binnen ieder type organisatie zijn ook minder en meer geslaagde sportverenigingen te vinden.

Fonds 1818 zou zich in zijn donatiebeleid dan ook niet moeten beperken tot een type, maar vooral uit moeten gaan van de kwaliteit van een vereniging binnen zijn soort. Het is zinvol om

veelbelovende initiatieven te volgen en te helpen hun weg te vervolgen. Daarbij zou Fonds 1818 wel degelijk steun kunnen bieden. Zoals het onderzoek laat zien is het aantal knelpunten nog steeds groot. Donatiebeleid zou vooral gericht kunnen zijn op de aanpak van knelpunten in de emancipatie en integratie. In dat licht zijn verschillende thema's in dit onderzoeksverslag besproken. Het mengen gaat binnen algemene clubs lang niet steeds van harte. Er ontstaan groepen die weerstand bieden. Steeds dreigt een witte of zwarte vlucht. Strategieën om met elkaar om te gaan zijn zwak ontwikkeld. Binnen gemengde clubs lukt het allochtonen niet om een positie binnen de leiding of het bestuur te krijgen. Het lukt nog steeds moeilijk om ouders bij clubs van hun kinderen te betrekken. Etnische clubs missen cultureel kapitaal om hun organisatie op niveau te brengen. Veel autochtonen hebben een (te) negatief beeld van allochtonen in groepsverband en zien zeker niet de noodzaak van emancipatie in eigen kring in. Pionierswerk op deze terreinen verdient daarom nog volop steun. Het verdient aanbeveling om in wezen sterke verenigingen die het aandurven veel energie in een vernieuwingsproject te steken, maar die het aan bepaalde ondersteuning ontbreekt, te faciliteren. Het verdient aanbeveling om verenigingen die pionierswerk verrichten te blijven volgen om op gezette tijden ontwikkelingen wereldkundig te maken. Het is nuttig om de daar reeds aanwezige of te ontwikkelen know-how overdraagbaar te maken. In het verslag zijn werkwijzen beschreven die als goede praktijken of aanzetten daartoe kunnen worden gezien en waarvan men elders zou kunnen leren.

Literatuur

Blokland, T. (2003). Integratie, racistische repertoires en anti-racisme op buurtniveau. *Beleid en Maatschappij*, 30, 2.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: *Handbook of theory and research for the sociology of education*. J.G. Richardson (ed.) New York: Greenwood Press.

Bourdieu, P. (1989). *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Genneep.

Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge/Oxford: The Polity Press.

Breedveld, K. (2003). Sport en cohesie; De relatie tussen sportdeelname en sociaal kapitaal. In: K. Breedveld (red) *Rapportage sport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Castells, M. (1997). *The power of identity. The information age: economy, society and culture*. Volume II. Oxford: Blackwell.

Daal, H.J. van (2000). Vrijwilligerswerk en overheid, Een veelbelovende relatie? In: *Wie is mijn naaste?* Het sociaal debat 2. 's-Gravenhage: Elsevier bedrijfsinformatie.

Daal, H.J. van (2001). *Het middenveld als smeltkroes? Verschuivingen in deelname aan verenigingsleven en vrijwilligerswerk in multicultureel Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Daal, H.J. van (2002a). *Geef ze de ruimte. Een onderzoek naar zelforganisaties van allochtonen, gemeentelijk integratiebeleid en mogelijkheden voor donatiebeleid van Fonds 1818*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Daal, H.J. van (2002b). Integratie door gescheiden recreatie? In *Ontmoeting, ontspanning en ontplooiing Het sociaal debat 8*. s' Gravenhage: Elsevier Overheid.

Daal, H.J. van (2003). *Integratie in de civil society; Migrantenorganisaties en de Nederlandse samenleving*. In: *Agora*, 2003 (19), 5. Elias, N. 1969 (1939) *Het civilisatieproces; sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*. Utrecht en Antwerpen: Het spectrum.

Daal, H.J. van (2003). Naar een professionele ggz-aanpak van migrantenproblematiek. In: Plemper, E. (e.a.) *Passie voor professionaliteit*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Duyvendak, J.W., Krouwel, A., Kraaijkamp R. & Boonstra, N. (1998). *Integratie door sport? Een onderzoek naar gemengde en ongemengde sportbeoefening van allochtonen en autochtonen*. Rotterdam: Bestuursdienst Rotterdam.

Eisen, G. (1994). Introduction. In: Eisen, G., D.K. Wiggins. *Ethnicity and sport in North-American history and culture*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Elias, N. & Scotson, J. (1976). *De gevestigden en de buitenstaanders*. Utrecht: Het Spectrum.

Elias, N. & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement*. Oxford: Basil Blackwell.

Elling, A. (2002). *Ze zijn er (niet) voor gebouwd; In- en uitsluiting in de sport naar sekse en etniciteit*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

Engbersen, G. & Gabriëls, R. (1995). Voorbij segregatie en assimilatie. In: Engbersen, G., R. Gabriëls. *Sferen van integratie. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid*. Amsterdam: Boom.

Goudsblom, J. (1997). *Het regime van de tijd*. Amsterdam: Meulenhoff.

Goudsblom, J. (2001). *Stof waaruit honger ontstond. Over evolutie en sociale processen*. Amsterdam: Meulenhoff.

Gowricharn, R.S. (2001). *In- en uitsluiting in Nederland. Een overzicht van empirische bevindingen*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. In: *American journal of sociology*, 78 (1360-1380).

Hollinger, D.A. (1995). *Postethnic America; Beyond multiculturalism*. New York: Basic Books.

Hoogerwerf, A. (2002). *Wij en zij*. In: *Facta*, mei 2002.

Janssens, J. (1999). *Etnische tweedeling in de sport*. Arnhem: NOC*NSF publicaties

Jarvie, G. (1991). *Sport, racism and ethnicity*. London: Falmer Press.

Koopmans, R. & Statham, P. (2000). Migration and ethnic relations as a field of political contention. An opportunity structure approach. In: Koopmans en Statham (red) *Immigration and ethnic relations politics. Comparative European Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.

MacClancey, J. (1996). *Sport, identity and ethnicity*. Oxford: Oxford International Publishers.

Mijnheer, E. (2004). Het belang van het voetbalveld; Jongeren leren normen en waarden in bloeiend verenigingsleven. *Zorg en Welzijn*, 17 maart 2004.

Mosely, Ph.A. e.a. (ed.) (1997). *Sporting immigrants; Sport and ethnicity in Australia*. Crows Nest, New South Wales: Walla Walla Press.

Mout, G. (1986). *Maluku muda onderweg; Eigen cultuur en minderheidspositie bij een Molukse sportvereniging*. Hooglanderveen: Trepico.

- Nauta, L. (1995). Competente burgers. In: Engbersen, G., R. Gabriëls (1995). *Sferen van integratie*. Naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid. Amsterdam: Boom.
- Paulle, B. (2003). Visies op segregatie, desegregatie en het herdefiniëren van etniciteit op een 'zwarte' school in Amsterdam Zuidoost. *Tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij*, 30, 2.
- Penninx, R. (1988). *Minderheidsvorming en emancipatie*. Alpen aan de Rijn: Samsom.
- Pinker, S. (1997). *How the mind works*. New York: Norton.
- Pinker, S. (2002). *The blank slate; the modern denial of human nature*. London: Allen Lane.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone; The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- De Ruyter, A. (2000). *De multiculturele arena*. Oratie KUB.
- Simon, B. (2004). *Identity in modern society; A social psychological perspective*. Oxford: Blackwell.
- Stokvis, R. (1989). *De sportwereld; Een sociologische inleiding*. Alpen aan de Rijn: Samsom.
- Taylor, Ch. (1992). The politics of recognition. In: A. Gutmann (ed.) *Multiculturalism and 'the politics of recognition'*. Londen: Sage.
- Verkuyten, M. (1999). *Etnische identiteit; Theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Verkuyten, M. (2002). Etniciteit en de multiculturele samenleving: tussen overeenkomst en verschil. In: *De multiculturele uitdaging*. Het sociaal debat 7. 's-Gravenhage: Elsevier bedrijfsinformatie.
- Vermeulen, H. (2001). *Etnisch-culturele diversiteit als 'feit' en norm*. (oratie) Universiteit van Amsterdam.
- Werbner, P. (1996). 'Our blood is our green'; Cricket, identity and social empowerment among British Pakistanis. In: J. MacClancey, J. *Sport, identity and ethnicity*. Oxford: Oxford International Publishers.

Wilson, D.S. (2002). *Darwin's cathedral; evolution, religion and the nature of society*. Chicago and London: The university of Chicago press.

Woolcock, M. (2000). *Social capital in theory and practice: Where do we stand?* Paper prepared for the 21th annual conference on economic issues, April 7-9 Middlebury, Vermont.

Wuthnow, R. (1998). *Loose connections*. Cambridge: Harvard University Press.

Bijlage 1 Informanten

S. Albas
Algemeen coördinator (met andere leden van het algemeen bestuur en jeugdbestuur) Turksport, Antwerpen

N. Baba
Voorzitter Voetbalvereniging BMT, Den Haag

T. Bainathsah
Voorzitter Faja Lobi Utrecht

L. van Heuzen
Bestuurslid korfbalvereniging Blauw-Wit
Amsterdam

A. Jermoumi
Trainer en medewerker clubblad voetbalclub Roodenburg, Leiden

T.J. de Jongh
Secretaris voetbalvereniging VVOO, Utrecht

R. Kalka
Voorzitter voetbalvereniging Kismet, Utrecht

P.A. Keizer
secretaris BMT, Den Haag

S. van der Kroon
Districtmanager KNVB, district West II

Hr. De Lange
Bestuurslid voetbalclub DWS, Amsterdam

A. de la Mar
Directeur Koninklijke Nederlandse Cricket Bond

G. van der Meulen
Medewerker ondersteuning clubbesturen KNVB, District West I

de Munnik
Voetbalclub Zeeburgia, Amsterdam

T. Ozan
Penningmeester BMT, Den Haag

C. Peeters
Jeugdwelzijnswerk Oud Borgerhout, Borgerhout

Shams Raza
Vereniging Sportbelang Utrecht, Universiteit van Utrecht

P. Rietveld
Algemeen secretaris RVV Hillesluis, Rotterdam

Seali
Coördinator Multicultureel Centrum voor Participatie, Rotterdam

Mevr. A. van der Steen
Vrijwilliger voetbalclub Roodenburg Leiden

J. van der Steen
Trainer voetbalclub Roodenburg Leiden

R. Vergeer
Voorzitter voetbalvereniging Lens, Den Haag

P. Verweel
Voorzitter Vereniging Sportbelang Utrecht, Universiteit van Utrecht

Mevr. W. Westerhof
Medewerker voor allochtonen, vluchtelingen en asielzoekers
Nederlands instituut voor sport en bewegen

K. Zwemer
Consulent Sportraad Zuid-Holland

Secretaris voetbalclub DVO, 32, Vlaardingen

Bijlage 2 Integreren in de sportwereld; theoretisch kader

Ons theoretisch kader bouwt voort op verschillende sociaal-wetenschappelijke tradities. We kozen voor tradities waarin wordt getracht het samenleven van mensen te begrijpen vanuit hun onderlinge interdependentie en pogingen om de eigen invloed te behouden of te versterken. Allereerst proberen we (in 'De sociogenese van de sportwereld') het huidige sociale gedrag van mensen te begrijpen vanuit lange termijn biologische en sociaal-culturele ontwikkelingen. De biologische evolutie maakt bijvoorbeeld begrijpelijk dat onderlinge interdependentie van mensen zowel de aanleg voor coöperatief als voor antagonistisch gedrag heeft bevorderd. Dat resulteert vaak in een strijd van 'wij tegen zij'.

We volgen Elias die verschillende sociaal-culturele ontwikkelingen op de lange termijn probeert te begrijpen, ook die welke zich in de georganiseerde sportbeoefening voordoen. Dat betekent dat de huidige sportwereld en de daarbij passende habitus deels begrepen worden vanuit hun ontstaansgeschiedenis. Tevens wordt dan begrijpelijk waarom de sportwereld moeilijk toegankelijk is voor nieuwkomers.

We oriënteren ons vervolgens (in 'Strijd binnen en buiten de sportwereld') op Bourdieu die met zijn 'reflexieve' sociologie eveneens aandacht heeft voor de wisselwerking tussen 'hoe mensen aan elkaar en in elkaar zitten'. Hij richt zich minder dan Elias op de lange termijn, maar constateert eveneens dat verhoudingen tussen mensen en hun daarmee samenhangende habitus

niet van de ene dag op de andere veranderen. Structuren van macht en 'kapitaal' zijn in zijn benadering vrij duurzaam en stug. Zo valt te begrijpen waarom de inpassing van nieuwkomers binnen een samenleving in de regel moeizaam verloopt.

Waar het (in 'Facetten van integratie') gaat om de inpassing van nieuwkomers, of liever de wederzijdse aanpassing van nieuwkomers en gevestigden aan elkaar, zijn verschillende facetten van belang. Bij integreren gaat het allereerst om de aanwezigheid van feitelijke contacten tussen nieuwkomers en gevestigden, en verder om afstemming op het vlak van gewoonten en normen. Integreren heeft vervolgens ook een sociaal-psychologische kant: immigranten dienen zich in een moderne samenleving thuis te voelen en zo mogelijk een eigen identiteit te ontwikkelen. We werken onze conceptuele perspectieven nu nader uit.

De sociogenese van de sportwereld

De herkomst van wij tegen zij

Belangrijke sportwedstrijden waar 'wij' tegen 'zij' spelen roepen vaak heftige emoties op. Spelers zijn enthousiast en gespannen en zijn dienstbaar aan het gezamenlijk doel. De stemming van toeschouwers, vooral supporters, die zich met de club identificeren wordt in sterke mate bepaald door wat zich op het veld afspeelt, met name de successen of tegenslagen van het team. Gegeven de betrekkelijke universaliteit van dergelijke emoties bij 'wij versus zij' confrontaties lijken genetisch verankerde mentale structuren een rol te spelen (Pinker, 2001). Een cultuur kan tegenstellingen verscherpen, bijvoorbeeld wanneer de eer van de groep hoog in het vaandel staat, maar kan ook tolerantie bevorderen (Hoogerwerf, 2002).

Biologen (Wilson, 2002), evolutionaire psychologen (Pinker, 1997, 2001) en sociologen (Goudsblom, 1997, 2001) hebben beschreven hoe 'wij versus zij'-gevoelens en -culturen kunnen zijn ontstaan. Mensen zijn altijd afhankelijk geweest van anderen om te kunnen overleven. Eerst vooral omdat ze samen op grote dieren moesten jagen om in leven te blijven. Later, omdat ze gezamenlijk andere groepen mensen van het lijf moesten houden of overmeesteren. Er heeft hoogstwaarschijnlijk een biologische en culturele selectie

plaatsgevonden met als uitkomst het vermogen om een gemeenschap te vormen en vijanden te overheersen. Gemeenschappen die er met andere woorden in slaagden om een 'wij versus zij' gevoel te ontwikkelen, en hun leden zover kregen dat ze zich ondergeschikt maakten aan het geheel, hadden een grotere overlevingskans dan andere.

Toen samenlevingen zo'n 10.000 jaar geleden met de overgang naar een agrarisch bestaan groter en kwetsbaarder werden, werd het belangrijk om over een gezamenlijk gedachtegoed te beschikken dat met een zekere sacraliteit was omgeven en mensen inspireerde tot op collectieve overleving gericht gedrag. Dit betekende dat binnen groepen pro-sociaal, maar daarbuiten antagonistisch gedrag werd vertoond. Een gemeenschappelijke levensbeschouwing en de aanwezigheid van een priesterklasse was hierbij functioneel (Goudsblom, 1997, 2001; Wilson, 2002).

De huidige sportbeoefening, waarbij teams van verenigingen elkaar bestrijden, komt voort uit aloude tradities waarbij bijvoorbeeld mannen uit verschillende dorpen bij wijze van 'spel' tegen elkaar ten strijde trokken. Elias heeft het civilisatieproces beschreven waarbij een overgang plaatsvond van ruwe naar beheerste sportbeoefening. Met de civilisering van de sportbeoefening zijn echter niet de dieper liggende mentale en culturele structuren verdwenen waarbij, vooral bij teamsporten en bij wedstrijden tussen clubs en landen: een monocultuur en gemeenschappelijke identificaties horen erbij. Alleen al hierdoor staat sportbeoefening op gespannen voet met pogingen om etnische en culturele diversiteit te bevorderen.

Sport en civilisatie

In westerse samenlevingen is een wirwar van sportverenigingen en ondersteunende organisaties aanwezig. Om te begrijpen wat de inpassing van allochtonen binnen de sportwereld betekent is het nodig eerst na te gaan welke verhoudingen tussen mensen binnen de sportwereld bestaan en hoe die zo geworden zijn. De civilisatietheorie (ook wel bekend als 'figuratiesociologie'; Elias, 1969; Goudsblom, 1997) onderzoekt de ontwikkelingen in de interdependentie van mensen en hun gedrag als reactie daarop op de lange termijn. Een samenleving wordt dus niet gezien als een statisch systeem, maar als proces. De gedachtegang is dat hoe mensen *aan* elkaar zitten van invloed is op hoe ze *in* elkaar zitten,

ofwel hoe hun 'habitus' is. Externe dwang (bijvoorbeeld sociale controle) maakt vanuit dit perspectief vaak op den duur plaats voor interne dwang (een habitus waarbij normen worden verinnerlijkt en zelfbeheersing optreedt). Culturele selectie van goede praktijken bevordert dergelijke ontwikkelingen. Dat komt doordat groepen en mensen voordeel kunnen behalen (door bijvoorbeeld hun macht te vergroten) door handige culturele verworvenheden van anderen over te nemen. Onderwerp van onderzoek: vanuit dit perspectief is bijvoorbeeld onderzocht hoe gevestigden en nieuwkomers (Elias en Scotson, 1976) van elkaar afhankelijk zijn of worden en macht over elkaar proberen te houden of te krijgen.

Vanuit het civilisatieperspectief is onderzocht welke processen hebben geleid tot het ontstaan en de ontwikkeling van de sportwereld (Elias en Dunning, 1986; Stokvis, 1989). De westerse 'sportwereld' blijkt zich in de 19^e eeuw, vooral in een zich industrialiserend land als Engeland, te hebben ontwikkeld uit traditionele lokaal gewortelde sportieve volksvermaken. Een voorloper van het hedendaagse voetbal was het al zo'n 1000 jaar gespeelde 'hurling', dat lang geleden meer het karakter had van een vechtpartij dan van een sportwedstrijd. Spelers moesten proberen een op een veld tussen twee dorpen geplaatste bal te deponeren in het centrum van het dorp van de tegenstanders. Regels bestonden er nauwelijks. Gebruik werd gemaakt van stokken en ruiters, en het omverlopen van tegenstanders was een doodnormale zaak. Volgens de overleveringen vielen er tijdens dit 'spel' meestal vele ernstig gewonden.

Door de grootschalige productie tijdens de industrialisering in Engeland trad een 'civilisering' van het samenleven op. Mensen zijn in steden gaan wonen en werden afhankelijker van elkaar. Ze moesten om zich te handhaven meer rekening met heel andere mensen gaan houden en zich gedisciplineerder gaan gedragen. Het sportieve volksvermaak, dat vol zat met wreedheden tegen andere mensen en dieren, werd in dit proces geleidelijk omgevormd tot geciviliseerde sportbeoefening in verenigingsverband. Beheerste sportbeoefening in verenigingsverband kan volgens Elias en Dunning echter nog steeds als uitlaatklep fungeren voor agressiebehoeften en emoties die in de geciviliseerde samenleving steeds minder aan hun trekken komen.

Elias probeert te begrijpen waarom sportverenigingen juist in Engeland tot ontwikkeling zijn gekomen. Hij zag parallellen tussen de ontwikkeling van gereguleerde wedstrijd sport en het ontstaan van de politieke democratie. In beide gevallen dienden mensen elkaar meer dan voorheen op beheerste wijze te bestrijden. Vooral doordat de machtsverschillen tussen het Engelse hof en de maatschappelijke elite vrij klein was dienden partijen voor beheerste conflictoplossing zorg te dragen. De egalitaire verhoudingen in Engeland tijdens de industriële revolutie zouden zowel aan de ontwikkeling van een democratisch regime als beheerste en gereguleerde sportbeoefening hebben bijgedragen.

Dat de aristocraten in Engeland veelal als leiders voor de lokale bevolking fungeerden (en niet zoals in andere landen in afzondering leefden) hielp bij de ontwikkeling van sport in verenigingsverband. Sportverenigingen werden opgericht en geleid door aristocraten die ook voor sportontmoetingen tussen plaatsjes zorg droegen. Door de groei van het aantal ontmoetingen, eerst nationaal en later internationaal, werd steeds meer de noodzaak gevoeld de regels te standaardiseren. Veel van de tegenwoordig wereldwijd beoefende teamsporten zijn afkomstig uit Engeland (deels ook getransformeerd via de Verenigde Staten) en hebben zich van daaruit verspreid over andere westerse landen, Engelse koloniën en de rest van de wereld. Binnen een land als Nederland werd de georganiseerde sport weer het eerst binnen de hogere lagen van de bevolking beoefend. Verenigingen hadden in het begin een eigen aristocratische cultuur en er was sprake van ballotage. Op den duur kreeg men in brede lagen van de bevolking belangstelling voor sport, eerst met name voor voetbal en later ook voor tennis en hockey die lange tijd elitesporten waren gebleven. Verschillende factoren speelden mee in deze democratisering van de georganiseerde sport, bijvoorbeeld het feit dat de condities waaronder grote delen van de bevolking leefden in de twintigste eeuw aanmerkelijk verbeterden. Landelijke en lokale overheden gingen verder het nut van en het recht op sportbeoefening inzien en traden stimulerend op, bijvoorbeeld door accommodaties beschikbaar te stellen (Stokvis, 1989).

Vanuit dit civilisatieperspectief zijn sportverenigingen een vrij recente verworvenheid van een westers land als Nederland. Hier hebben zich met vallen en opstaan verenigingen ontwikkeld en is langzamerhand een 'verenigingshabitus' ontstaan met bijbehorende competenties en disciplinerende. In Nederland heeft zich een

ontwikkelingsproces voorgedaan waarbij georganiseerde sport geleidelijk aan een aangelegenheid voor brede lagen van de bevolking werd. De middenklassen waarbinnen sport werd beoefend werden omvangrijker en sportbeoefening en de bijbehorende habitus bereikten ook de arbeidersmilieus (Stokvis, 1989). We kunnen veronderstellen dat deze habitus niet aanwezig zal zijn bij recente nieuwkomers die nog nooit met een sportvereniging in aanraking zijn geweest.

Strijd binnen en buiten de sportwereld

Het conceptueel kader van de Franse socioloog Bourdieu ('reflexieve sociologie'; zie bijvoorbeeld 1986, 1989, Bourdieu en Wacquant, 1992) leek ons bruikbaar om de positieverwerving en positietoewijzing (termen zijn ontleend aan Penninx, 1988) van nieuwkomers in de sportwereld te onderzoeken. In dit perspectief betekent vestiging van nieuwkomers het zich moeten binnenvechten binnen maatschappelijke velden ('champs'). De sportwereld kan als een van die velden worden gezien. Binnen die velden handelen individuele en groepen actoren (liever 'agents'), werken ze samen of leveren strijd om een positie te veroveren en daarbinnen waardevolle zaken te veroveren. Nieuwkomers beschikken nog niet over veel vormen van kapitaal waarmee ze winst kunnen behalen. Ieder maatschappelijk veld heeft zo zijn eigen vormen van relevant kapitaal. Economisch kapitaal is in de meeste velden bruikbaar, en daarnaast is veelal het bezit van sociaal kapitaal nuttig (contacten die men kan benutten) of van cultureel kapitaal (informatie, culturele know-how, diploma's). Bourdieu (bijvoorbeeld 1986) wijst erop dat de machtsverhoudingen van generatie op generatie worden bestendigd doordat cultureel kapitaal dat nodig is om een belangrijke positie te bekleden (op een bepaalde wijze praten) op subtiele manieren via opvoeding en onderwijs wordt doorgegeven. Hiermee valt te begrijpen dat nieuwkomers moeilijk aan het vereiste cultureel kapitaal kunnen komen en worden buitengesloten.

De verschillende soorten kapitaal worden omgezet in symbolisch kapitaal wanneer het bezit ervan een zeker respect bij anderen oproept. Bepaalde vormen van kapitaal zijn met enige moeite in andere om te zetten. In de academische wereld tellen vormen van intellectueel cultureel kapitaal sterk mee, maar die zijn – zeker wanneer men over sociaal en symbolisch kapitaal beschikt –

gedeeltelijk te verzilveren en leveren dan economisch kapitaal op. Nieuwkomers beschikken vaak niet over de in bredere samenleving van belang zijnde vormen van economisch, sociaal of cultureel kapitaal, en kunnen trachten in de sportwereld te profiteren van hun 'sportief' kapitaal. Ook kunnen zij trachten via prestaties in de sportwereld symbolisch kapitaal in de bredere samenleving te verwerven.

De strategieën van actoren worden ten dele bepaald door een grondhouding, de habitus, die gevormd is door het opgroeien en de langdurige aanwezigheid binnen een veld. De habitus is de subjectieve tegenhanger van de objectieve mogelijkheden die een bepaalde positie in een veld bieden. Een habitus heeft sterk habituele trekken maar is tegelijk creatief. Mensen die langdurig in een veld hebben vertoefd voelen er zich met hun bijpassende habitus 'als een vis in het water'. Dat is uiteraard niet het geval met de habitus van nieuwkomers. Door langdurige vertrouwdheid met het veld wordt een gevoel voor adequate strategieën om met de uitdagingen om te gaan gevormd en die kan ook als vorm van cultureel kapitaal worden gezien. Bourdieu spreekt in verband met de habitus ook wel van een 'gevoel voor het spel' (sens du jeu).

Bourdieu vergelijkt het handelen in een veld nogal eens met het spelen van een spel of van een sportwedstrijd binnen een arena (vgl. De Ruijter, 2000, die van een 'multiculturele arena' spreekt). De sport- of spelanalogie is voor Bourdieu verhelderend omdat er ook in de maatschappelijk spelen steeds iets op het spel (en jeu) staat. Kansen op succes worden mede bepaald worden door wat men 'in huis' heeft (met name vormen van kapitaal) en door het 'gevoel voor het spel' (sens du jeu, habitus). In verschillende maatschappelijke velden hebben gevestigden een aantal voordelen ten opzichte van nieuwkomers, bijvoorbeeld doordat zij over meer cultureel kapitaal (een adequatere habitus) beschikken of de regels zodanig hebben opgesteld dat die in hun eigen voordeel uitwerken.

Het handelen binnen maatschappelijke velden verschilt echter ook in belangrijke opzichten van het spelen van een spel met vaste regels. Dat handelen lijkt weer wel op de wijze waarop mensen in de loop van de geschiedenis de spelen en sporten en daarbij horende regels zelf hebben veranderd (vgl. Elias en Dunning, 1986). Actoren die in een bevoorrechte positie verkeren

zullen geneigd zijn om de regels van het veld, en wat als relevante vormen van kapitaal geldt, te handhaven. Minder kansrijken, bijvoorbeeld nieuwkomers die niet beschikken over een adequate habitus en cultureel kapitaal, zullen zich willen versterken maar ook trachten de condities binnen de velden te veranderen. De aanwezigheid van regels in maatschappelijke velden die de mogelijkheden en belemmeringen voor betrokkenheid van nieuwkomers conditioneren wordt wel aangeduid als politieke gelegenheidsstructuur (vgl. Koopmans en Statham, 2000). Van belang is dat nieuwkomers in het proces van vestiging strategieën rond positieverwerving ontwikkelen die al dan niet in harmonie kunnen zijn met strategieën van gevestigden gericht op positietoewijzing (vgl. Penninx, 1988). Wanneer nieuwkomers en gevestigden elkaar als concurrenten zien zullen ze geneigd zijn elkaar tegen te werken, maar ze kunnen ook coalitievorming en samenwerking nastreven.

Facetten van integratie

Geïntegreerd raken binnen een maatschappelijk veld heeft verschillende facetten. Wij maken onderscheid tussen een structureel, cultureel en sociaal-psychologisch facet (vgl. Elling, 2002). Met het structurele facet doelen we op de feitelijke participatie en samenwerking binnen een veld alsmede op deelname aan de macht daarbinnen. Interacties waarbij de habitus, waarden, normen en culturele normbeelden (vgl. Gowricharn, 2001) in het geding zijn, zien wij als relevant voor het culturele facet van integratie. Bij het sociaal-psychologische facet denken we aan gevoelens en identificatieprocessen van nieuwkomers in een veld (Simon, 2004; Verkuyten, 1999). Ten aanzien van ieder van die facetten kunnen nieuwkomers en gevestigden toenadering tot elkaar zoeken of afstand nemen. De aanwezigheid van sociaal kapitaal, op individueel en collectief niveau, betekent volgens ons een zekere integratie van de drie bovengenoemde facetten en kan eventueel als vierde facet worden onderscheiden.

Structureel facet

Structureel integreren binnen een veld of de samenleving betekent daadwerkelijk participeren en ook macht en invloed hebben. In verband met de noodzaak tot samenwerking in een maat-

schappelijk veld kan ook gesproken worden van 'functioneel integreren' (Engbersen en Gabriëls, 1995).

Zowel nieuwkomers ('positieverwerving') als gevestigden ('positietoewijzing') zullen strategieën hanteren gericht op het integreren (of het belemmeren daarvan). Van belang is verder of nieuwkomers over voor het veld relevant kapitaal beschikken of dit verwerven, waarmee ze hun positie in het veld kunnen versterken. Verschillende jonge migranten beschikken over 'sportief kapitaal' waardoor ze soms terechtkomen in prestigieuze sportclubs. Hun samengaan met autochtonen wordt dan bevorderd door een win-winsituatie. Bevolkingsgroepen kunnen symbolisch kapitaal verwerven doordat prominente leden van hun gemeenschap prestige hebben verworven, waardoor structurele integratie wordt bevorderd (Mosely e.a., 1997). De Gelegenheidsstructuur (Koopmans en Statham, 2000), het maatschappelijk klimaat of de opstelling van autochtonen bepalen mede de toegankelijkheid van een veld. Gevestigden kunnen nieuwkomers bijvoorbeeld als concurrenten zien en hen willen tegenhouden.

In een pluriforme samenleving kunnen groepen nieuwkomers eigen niches vormen die in verbinding staan met de omgeving en het andere nieuwkomers gemakkelijker maken om via een omweg te integreren (Van Daal, 2003). De Amerikaanse sportwereld stelde, meer dan andere maatschappelijke velden, nieuwkomers in staat om symbolisch kapitaal op te bouwen en respect te verkrijgen. Omdat nieuwkomers soms moesten opboksen tegen discriminatie dienden etnische clubs wel als 'parallele instituties' (Eisen, 1994). Maar ze boden meer: de Molukse club Maluku Muda heeft in de jaren vijftig een emancipatorische functie gehad en de Molukse minderheid door sportieve prestaties binnen de regio aan symbolisch kapitaal geholpen. Daardoor slaagde de betreffende gemeenschap erin een niche in de toenmalige Nederlandse samenleving te verwerven (Mout, 1986). Overigens hebben naties als Cuba en de Sovjet-Unie bewust getracht door het behalen van sportieve successen op een kostenefficiënte wijze wereldwijd symbolisch kapitaal op te bouwen. Verder bood deelname aan internationale sportwedstrijden landen die onder Sovjet-invloed stonden, zoals Tsjecho-Slowakije en Hongarije, een middel om nog een zeker zelfrespect te behouden. Tenslotte heeft voetbalclub Athletic Bilbao de Baskische bevolkingsgroep binnen Spanje geholpen aan zowel empowerment als symbolisch kapitaal (Clancey, 1996).

Het culturele facet van integratie

Geïntegreerd raken heeft ook een cultureel facet. Het gaat hier om het overbruggen of begrijpen van verschillen in waarden, normen en visies. Integratie op het culturele vlak hoeft niet te betekenen dat men elkaars cultuur overneemt. Begrip 'tussen culturen' is functioneel in verband met het vermogen om samen te werken, ook binnen andere maatschappelijke velden.

Betrokken raken bij een veld is verder doorgaans pas goed mogelijk wanneer men over een relevant cultureel kapitaal beschikt, bijvoorbeeld verkregen door ervaring, opvoeding, opleiding of training. Een zekere overeenstemming met betrekking tot omgangsvormen en -normen is ook functioneel. Nieuwkomers beschikken niet altijd over de vereiste habitus waarmee ze zich in een veld kunnen redden en een zekere acculturatie kan hen daarbij helpen. Door te participeren in een - toegankelijk - veld kan men zich verder relevant cultureel kapitaal eigen maken. Door lid te worden van een vereniging kunnen communicatieve competenties worden ontwikkeld.

Om te kunnen overleven in een moderne door etnische en culturele diversiteit gekenmerkte samenleving is een zekere zelfcontrole nodig. We hebben gezien dat zelfbeheersing binnen de gereguleerde sport een relatief recente 'uitvinding' binnen het civilisatieproces is. De aanwezigheid van normen, socialisatieculturen en structuren en vormen van sociale controle die aanzetten tot zelfcontrole zijn daarom van belang voor culturele (ook wel genoemd normatieve) integratie. Etnische niches kunnen waar het om culturele integratie gaat fungeren als overgangsinstituten die inpassing van nieuwkomers faciliteren. Vanuit dit perspectief valt te verklaren welke baat Vietnamese immigranten in verloederde wijken van New Orleans hebben gehad bij de aanwezigheid van een reeds bestaande hechte etnische gemeenschap met sterke sociale controle. Stabiele sociale relaties maakten het hen mogelijk of dwongen hen om zich teweer te stellen tegen negatieve sociale druk vanuit de bredere omgeving (Paulle, 2003).

Sociaal-psychologische dimensie

Geïntegreerd raken heeft nog een derde, sociaal psychologisch facet. Engbersen en Gabriëls (1995) doelen met hun 'expressieve' dimensie van sociale integratie onder meer op het feit dat mensen

zich thuis willen voelen, zichzelf kunnen zijn, een identiteit kunnen ontwikkelen en zelfrespect kunnen opbouwen. Een medewerker van de Haagse Stedelijke Adviesraad Multiculturele Stad verwoorde het in een eerder onderzoek zo: "Immigreren is een ingrijpende ervaring. Als je emigreert neem je afstand van je land. In een ideale samenleving voelen nieuwkomers zich snel thuis. Ze moeten niet het idee hebben dat ze in een vreemd land leven. Ze moeten hier Hagenaar kunnen worden, hun kansen kunnen pakken, en ook het gevoel hebben dat ze een bijdrage hebben te leveren aan de samenleving." (Van Daal, 2002).

Nieuwkomers die zoeken naar een eigen identiteit kunnen steun van 'lotgenoten' goed gebruiken (Van Daal, 2002, 2003; Simon, 2004), en wellicht daarom zijn etnische sportclubs voor hen aantrekkelijk. Nieuwkomers zullen echter gebaat zijn met een identiteit waarin niet uitsluitend het etnische element aanwezig is. Hen zal ook de mogelijkheid moeten worden geboden om een 'post-etnische' identiteit te ontwikkelen (Hollinger, 1995). Verkuyten (1999) spreekt van segregatie wanneer nieuwkomers zich uitsluitend identificeren met de eigen groep en van assimilatie wanneer ze zich uitsluitend op de autochtonen richten. Wanneer een referentiegroep ontbreekt ontstaat marginalisatie. Volgens Verkuyten is er pas sprake van integratie wanneer ze zich bij hun identificatiestrategieën zowel op de eigen groep als op de autochtone bewoners richten. We kunnen concluderen dat wanneer op basis van etniciteit samen optrekken al schadelijk is voor de integratie, dat vooral het geval zal zijn wanneer er niet of nauwelijks oriëntatie op de Nederlandse omgeving bestaat.

Sociaal kapitaal

We zouden de mate waarin individuele en groepen nieuwkomers beschikken over vormen van 'sociaal kapitaal' (Bourdieu, 1986) kunnen rekenen onder het structurele facet van integratie. In feite gaat het echter bij sociaal kapitaal niet alleen om het structurele facet, de aanwezigheid van netwerken, maar ook om het bestaan van gemeenschappelijke normen (culturele facet) en vertrouwen (affectief of sociaal-psychologisch facet). In sociaal kapitaal komen dus in feite de drie facetten van integreren samen. Verder levert de aanwezigheid sociaal kapitaal niet alleen individuele profijt, maar - zoals Putnam, 2000, heeft laten zien - ook organisaties of samenlevingen collectieve baten op.

We maken onderscheid tussen soorten sociaal kapitaal op basis van de sociale afstand van actoren die op elkaar betrokken zijn (vgl. Putnam, 2000; Woolcock, 2000). We spreken van 'bonding' sociaal kapitaal wanneer het sociale verbindingen betreft tussen mensen met dezelfde culturele achtergrond; van 'bridging' sociaal kapitaal wanneer de mensen met verschillende achtergronden betreffen, bijvoorbeeld qua etniciteit; en van 'linking' sociaal kapitaal wanneer verbindingen bestaan met instanties en overheden. Bonding sociaal kapitaal kan een functie hebben voor de identiteitsvorming (zie onder het sociaal psychologisch facet van integratie), maar pas bridging en linking sociaal kapitaal helpen verder volwaardig te integreren. Granovetter (1973) wees er in 'The strength of weak ties' al eerder op dat het hebben van contacten buiten de eigen kring van nut kan zijn om bijvoorbeeld een baan te krijgen.

Men kan zich de vraag stellen of deelname aan de georganiseerde sport bijdraagt aan de opbouw van niet alleen bonding, maar ook van bridging en linking sociaal kapitaal: wordt meer bridging sociaal kapitaal vooral opgebouwd binnen algemene of etnische sportclubs? Uit recent survey-onderzoek naar het verband tussen participatie in sportverenigingen en sociaal kapitaal (Breedveld, 2003) blijkt dat het weliswaar nog te vroeg voor een juichstemming is, maar dat wel positieve samenhangen aanwezig zijn.

Bijlage 3 Kansen en bedreigingen voor algemene en etnische clubs

In het schema wordt een schetsmatig overzicht geboden van kansen en bedreigingen die aanwezig zijn ten aanzien van respectievelijk algemene en etnische sportclubs. Uit dit overzicht blijkt nog eens dat het niet zinvol is om zich af te vragen welk type club het beste is. Ieder type heeft zijn eigen mogelijkheden, maar ook risico's.

Schema: Kansen en bedreigingen voor etnische en algemene sportorganisaties

	Kansen	Bedreigingen
Etnische organisaties	Homogeniteit voor wie er van houdt (a1)	Onervarenheid mbt runnen sportvereniging (b1)
	Emancipatiemogelijkheden in eigen kring (a2)	Bonding zonder bridging; risico segregatie (b2)
	Veel ruimte voor etnisch leiderschap (a3)	Geeft argwaan vanuit de samenleving en andere clubs (b3)
	Betrokkenheid groot door homogeniteit (a4)	Te klein om in deze tijd te overleven (b4)
	Past binnen pluralistisch maatschappijmodel (a5)	Escalatie etnische concurrentie; etnisering tegenstellingen (b5)
	Ruimte voor relaxte vrijetijdsbesteding in drukke samenleving (a6)	Te klein om hoog prestatieniveau te bereiken (b6)
	Ruimte voor ontmoeting met eigen etnische groep (a7)	Gebrek interculturele leermogelijkheden jeugd (b7)
	Potentieel meer op gezelligheid gericht (a8)	Te eng voor allochtonen die zich door de eigen groep bekneld voelen (b8)
	Meer dan alleen sportclub, ook gezelligheidsclub (a9)	
Algemene organisaties	Diversiteit voor wie er van houdt (c1)	Ontoegankelijk klimaat voor sommige allochtonen door Nederlandse cultuur (d1)
	Ruimte voor ontmoeting en verbroedering (c2)	Weerstanden versterken ontoegankelijkheid (d2)
	Acculturatiemogelijkheden migranten (c3)	Verlies van eigen Nederlandse (arbeiders) clubcultuur (d3)
	Potentieel prestatiegerichter (c4)	Moeilijk een gemeenschappelijke cultuur te creëren (d4)
	Past binnen model post-etnische samenleving (c5)	Ontbreken van homogene cultuur vermindert clubbinding en animo vrijwilligerswerk (d5)
	Tradities en competenties rond sportorganisatie ruim voorhanden (c6)	Onduidelijk is of contact tot verbroedering leidt (d6)
	Werkplaats voor de multiculturele samenleving (c7)	Nog geen goede voorbeelden voorhanden, daarom veel inspanningen nodig, waarvoor inzet soms ontbreekt (d7)
	Past binnen professionele aanpak van sportorganisaties waarbij vrijwillige inzet minder groot (c8)	Risico op clubjes binnen de club (d8)
Diversiteit helpt vooral jeugd	Succes is nog niet (nauwelijks) getoond (d9)	
	Minder stijngskansen allochtonen (d9)	

Bijlage 4

Samenvatting bijeenkomst klankbordgroep op 01/04/04 en op basis van commentaar aangebrachte wijzigingen in het rapport

Aanwezig:

mevr. W. Westerhof, Nederlands Instituut voor Sport en Bewe-
gen; J. Janssens, directeur Mulierinstituut; T. Bainathsah, voorzit-
ter voetbalvereniging Faja Lobi Utrecht; R. Kalka, voorzitter
voetbalvereniging Kesmet; G.A. van Rijk, voorzitter KNVB West
2; R. Keur, lid voetbalvereniging Roodenburg; H. Zweistra,
bestuurslid voetbalvereniging Roodenburg; A. Jermouni ex-
jeugdtrainer voetbalvereniging Roodenburg; H. J. van Daal,
onderzoeker Verwey-Jonker Instituut; P. Cornelissen, mede-
werker afdeling jeugdzaken Fonds 1818; R. van der Velden, mede-
werker afdeling zorg en welzijn Fonds 1818; mevr. L. Groothuijse,
notuliste.

Van der Velden geeft aan dat Fonds 1818 het Verwey-Jonker
Instituut opdracht heeft gegeven onderzoek te doen naar goede
praktijken rond multiculturaliteit en sportverenigingen. Doel was
om Fonds 1818 te informeren en aanbevelingen te doen. Het
rapport zou ook verspreid kunnen worden. Doel van deze bijeen-
komst van de klankbordgroep is om na te gaan of de conclusies
van het rapport overeenkomen met praktijkervaringen van
diverse mensen uit de sportwereld en welke aanbevelingen
kunnen worden gedaan. Onderzoeker van Daal licht ter inleiding
zijn rapport toe. Vervolgens worden verschillende thema's be-
handeld.

Vrijwilligerswerk

De bevinding dat rekrutering van vrijwilligers een van de hoofdproblemen in cultureel diverser wordende clubs is komt overeen met ervaringen van aanwezigen. Men ziet dat veel allochtone ouders kinderen niet naar uitwedstrijden willen rijden. Maar ingebracht wordt ook dat ze daartoe soms niet in staat zijn, bijvoorbeeld omdat ze geen auto hebben. Van Rijk merkt op dat het bij clubs ook schort aan de coördinatie van deze ouderparticipatie. Jermouni laat weten dat hij zich als jeugdtrainer niet met ouderparticipatie wil bezig houden. Janssen vindt wel dat de bereidheid tot inzet voor vrijwilligerswerk in het verleden te rooskleurig wordt geschetst. Het is volgens hem verder moeilijker geworden om geschikte vrijwilligers te vinden vanwege de hoge kwaliteitseisen die clubs zichzelf stellen (of wel moeten stellen vanwege de gecompliceerdere regelgeving en omgeving). Zijn idee om bij teamindeling rekening te houden met de aanwezigheid van auto's bij ouders vindt bij Keur geen gehoor. Keur vindt het verstandiger om teams, zoals nu gebeurt te blijven formeren rond vriendengroepen. Wel vindt hij dat strenger zou kunnen worden opgetreden naar niet participerende leden en ouders toe. Jermouni vindt dat naar mogelijkheden moet worden gezocht om broers of neven in te schakelen in verband met vervoer of ander vrijwilligerswerk.

Westerhof ziet goede praktijken in voetbalvereniging VVOO uit Utrecht, met veel allochtone jeugdleden en weinig vrijwilligers. De vereniging dreigde de jeugdafdeling op te heffen wanneer zich niet meer vrijwilligers zouden melden. Dit gebeurde wel toen de noodzakelijke taken werden opgedeeld in hapklare brokken, zoals shirtjes wassen, rijden naar uitwedstrijden of het draaien van een velddienst, waarvoor ouders konden intekenen. Van de negen jeugdelftallen draaien er volgens haar nu weer zeven goed.

Probleem om allochtone leden meer bij een algemene vereniging te betrekken is volgens Jermouni dat zij zich bij een algemene club als Roodenburg niet echt thuis voelen. Allochtone spelers lopen er na een wedstrijd bijna nooit de kantine binnen. Maar ook autochtoon bestuurslid Zweistra, wonend in een andere gemeente, zegt door de oude clubleden niet echt geaccepteerd te

worden en zich mede daardoor geen echte Roodenburger te voelen.

Kalka en Bainathsah, voorzitters van Surinaamse clubs, zeggen dat zij minder last hebben van vrijwilligerstekort, al moet men wel moeite doen om leden te activeren (bij Faja Lobi zeker ook de Marokkaanse jeugdleden). De betrokkenheid bij deze Surinaamse clubs is groot, ook doordat clubs zich moeite getroosten om mensen zich er thuis te laten voelen en doordat men meehelpt structureert en stimuleert.

De klankbordgroep adviseert te komen tot een gerichte aanpak om vrijwilligerswerk te bevorderen en allochtone ouders te benaderen, door goede voorlichting en het stellen en handhaving van duidelijke regels.

Clubvisie

Uit het rapport komt naar voren dat het veel clubs aan een visie ontbreekt over hoe men wil omgaan met het verschijnsel multiculturaliteit. Op de vragen van Van der Velden en Cornelissen welke clubcultuur men nastreeft komen verschillende antwoorden. Keur laat weten dat Roodenburg streeft naar vernieuwing, ook door de bestuurssamenstelling, maar dat men wel met een achterban te maken heeft die dat wat minder ambieert. Hij vindt dat strategiebepaling ook geconditioneerd wordt door vraagstukken van financiële haalbaarheid (bijvoorbeeld doordat men afhankelijk is van de baromzet).

Kesmet streeft, zo stelt Kalka, naar gezelligheid en kleinschaligheid. Daarbij hoort voor hem een voorzitter die meekookt en een biertje tapt. Bij deze visie past voor hem geen taak op het gebied van het organiseren van jeugdvoetbal. Hij en Bainathsah vinden dat hun clubs verder maatschappelijke taken zoals huiswerkbegeleiding hebben, waarvoor de overheid hen financieel zou kunnen faciliteren (bijv. door huurverlaging). Janssen vindt niet dat clubs die maatschappelijke taken zouden moeten ambiëren maar zich zouden moeten concentreren op hun kernmissie. Clubs zouden volgens hem wel actief een strategie moeten kiezen ten opzichte van de multiculturele samenleving.

Voor Bainathsah zijn voor een voorzitter daadkracht en netwerken bij de gemeente belangrijk, maar men zoekt die competenties

wel binnen de club en niet buiten. Zweistra constateert dat een naar professionaliteit strevende club een manager met een netwerk als voorzitter nodig heeft, terwijl een gezellige club meer gebaat is bij een voorzitter die kookt en tapt. Hij betreurt overigens dat etnische clubs de opleiding van de jeugd overlaten aan algemene clubs, terwijl ze zelf later de talentvolle jongeren daar weggopen. Bainathsah meent dat die in een nog later stadium wel weer bij die algemene clubs terugkomen, vooral wanneer ze het er in hun jeugd naar de zin hebben gehad. Westerhof merkt op dat etnische clubs vaak primair gezelligheid nastreven. Volgens haar zouden clubs meer in het algemeen buiten de eigen beken- denkring bestuursleden of vrijwilligers kunnen zoeken.

Hulpbehoefte

Van der Velden vraagt aan de klankbordgroep of sportclubs in verband met de uitdagingen waar ze voor staan hulp van buitenaf nodig hebben. Janssen vindt dat clubs die worden geconfronteerd met de uitdaging om te interculturaliseren onmacht vertonen en gebaat zijn met professionele hulp van buitenaf. Uiteindelijk zullen volgens hem de lidmaatschapskosten bij een professionelere manier van werken hoger worden, maar kosten zouden kunnen worden gedrukt door samenwerking te zoeken rond zaken als kantinebeheer. Jermouni zou graag willen dat een club als Roodenburg over een verenigingsmanager beschikte die allerlei praktische en organisatorische zaken voor de teams zou kunnen regelen, waardoor de vrijwillige trainers aan het eigenlijke werk met de spelers toekomen. Keur denkt vanwege teruglopende kwaliteit van vrijwilligers aan samenwerking met jeugd- en jongerenwerk of onderwijs. Van Rijk geeft aan dat men binnen de KNVB al heeft gediscussieerd over toenadering tot scholen, maar daar nog niet uit is. Van der Velden vraagt zich in dat verband af of in deze tijd een verenigingsstructuur nog wel goed werkt.

Aanbevelingen voor Fonds 1818 met betrekking tot het conceptrapport

Van der Velden vertelt dat het concept rapport gemaakt is in opdracht van Fonds 1818, maar dat het eventueel ook naar buiten wordt gebracht. Van Rijk vond het (concept-) rapport nogal 'wetenschappelijk' en niet 'in hapklare brokken' toegankelijk voor

gebruik in de praktijk. Zweistra heeft de conclusie begrepen dat clubs voor de uitdaging staan een visie op interculturalisatie te bepalen. Medeonderzoeker Keur vindt dat gestreefd moet worden naar een leesbaarder en concreter product. Janssen miste een link tussen het theoretisch gedeelte in het (concept-) rapport en de vrij journalistieke teksten ('een brei') in het empirisch gedeelte. Hij, Zweistra en Westerhof hadden graag een uitvoeriger beschrijving gezien van succesvolle praktijkjes. De onderzoeker geeft aan dat soms, met name in het geval van het bevorderen van intercultureel vrijwilligerswerk, al uitgebreide beschrijvingen worden geboden.

Aanbevelingen voor Fonds 1818 met betrekking tot de sport

Westerhof vond een aardige conclusie dat veel clubs geen visie op thema's als interculturalisatie hebben. Ze kunnen of willen volgens haar blijkbaar geen keuze maken voor een clubidentiteit en dat zou een werkelijke stap in de richting van integratie belemmeren. Bainathsah vindt dat zijn club wel werkt met een helder werkplan en duidelijke – soms harde – regels, bijvoorbeeld rond contributiebetaling. Dit werpt volgens hem zijn vruchten af, en Marokkaanse jeugdleden houden zich aan de regels, en vertonen minder wangedrag. Van Rijk wil dat agressie in de sport wordt bestreden, evenals vooroordelen – van bijvoorbeeld scheidsrechters – waardoor onnodige conflicten ontstaan. Ook Jermoeni zou willen dat discriminatie op grond van etniciteit bestreden zou worden en dat Marokkaanse spelers normaal – zoals autochtonen – zouden worden bejegend. Kalka heeft behoefte aan het opstellen en handhaven van duidelijke gedragsregels rond de omgang met elkaar. Keur heeft dat ook en ziet voor Fonds 1818 een mogelijkheid om de professionele ondersteuning hierbij te faciliteren. Janssen vindt dat waardevolle ideeën over goede praktijken opgenomen zouden kunnen worden in een ideeënboekje of zouden kunnen worden uitgewisseld in bijeenkomsten. Hij verwijst naar de site van de Sportwijzer met dergelijke informatie. Van Rijk heeft behoefte aan een eenvoudig en praktisch handboek met informatie over cursussen, projecten en plannen van aanpak. Ook Westerhof is voor krachtenbundeling op het gebied van informatie-uitwisseling.

Onderzoeker Van Daal geeft aan dat het besproken concept-rapport niet is geschreven als handboek voor goede praktijken.

Het biedt volgens hem vooral een analyse van de problematiek en een overzicht van oplossingsrichtingen. Een populaire samenvatting zou volgens hem beter voldoen als instrument voor de praktijk, maar blauwdrukken voor goede praktijken zijn nog ver te zoeken. Clubs dienen volgens hem zelf een visie te ontwikkelen op de uitdagingen waar ze voor staan, maar kunnen wel ideeën ontlenen aan de in het rapport geboden analyses en suggesties voor oplossingen.

Veranderingen in rapport op grond van commentaar en bespreking in klankbordgroep

Op grond van eerder commentaar op een concept-versie (Hans Boutellier; Nanne Boonstra) en de bespreking in de klankbordgroep zijn enkele wijzigingen in het rapport aangebracht: Een samenvatting van goede praktijken is aan het begin van het rapport geboden terwijl de theorievorming in de hoofdtekst korter is samengevat en uitgebreider in de bijlage wordt behandeld.

Colofon

opdrachtgever	Fonds 1818
auteurs	Drs. H.J. van Daal
met medewerking van	Dhr. R. Keur; drs. N.G.J. Boonstra
eindredactie	J. de Klein, I. Linse
basisontwerp binnenwerk	Gerda Mulder BNO, Oosterbeek
opmaak	J. de Klein
uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

Behalve via deze site kunt u producten bestellen door te mailen naar verwey-jonker@adrepak.nl of faxen naar 070-359 07 01, onder vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 90-5830-199-0

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2006

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.